

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Resim Anasanat Dalı

**SANATTA İNTERDİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR VE BİREYSEL İFADE
OLANAKLARINA KATKILARI**

Elif Su DEMİR

Yüksek Lisans Sanat Eseri Çalışması Raporu

Ankara, 2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

SANATTA İNTERDİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR VE BİREYSEL İFADE
OLANAKLARINA KATKILARI

Elif Su DEMİR

Yüksek Lisans Sanat Eseri Çalışması Raporu

Ankara, 2024

SANATTA İNTERDİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR VE BİREYSEL İFADE OLANAKLARINA KATKILARI

Danışman: Doç. Ozan Bilginer

Yazar: Elif Su DEMİR

ÖZ

Sanat pratiğinin ifade edilmesi için gerekli altyapının inşa edilmesinde "sınır", "disiplin" ve "disiplinlerarasılık" kavramları, sanatın farklı alanlar arasındaki etkileşimi ve işbirliğini sağlayarak zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır. 20. yüzyılın sonlarında bilgisayar teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, yeni bir ifade dili ortaya çıkmış ve sanatta yeni anlatım olanakları gelişmeye başlamıştır. Bu süreç, günümüzde hızlanarak devam etmekte ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte sanat eserleri yeni anlatım dilleriyle şekillenmektedir.

1970'li ve 1980'li yıllarda sanatta malzeme kullanımı ve kavramsal yaklaşımlar konusundaki farklılaşma eğilimleri, multidisipliner sanat anlayışının ortaya çıkışını tetiklemiştir. Bu anlayış, teknolojiyi sadece bir araç olarak değil, sanat eserinin olanaklarını belirleyen temel bir unsur olarak kabul etmiştir. Dijital, internet ve yazılım sanatı gibi kavramlar 20. yüzyılda sanatın dönüşümünü hızlandırmış, sanat eserlerinin oluşturulmasında teknolojinin önemi giderek artmıştır.

Disiplinlerarasılık, sanatın estetik değerlerinin ötesine geçerek toplumsal, kültürel ve psikolojik anlamlar kazanmasını sağlamaktadır. Kapitalizmin rekabetçi ortamında teknolojinin sunduğu yeni olanaklar, sanat üretim süreçlerini çeşitlendirmekte ve her yeni teknolojik ürün, onu kullanmak için gerekli bilgi birikimini de beraberinde getirmektedir. Bu durum, sanatçının geleneksel sanat üretim araçlarının yanı sıra farklı disiplinlerin bilgi ve birikimlerine de yer vermesini zorunlu kılmaktadır. 21. yüzyılın teknolojik yeniliğe bağımlı kapitalist ortamında, sanat ve mühendislik iş birlikleri, sanat üretim pratiklerini köklü bir şekilde değiştirmektedir.

Anahtar sözcükler: Teknoloji, Mühendislik, Sanat, Malzeme, İnterdisipliner, Dijital.

INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN ART AND THEIR CONTRIBUTIONS TO INDIVIDUAL EXPRESSION

Supervisor: Assist. Professor Ozan Bilginer

Author: Elif Su DEMİR

ABSTRACT

The concepts of "boundary," "discipline," and "interdisciplinarity" play a crucial role in constructing the necessary infrastructure for the expression of artistic practice, contributing to the enrichment of art by fostering interaction and collaboration between different fields. With the widespread adoption of computer technologies in the late 20th century, a new language of expression emerged, and new possibilities for artistic expression began to develop. This process continues to accelerate today, and as technology advances, artworks are being shaped by new languages of expression.

In the 1970s and 1980s, trends toward differentiation in the use of materials and conceptual approaches in art triggered the emergence of a multidisciplinary understanding of art. This approach recognized technology not just as a tool, but as a fundamental element that determines the possibilities of the artwork. Concepts such as digital art, internet art, and software art have accelerated the transformation of art in the 20th century, with technology playing an increasingly important role in the creation of artworks.

Interdisciplinarity allows art to transcend aesthetic values and gain social, cultural, and psychological meanings. In the competitive environment of capitalism, the new possibilities offered by technology diversify art production processes, and each new technological product brings with it the necessary knowledge base to use it. This situation necessitates that the artist incorporates the knowledge and expertise of different disciplines in addition to traditional art production tools. In the technologically innovative and capitalist environment of the 21st century, collaborations between art and engineering are fundamentally changing art production practices.

Keywords: Technology, Engineering, Art, Material, Interdisciplinary, Digital.

TEŞEKKÜR

Bu çalıŐmanın ortaya çıkmasında en bŸyŸk emeği olan değerli ailem, arkadaŐlarım ve olayların değerlendirilmesinde farklı ōnerileri ve birikimleriyle beni destekleyen danıŐmanım Sn. Doç. Ozan Bilginer'e, desteğini esirgemeyen değerli hocalarım ve her zaman bana destek olan Erhan Demir ve Serpil Demir'e, yakın arkadaŐlarım ve bu tezin dŸzenlenmesine yardım eden Selin Ően, Caner DulkadiroĐlu, Berkay Demir, Damla Deniz Dalgıç, Zeynep Ūlger, Safahan Bayram, Bersu Selin BŸyŸk, Mert Uyar ve Ecem Rozerin DŸndar'a teŐekkŸr ediyorum.

alıŐmalarında bilgi ve dokŸman desteği sağlayan Gonca İlbeyi Demir ve Halkan Demir'e, her zaman her kararımda arkamda duran ve desteklerini esirgemeyen babam Erhan Demir, annem Serpil Demir ve abim Efe Can'a, hazırlamamda bana yardımcı olan Dilda Ezgi Metincan Demir, Erkin Ūnaltekin ve Ege Yazıcı'ya, eserlerimin oluŐmasında emeği geçen Kutlucan ŐztŸrk'e ve ustalarımıza sonsuz teŐekkŸrlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
TABLO DİZİNİ	vi
GÖRSEL DİZİNİ	vii
ŞEKİL DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: DİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR.....	2
1.1. Disipliner Yaklaşımda Aktörlerin Önemi.....	6
1.2. Disipliner Tanımının Açılımı.....	8
1.3. Çapraz Disipliner/Çapraz Disiplinli Yaklaşım (Crossdisciplinary).....	10
1.4. İnterdisipliner/Disiplinlerarası (Intradisiplinary) Yaklaşım	10
1.5. Multidisipliner (Multidisciplinary) Yaklaşım.....	11
1.6. Transdisipliner/Disiplinler Ötesi (Transdisciplinary) Yaklaşım.....	13
1.7. Disipliner Bilgi ve Çok Sayıda Disiplinin Bilgi Üretiminde Kullanımı.....	14
2. BÖLÜM: SANATTA DİSİPLİNERARASILIK.....	22
2.1. Bauhaus ve Sanat Eğitimi: Disiplinlerarası Yaklaşım ve Sanat Tarihi Perspektifi .26	
2.1.1. Bauhaus'un Temel Düşüncesi: Sanatla Zanaatı Birleştirme ve Disiplinleri Bütünleştirme Düşüncesi.....	26
2.2. Transdisiplinerlik Sözleşmesi	28
2.3. Disiplinlerarasılık/ Deneysellik Arasındaki Fark	30
2.4. Sanatta Multidisipliner Yaklaşımlar	32
2.5. Multidisipliner Sanatın Özellikleri	35
2.6. Gesamtkunstwerk'in Multidisipliner Sanatla İlişkisi	36
3.BÖLÜM : SANATTA YENİ TEKNOLOJİLER VE DİSİPLİNERARASI YAKLAŞIMLAR.....	44
3.1. Beden Sanatı	44
3.2. Medya Sanatı	45
3.3. Yazılım Sanatı, Artırılmış Gerçeklik (AR), Sanal Gerçeklik (VR) ve Yapay Zeka (AI) Sanatı.....	46
SONUÇ	78
KAYNAKÇA.....	80
YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	83

ETİK BEYANI.....	84
YÜKSEK LİSANS/SANATTA YETERLİK/DOKTORA TEZİ/SANAT ÇALIŞMASI RAPORU ORJİNALLİK RAPORU.....	85
PROFICIENCY IN ART / MASTER'S THESIS /ART WORK REPORT ORIGINALITY REPORT.....	86

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Terminoloji	4
Tablo 2. Disiplinler ve Disiplinlerarası Yaklaşımlar Arasındaki Farklılıklar.....	6
Tablo 3. Multidisipliner, Disiplinlerarası ve Transdisipliner İfade Biçimlerinin Farklılıkları	12
Tablo 4. Deneysellik ve Disiplinlerarası Yakalımda ki Benzerlikler-Farklılıklar.....	31
Tablo 5. Disiplinlerarası Araştırma Tablosundan Faydalanılarak Oluşturulmuştur.....	35

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1.	Dick Higgins, "Intermedia Üzerine Açıklama," Dé-Collage no. 6, ed. Wolf Vostell, kağıt üzerine ofset litograf, 11 ½ x 5 5/8 x ½ inç (29,2 x 22 x 1,3 cm) kitap. Biberiye Furtak Koleksiyonu, Walker Sanat Merkezi Kütüphanesi, Lib2000.732.1-.2. ©Dick Higgins'in mülkü.....	19
Görsel 2.	Uyumsuzlar Festivali için El İlanı, Galeri Bir ve Çağdaş Sanat Enstitüsü, Londra, 23 Ekim-8 Kasım 1962, kağıt üzerine ofset litografi, 5 ½ x 6 ¾ in. (13,9 x 17,2 cm) tabaka. Koleksiyon Modern Sanat Müzesi, Gilbert ve Lila Silverman Fluxus Koleksiyonu Hediyesi, 2155.2008.x1-x2. Dijital Görüntü ©Museum of Modern Art/SCALA/Art Resource, NY tarafından lisanslanmıştır.	21
Görsel 3.	d Grubu 1933-1951, Kazım Taşkent Sanat Galerisi, İstanbul - Includes this text: d Grubu 1933- 1951 (Zeynep Yasa Yaman) 21x14 cm.....	24
Görsel 4.	Sanat Tanımı Topluluğu (STT) Özgün Sanat Yaklaşımının Geliştirilme Sürecinin Elli ikinci Yılı.....	33
Görsel 5.	Joseph Beuys ve 7000 Meşe, 1982, Land Art.....	34
Görsel 6.	E.A.T., "Dokuz Akşam: Tiyatro ve Mühendislik", varyasyon VII, Billy Kluver ve Robert Rauschenberg, John Cage, Merce Cunningham ve diğerleri.....	38
Görsel 7.	Soma Faciası Ağ Haritası Mülksüzleştirme Graphcommons.....	40
Görsel 8.	Türkiye Medya Sahipliği Mülksüzleştirme Graphcommons.....	40
Görsel 9.	"ALL WE HAVE IN COMMON" the Museum of Contemporary Art (MSU), Skopje, North Macedonia, 2019.....	41
Görsel 10.	"Face to Face with Monument, Wiener Festwochen, Viyana Müzik, sahne ve görsel sanatlar Festivali, 16 Mayıs - 15 Haziran 2014.....	42
Görsel 11.	Nam June Paik, <i>TV Cello</i> , 1971, video tubes, TV chassis, Plexiglas boxes, electronics, wiring, wood base, fan, and photograph, dimensions variable. Photo: courtesy Walker Art Center.....	44
Görsel 12.	Cildo Meireles <i>Babel</i> 2001, Tate Modern.....	46
Görsel 13.	Jacobby Satterwhite, <i>Domestika</i> , 2017, New York Şehri.....	47
Görsel 14.	Wilson, S. (1980). Bilgisayar Sanatı, etkileşimli Yapay Zeka (AI) kurulumu.....	48
Görsel 15.	Doğan Demir, G-Terrain Sculptures, 2019 diasec print, ... cm.....	50
Görsel 16.	(Sol)Doğan Demir, G-Terrain Sculptures, 2019 diasec print, 75x125 cm.....	50
Görsel 17.	(Sağ) Doğan Demir, G-Terrain Sculptures,4603.7955, Digital Art (Creative Coding), 2019 diasec print, 20x70 cm.....	51
Görsel 18.	Elif Su DEMİR, "Infandous", yapay zeka sanatı, 102 X 68 CM, cm, dipleks baskı, 2020.....	52
Görsel 19.	Elif Su DEMİR, "Infandous", python tabanlı yaratıcı yapay zeka kodları, 2020.....	52
Görsel 20.	Elif Su Demir, "Infandous", yaratıcı kodlama çıktı süreci.....	53

Görsel 21. Elif Su DEMİR, "Infandous", python kodlu yaratıcı kodlama ile oluşturulan bir dermatolojik sorunun albüm kapakları ile oluşturulmuş farklı görselleri	54
Görsel 22. Özkan Işık, "İçimizden İkimiz Serisinden IX", 125x183 cm, Polyester Jüt Üzerine Dokuma, 2021 (OMM Koleksiyonundan)	56
Görsel 23. Özkan Işık, "İçimizden İkimiz Serisinden XIII", 60x90 cm, Jüt Polyester Üzerine Dokuma, 2021.	56
Görsel 24. Elif Su Demir, "O.Y.S.H.o.k.ö.o." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar), el dokuması, kendir üzerine yün , 90x80cm, 2021	58
Görsel 25. Elif Su Demir, "O.Y.S.H.o.k.ö.o." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar), el dokuması, kendir üzerine yün , 90x80cm, 2021	59
Görsel 26. Elif Su Demir, "O.Y.S.H.o.k.ö.o." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar), el dokuması, kendir üzerine yün, ar ile oluşturulmuş sosyal medya filtresi , 90x80cm, 2024.....	59
Görsel 27. Damla Sarı, "Gelsin Yüzüne de Söylerim", 2019, kinetik yerleştirme, 108 x 150 x 50 cm	61
Görsel 28. Mustafa Yasin Aydoğan, İlk Çivi, 2022, (çekici, mekanik aksam, 70x50 cm).	62
Görsel 29. Elif Su Demir, "Zincirlerin Ötesinde", 2024, Lego Üzerine Serigrafi Baskı, Çeşitli Donanım ve Kablolar.....	63
Görsel 30. Ardan Özmenoğlu, Tansu Çiller, 2010, Screen print on post-it notes (unique editions), 22x29 cm.....	64
Görsel 31. Elif Su Demir, "Sigortası var mı kızım?" 2024 yapışkanlı not kağıdı üzerine serigrafi baskı, AR ile oluşturulmuş sosyal medya filtresi, 22x29 cm.....	65
Görsel 32. (sol) Kevin Champeny 2023 "Barbie", 48" x 36" x 2" 10,000 hand cast and sculpted lipsticks	67
Görsel 33. (sağ) Kevin Champeny 2023 "Barbie", 48" x 36" x 2" 10,000 hand cast and sculpted lipsticks-detail	67
Görsel 34. Elif Su Demir, "Plastic", 85 x 120 cm, Çelik Üstüne Alçı Kalıp, Neon Led, Gümüş Varak , 2022.....	68
Görsel 35. Elif Su Demir, "Zamanın Katmanları", 2024, pleksiğlas üzerine UV baskı, şekillendirilmiş çelik, 40 cm	69
Görsel 36. Elif Su Demir, "Sessiz Çığlıklar: Şiddete Hayır!", fine art baskı, ar ile oluşturulmuş sosyal medya filtresi, Enstelasyon, 7x4cm, 2024.....	71
Görsel 37. Damla Yalçın "SCOBY", "Living Space(yaşayan mekanlar)" 3x5x2.45m, enstelasyon, 2024 Gate27 sergisinden bir görsel	73
Görsel 38. Naz Şeker, "Gelin Hamamı (bride bath)", seramik (ceramic), 39x80 cm, 2019	74
Görsel 39. Elif Su Demir, "Aile Yadigarı", seramik kalıp, 30x24cm 2020	76

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1. Disiplinlerarası yaklaşımlar ve disiplinlerarası ilişkilerin şematik gösterimi	5
Şekil 2. İntermedya çizelgesi	16
Şekil 3. Bauhaus Tasarım Eğitimi Müfredat Arketipi.....	26
Şekil 4. Bauhaus Tasarım Müfredat Arketipinin Uygulanması	26
Şekil 5. Yeni Bauhaus Müfredat Yapısı.....	27
Şekil 6. Hochschule Für Gestaltung Müfredat Yapısı.....	27
Şekil 7. Transdisipliner Yaklaşımla Oluşturulabilecek Yeni Müfredat Yapısının Arketipi	28
Şekil 8. Karen Verschooren, “Situating Internet Art in the Traditional Institution for Contemporary Art” (Anonim, 2007a)	45

GİRİŞ

Bu tez, sanat ve diğer alanlarda yaygın olarak kullanılan "sınır", "disiplin" ve "disiplinlerarasılık" kavramlarına odaklanarak, sanat pratiğinin ifade edilmesi için gerekli altyapıyı inşa etmeye yönelik bir çalışmadır. Disiplinlerarasılığın sanat alanındaki önemini vurgulamak amacıyla bu kavramların tarihsel süreç içinde gelişimi ve dönüşümü incelenmiştir. Sanatın farklı disiplinler arasında etkileşim ve işbirliği yoluyla zenginleşmesi, sanat eserlerinin sadece estetik değer taşıyan nesnelere olmanın ötesine geçerek, toplumsal, kültürel ve psikolojik boyutlarda da anlam kazanmasını sağlar. Bu çalışmada, disiplinlerarasılığın önemli olduğu düşünülen kırılma noktaları ele alınmış ve farklı düşünceler arasında ilişkilendirmeler yapılarak çözümlenmeler gerçekleştirilmiştir. 20. yüzyılın sonlarında bilgisayar işlemcilerinin yaygınlaşmasıyla yeni sanatsal ifade olanakları ortaya çıkmıştır ve bu süreç günümüzde hızlanarak devam etmektedir.

Tezde, 21. yüzyılın kapitalist ortamında sanat ve mühendislik işbirliklerinin sanat üretim pratiklerini nasıl değiştirdiği incelenecektir. Dijital sanat, internet sanatı ve yazılım sanatı gibi kavramlar, sanatın evrimindeki yerleriyle birlikte tartışılacaktır. Bu çalışmanın amacı, teknolojinin ve disiplinlerarası yaklaşımın sanat üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkilerin çağdaş sanat pratiklerine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Tezde, disiplinlerarası sanat pratiğinin zenginleştirici doğası hem görsel hem de düşünsel düzeyde vurgulanmaktadır.

Çalışma, sanat tarihi ve eğitiminde disiplinlerarası yaklaşımlar, Bauhaus'un temel düşünceleri ve interdisipliner sanatın özelliklerini kapsamakta; çağdaş sanatçıların disiplinlerarası nitelikleri analiz edilmektedir. Bu sanatçıları üzerinden yapılan incelemeler, sanatın farklı disiplinlerle olan ilişkisini ve bu ilişkilerin sanat pratiğine olan etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kişisel sanat uygulamaları ve bu uygulamaların düşünsel bağlamları analiz edilerek, disiplinlerarasılığın sanat pratiğindeki yeri ve önemi vurgulanmıştır. Sonuç olarak, disiplinlerarası ve teknolojik yaklaşımların çağdaş sanat, sanat eğitimi ve pratikleri üzerindeki etkilerinin anlaşılması ve bu etkilerin gelecekteki sanat pratiklerine nasıl yön verebileceği konusunda öngörülerde bulunulması hedeflenmektedir.

1. BÖLÜM: DİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR

Disiplin, kendine özgü bir altyapıya, yöntemlere ve içeriğe sahip bir alandır; örneğin, tıp disiplini bilimsel araştırma yöntemlerine dayalı klinik uygulamalar içerirken, mimarlık disiplini estetik ve mühendislik prensiplerini bir araya getirerek fiziksel mekânlar tasarlamaya odaklanır. İki veya daha fazla disiplinin bir araya gelerek oluşturduğu yapıya ise disiplinlerarasılık denir. Disiplinlerarasılığın kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Biyokimya, mikrobiyoloji ve biyofizik gibi iki alanın birleşmesiyle oluşan yeni disiplinler, disiplinlerarası alanlara örnek olarak verilebilir; bu alanlar zamanla kendi disiplinleri haline gelmiştir. Sosyoloji ise bir diğer örnektir.

19. yüzyıl siyasetten bilimsel araştırma ve icatlara, insanların günlük yaşamlarına kadar pek çok alanda önemli değişimlerin yaşandığı hareketli bir yüzyıldır. Geçmişteki bilimsel çalışmalar, zamanın teknolojik gelişimine göre analiz edilerek zamanımızın bilim ya da sanat dünyasına etki etmiş, büyük katkıları olmuştur. Fransız Devrimi dünyaya yayılırken, dolaylı yoldan toplumda yeni düşünce biçimlerinin oluşmasına ve insanların sanata, bilime ve sosyal faaliyetlere olan ilgisinin artmasına neden olmuş; aynı dönemde Sanayi Devrimi ve Mekanik Devrim de toplumun örgütlenmesinde yeni bir düşünce biçiminin oluşmasına yol açarak, bu ilginin daha da pekişmesini sağlamıştır. Uluslararası kuruluşlar bilimsel ve sosyal çalışmanın gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Teorik bilgi ve pratik uygulamaları ilk kez 19. yüzyılda, önceki dönemlerden farklı olarak birbiriyle yakından ilişkili olmaktan ziyade benzer ve bağımsız iki çalışma alanı gibidir. Örneğin İskoç matematikçi ve fizikçi James Clerk Maxwell'in elektromanyetik dalgalarla ilgili araştırmasında, sonunda telgrafın, telefonun icat edilmesini katkı sağlamıştır. Volta, Oersted, Ampere, Faraday, Ohm, Kirchoff, Maxwell, Hertz ve Thomson'un elektrik alanındaki çalışmalarında, yöntemlerde ve uygulamalarda yeni ilerlemelere olanak sağlamıştır. Ancak geçmişte bu ilerlemeler pratik hedeflerle birleştirilip birlikte yaratılmıştır. 19. yüzyılda teknik eğitim kurumlarının ve üniversitelerin ortaya çıkması, her ne kadar birbirlerini etkilese de teknik çalışmalar ve teknolojik gelişmelerin özgür çalışma alanları olarak gelişmesine katkı sağlamıştır.

Büyük başarıların olduğu bilim alanları arasında yer alan fizik ve kimya birçok çalışmanın gelişmesine etki etmiştir. Fizikteki ilerleme özellikle optik, ısı, elektrik veya ışık konularındaki çalışmalarda belirgindir. 19. yüzyıldaki teknolojik ilerlemeler bilimsel

çalışmalar arasındaki ilişkiyi önemli hale getirmiştir. Örneğin, optik aletlerdeki ilerlemeler ışığın hızının ölçülmesini mümkün kılmış ve ışığın incelenmesi ve geliştirilmesi daha sonra birçok bilimsel keşfe yol açmıştır. Çağımızda değişen ve hızla büyüyen yeni bilim anlayışının temel amacı, her şeyin dikkatle incelenmeyi hak ettiğini savunmaktır. En küçük ve şekilsiz olandan en uzak ve yabancı olana kadar her şey, bağlamı nedeniyle önemlidir. Gizlenebilecek ya da saklanabilecek bir gerçek yoktur. Bilim, sürekli bir süreç olarak devam ettiği için hiçbir zaman tamamlanmış sayılmaz.

19. yüzyılın sonlarından itibaren, Sanayi Devrimi ve bilimsel gelişmelerin etkisiyle, birçok ülkede sanat ve bilim eğitimi daha sistematik hale getirilmiştir. Örneğin, **Bauhaus** gibi okullar, sanatı ve bilimi birleştiren eğitim yaklaşımlarını benimsemiş, modern sanat ve tasarım eğitimine yön vermiştir. Ayrıca, **Fransız Akademisi (Académie des Beaux-Arts)** gibi kurumlar, sanatın bilimsel yöntemlerle öğretilmesi ve incelenmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır. **Devlet destekli üniversiteler ve teknik okullar** da, sanat ve bilim alanlarında eğitim verilmesi kararını hayata geçiren kurumlardan bazılarıdır.

Bu tür kararlar, sanatı ve bilimi birbirinden ayrı tutmak yerine, birbirini tamamlayan disiplinler olarak görme eğilimi doğrultusunda verilmiştir. Sanat anlayışında da bilimsel gelişmeler ve değişimler, bu alanlardaki sınıflandırma sistemlerinin incelenmesine, sanat ve bilim alanında eğitim verilmesi kararına yol açmıştır.

Kant ve Hegel'in felsefesi çalışma alanlarını belirleyen disiplinlerin etkileşimini ve farklı alt disiplinlerin gelişimini teşvik etmiştir. Bu yaklaşım, yeni bilgi alanlarının ortaya çıkmasına ve tüm bilimlerin birbirleriyle ilişkili olduğu fikrinin güçlenmesine yol açmıştır. Farklı yöntemler ve yaklaşımlar, disiplinler arasındaki etkileşimden kaynaklanan yeni ihtiyaçlar nedeniyle alt disiplinlerin gelişmesine yol açmıştır. Tüm benzer olaylar yeni bilgi alanları yarattı ve yeni bilimsel anlayış, tüm bilimlerin birbiriyle bağlantılı ve ilişkili olduğu fikrini yansıtmıştır. Eğitim kurumu içerisinde bu ilişkinin tartışılması ve analizi başlatılmıştır. Kültürel iletişimin artmasıyla birlikte klasik eğitim anlayışı sorgulanmış ve üniversite tüm bilimlerin bulunduğu bir ortam haline gelmiştir. Bilim her ne kadar uzmanlık alanlarına ayrılmış olsa da kendi arasında bütünlük geliştirmeye başlamıştır.

Bireylerin, yani öğrencilerin çabalarıyla ortaya çıkan disiplinler arası eğitim arzusu, ilk örneklerini 1920 yılında İngiltere'de Sussex Üniversitesi'nde açılan disiplinler arası eğitim kurumu ile göstermiştir. Daha sonraki dönemlerde aynı örnekler Amerika, Avustralya,

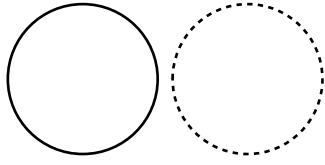
Danimarka ve Norveç'te görülmektedir. Modern eğitim sistemi, kredili eğitim normunu disiplinler arası eğitimin ana eğitim felsefesi haline getirmiştir. Klasik eğitim alanındaki birçok araştırma ve çalışma disiplinlerarası anlayışın dünyada yaygınlaşmaya başlamasıyla profesyonel iş hayatına giren bireylerin yaratıcı fikirleri konu etmesine ve projeler geliştirmesine olanak sağlamıştır. Eğitim alanında bir çok araştırma klasik anlayışın dışında yeni profesyonel iş hayatında da olanakların artması ile yaratıcı fikirlerin, disiplinlerarası çalışmaların çoğalmasına farklı projelerin geliştirilmesine sebep olacak yeni ortamları doğurmuştur.

Günümüz şartlarında disiplinler birçok durumda birbirlerinden faydalanabilmekte ve birbirlerinden olumlu yönde farklılık gösterebilmektedir. Hayatın birçok alanına katkı sağlamak amacıyla her disiplinin diğer disiplinlerle etkileşimi ve entegrasyonu hızla gelişmektedir. Disiplinlerarası eğitim kavramı; bilginin tüm alanlarında kendini gösteren, zor ve tekdüze olmayan, tüm uygulamalarda farklı açılımlar yaratabilen yeni insanların yetiştirilmesine olanak sağlamaktır.

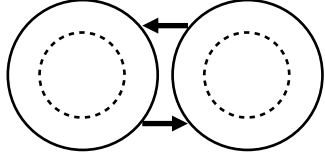
Tablo 1. Terminoloji

Disipliner-Arası:	Bir veya daha fazla disiplini birleştirmek ve kapsamaktır.
Çok-Disiplinli:	Farklı disiplinlerden gelme birkaç uzmanın bir sorun üzerinde birlikte çalışmasıdır.
Çapraz-Disiplinli:	Bir disipline başka bir disiplinin perspektifinden bakmaktır.
Disiplinler-Ötesi:	Birkaç disiplini aşan ya da enlemesine kesen meselelerdir.

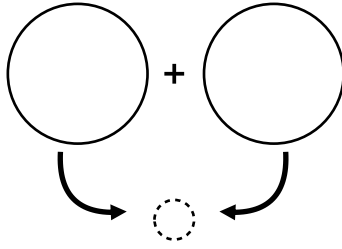
(Gür, 2003:196)

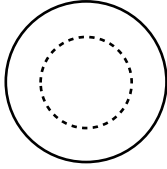
Disciplinary Arena : Belirli bir arena alanı

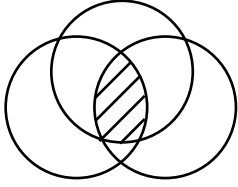
Cross-disiplinary : Bir disipline diğzerinin bakış açısından bakmak

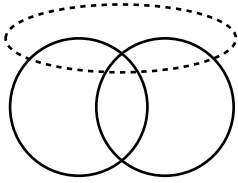
Multidisciplinary : Ortak bir hedefe katkıda bulunmak için farklı disiplin bakış açılarından işbirliği yapan disiplinler.

Interdisicplinary : Aynı disiplin alanı içerisinde

Interdisiplinary : Farklı disiplinlerden bilgi, yöntem, yaklaşımların entegre kullanımı ve sentezi

Transdisiplinary : Disiplin perspektiflerinin ötesinde entelektüel çevrelerin birliği

Şekil 1. Disiplinlerarası yaklaşımlar ve disiplinlerarası ilişkilerin şematik gösterimi

Çok seslilik ve disiplinlerarasılık, farklı sanatsal tekniklerle birleştirilebilecek eserler yaratmamıza olanak sağlamaktadır. Sanatta transdisiplinerlik farklı sanat disiplinlerinin sınırlarını aşarak bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Transdisiplinerlik kavramı disiplinler arası çalışmanın ötesine geçerek farklı alanlardaki bilgi ve yöntemleri birleştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşımın tam olarak ne zaman başladığına dair belirli bir tarih yoktur çünkü bu fikir zamanla gelişmiş ve farklı disiplinler arasındaki iş birliğinin artması ile olgunlaşmıştır.

Tablo 2. Disiplinler ve Disiplinlerarası Yaklaşımlar Arasındaki Farklılıklar

Disiplin	İnterdisipliner (Disiplinlerarası)
Sınırları belli olup kendi üretim pratiği dışına çıkılmadan çalışmasıdır.	İki veya daha fazla sanat, bilim veya akademisyenin bir tema altında bir araya geldiği bütünlük bir çalışmadır.
Belirli bir metodoloji, terminoloji ve kurallar bütününe sahip olabilir.Kendine özgü metodolojisi vardır: Her disiplin, kendi araştırma yöntemleri, kuralları ve standartlarıyla tanımlanır.	Bilim, teknoloji, toplum, ekonomi, sağlık, çevre v.s. ihtiyaçlarıyla ilişkili güncel sorunlara yönelik olarak çalışmalar ve projeler gerçekleştirir. Disiplinlerarası zorluklar içerir: Farklı disiplinlerden gelen insanlar arasında dil, terminoloji ve yöntemlerde farklılıklar olabilir, bu da interdisipliner çalışmalarda bazı zorluklara neden olabilir.
Problem çözmeden uzak durulduğu zamanlara da sahiptir.	Genellikle problem çözmeye yönelik bütünlük bir yaklaşım gösterir.Yaratıcı düşünmeyi teşvik eder: Farklı disiplinlerin bir araya gelmesi, yaratıcı düşünmeyi teşvik eder ve beklenmedik çözümlerin ortaya çıkmasını sağlar.
Derinlemesine bilgi ve uzmanlık sağlar, ancak bazen dar bir bakış açısına sahiptir.	Ekipteki kişilerin uzmanlık alanları ayrı ayrı önemlidir ve söz konusu süreç ara alan yaratmaktadır.
Büyük resmi görmek zor olur.	Çalışmacılar için ayrıntılar önemlidir. Sorun açıkça ifade edilmiştir.
Önceden düşünülmüş bir sonuç ve çözüm yöntemi vardır. Disiplin içi daha kapsamlı ve ayrıntılı olur. Disiplin içi iletişimi teşvik eder: Disiplinler, kendi içlerinde iletişimi kolaylaştıran bir terminoloji ve jargon kullanır.	Önceden düşünülmüş bir sonuca ya da çözüme yöneliktir. Sorun odaklıdır: Interdisiplinerlik, karmaşık sorunların çözümüne odaklanır ve bu sorunları çözmek için farklı disiplinlerden gelen bilgi ve becerileri birleştirir.
Hiyerarşik yapılanma vardır. Derinlemesine uzmanlık gerektirir: Disiplinler, karmaşık bir konuyu anlamak için derinlemesine bilgi ve uzmanlık gerektirir. Bu uzmanlık, genellikle yıllar süren eğitim ve pratik gerektirir.	Güçlü ve becerikli liderlik ve ekip yönetimi gerektirir. Esneklik gerektirir: Interdisipliner çalışmalar, farklı disiplinlerden gelen insanların bir araya gelerek çalışmasını gerektirir ve bu da esneklik ve açıklık gerektirir.
Önceden belirlenmiş sınırları vardır: Her disiplin, belirli bir alanı kapsar ve bu alanın dışındaki konular genellikle başka bir disipline aittir.	Disiplinlerarası ekip ise genellikle düzenli toplantılar yapar ve özel durumlar, değişen ihtiyaçlar hakkında ekibin her üyesinin gözlemini taşır, sınırlar belirlidir.
Belirli bir perspektifi vurgular: Her disiplin, belirli bir perspektiften dünyayı anlamaya çalışır ve bu perspektif etrafında bilgi üretir ve organize eder.	Disiplinlerarası bir arayış kurumsal, kavramsal ve yönetsel kimlik yaratır. Sonuç olarak belirli bir problemi ele alan disiplinlerarası bir çalışmanın sonuçları daha tutarlıdır.

1.1. Disipliner Yaklaşımda Aktörlerin Önemi

Disipliner yaklaşımın ortaya çıkması için disiplinlerin ortak bir problem çevresinde bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu problemlerin çözümüne katkı sunacak farklı bileşenlerde ortaklaşa çalışma alanının aktörlerini oluşturacaktır. Disipliner yaklaşımda aktörler, farklı disiplinlerden gelen uzmanlar, kurumlar ve bireylerin birlikte çalışarak problemlerin

çözümüne katkı sağladığı paydaşlar olarak nitelendirilmektedir. Karşılaşılan problemlerin çözümüne, etkilenmesine katkıda bulunabilecek veya bu süreçte rol oynayabilecek aktörler; bireyler, kamu kurumları ve hükümetler ile akademik ve araştırma kuruluşlarını içermektedir..

Disiplinlerarası çalışmada bireyin sahip olduğu bilgi birikimi, kurumlar arası etkileşimin nasıl olanakları olduğunu ve bunların yapılan çalışmanın verimliliği için hangi sıra düzeninde içeriğe dahil olacağını belirlenmesinde önemlidir. Bireylerin, sahip oldukları yetenekler, deneyimler ve kaynaklarla birlikte bir problemi çözme sürecine önemli katkılarda bulunabilmektedirler. Yaratıcı fikirler, yenilikçi yaklaşımlar, eylemler ve toplumsal katılım, bireylerin çözüm sürecinde aktif rol oynamalarını sağlar.

Disipliner yaklaşım, kamusal düzen içerisindeki iş bölümlerinin tesisinin sağlanması olarak nitelendirilebilir. Kamu kurumları, toplumsal düzenin en önemli unsurlarından biri olarak, toplumun ihtiyaçlarını karşılamakla sorumludur. Sağlık, eğitim, güvenlik ve altyapı gibi temel alanlarda politika üretmek ve uygulamak, bu kurumların başlıca görevleri arasındadır. Aynı zamanda, kamu kurumları ve hükümetler, toplumsal problemlere çözüm geliştirmekle yükümlüdürler.

Akademik ve araştırma kuruluşları ise bilgi üretimi ve araştırma faaliyetleri aracılığıyla problemlere çözüm getirme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bilimsel araştırmalar ve analizler, sorunların derinlemesine anlaşılmasına ve etkili çözümlerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların bilimsel ve teorik alt yapısını oluşturmadan uygulama düzeyinde kalması sürekliliğini ve evrensel anlamda bir bilgi oluşturmasını engellemektedir. Akademik çalışmalar bu anlamda yapılan çalışmanın çok yönlü araştırılarak temellendirilmesine, yeni olanaklar çerçevesinde tartışmaya açılmasına ve teorik arka planının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Disiplinlerin bir arada çalışmasında en önemli faktörlerden biri, armoniyi yaratabilmektir. Farklı alanlar kendi içlerinde çözüm üretebilen, anlamlı çalışmalar yapmaktadır. Aktörleri bir araya gelerek veya ayrı ayrı hareket ederek çeşitli problemlere çözüm üretebilir veya en azından bu problemleri hafifletebilir hale getirmektir. Ancak her bir aktörün kendi özgün yetenekleri, kaynakları ve sınırlamaları vardır. Dolayısıyla, etkili bir çözüm genellikle çeşitli aktörlerin işbirliği yapmasıyla mümkün olur.

1.2. Disipliner Tanımının Açılımı

Sorunları sistematik bir şekilde çözebilmek için fikir üretimi ve planlamaya katkı sağlamak kritik öneme sahiptir. Tek disiplin, "Eğitimle ilgili veya ilişkilendirilebilecek bir bilgi alanı, bilim alanı" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2024).

Disiplin kelimesi, günümüzde eğitim, düzen vermek, öğretmek anlamına gelen Latince "disciplina" kelimesinden gelmektedir. "Sözlükler balıkçılık, eğitim ve yasal uyumun tanımlarını korusa da, aynı zamanda akademik alanlar, akademik konular veya hukukun bilimsel yöntemleri (veya ahlaki uygulamaları) gibi eşdeğerleri de vardır" (Merriam-Webster, n.d.).

Disiplinler, kendi geçmişlerine sahip olmakla birlikte, diğer disiplinlerin bilgi, nesne, sorun ve kavramlarının bazı bölümlerini de içeren ve bu disiplinlerle etkileşim içinde gelişen melez olgulardır. Bu etkileşim, disiplinlerin hem içsel olarak birbirleriyle bütünleşmelerine hem de dışsal olarak bağımsız kalmalarına imkan tanımaktadır.

Disiplinlerin oluşmasında iki türlü değer vardır ve bu çıktılar aynı zamanda kendi disiplinlerini oluştururlar (Teymur, 2001, s271).

1- Disipliner değer(ler): Disiplinler, bir yandan evrendeki bazı nesnelere öne çıkararak onlara değer atfederken; diğer yandan da onların bazılarını bilgisel nesneye dönüştürür. Onları içlerine alarak ve çerçeveleyerek onlara değer verir. Etüde değer görerek soyutlar, kavramsallaştırır ve disiplinler nesne haline getirir.

2- Disiplin "başkalarını" yaratır ve diğer değerleri alıp götürür. Biri kendi disiplinine dahil olmayı sevmeyen ve ayırdıkları "ötekiler" için, ikincisi ise diğer disiplinlerden sorumlu "ötekiler" içindir. Bu şekilde disiplinler kendilerinin ve başkalarının değerlerini tanımlar; Başkalarının, kendileri gibi değerlerini yaratırlar.

Disiplin uzmanlığı geliştikçe, aynı disiplinden insanların sonunda bölüm haline gelecek gruplarda birlikte çalışmasına yönelik entelektüel ihtiyaç ortaya çıktı. (Gür, 2003, s. 181).” İhtiyaçlar, belirli alanlarda önemli disiplinlere dönüşerek gelişimlerine öncülük etmiştir.

Özneler, kendilerine benzeyenlerle etkileşime girerek kendi değerlerini oluşturmaktadır. Farklı disiplinlere geçiş yaparak, kendi alanlarına dönebilmektedirler. Bu yaklaşımı benimseyenler genellikle kendilerini güvende hissetmektedirler, ancak disiplinler arasındaki

farklılıklar da önemlidir. Bu durumda hiçbir disiplin birbirinden tamamen izole edilmez. Bu disiplinlerarası çalışmaların başarısı, farklı disiplinler arasındaki işbirliği ve anlayışın sağlanmasına bağlıdır. Farklı disiplinlerin dilleri, yöntemleri ve kültürel farklılıkları olabilir, bu da işbirliği sürecini karmaşık hale getirebilir. Bu nedenle, başarılı bir şekilde disiplinlerarası çalışma yapabilmek için, katılımcıların esnek olması, açık fikirli olması ve işbirliği yapmaya istekli olmaları önemlidir.

Disiplinlerarası çalışma, farklı disiplinler arasında etkileşimi teşvik ederek yenilikçi çözümler sunan önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu tür çalışmaların başarısı, disiplinler arası işbirliğinin sağlanması ve çeşitli bakış açılarının bir araya getirilmesiyle mümkün hale gelmektedir. Disiplinlerarasılık, bilgi alanları arasında bir ağ oluşturarak bilginin paylaşımını ve gelişimini kolaylaştıran bir süreçtir. Bilimin ve eğitimin temel amacı, bilgiyi niteliksel ve niceliksel olarak artırmak, geliştirmek ve yaygınlaştırmaktır; bu süreç epistemolojik¹ maksimalizm² olarak adlandırılmaktadır (Foque, 1996, s. 105). Epistemolojik maksimalizm, disiplinlerin ötesinde evrensel bilginin anlaşılmasını, paylaşılmasını ve bu bilgi doğrultusunda faaliyet yürütülmesini ifade eder.

Disiplinlerarası yaklaşım, sadece eğitimin bir boyutu olarak değil, aynı zamanda farklı dillerde iletişimi, çoklu temsilleri, medya aracılığıyla gerçekleşen diyalogları ve disiplinler arası etkileşimi de kapsayan geniş bir alanı hedeflemektedir. Bu süreç, net sınırlarla tanımlanmış fiziksel ya da sanal bir mekânla sınırlı kalmayıp, bilgi alanlarında gelişim göstermektedir. Hem kamusal hem de kurumsal düzeyde aralıklararasılık kavramının önemi bu bağlamda büyüktür. Bir nesne veya olgu, mekânın ötesinde, bilgi pratikleri içerisinde anlam kazanmaktadır. J.N. Erzen, bu sürecin anlaşılır olmasının önemine vurgu yapmaktadır (Teymur, 2001).

Bu bağlamda, disiplinlerarasılık, bilginin sınırlarını aşan ve evrensel anlamda bilgi üretimini hedefleyen bir yaklaşım olarak çağdaş akademik çalışmaların temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

---

¹ Bilgi felsefesi, bilginin doğası, kaynağı, kapsamı ve rasyonelliğini inceleyen felsefe dalıdır ve epistemoloji olarak adlandırılır. Epistemologlar, bilginin doğası, kaynakları ve sınırları gibi çeşitli konular üzerinde çalışırlar. Epistemoloji, etik, mantık ve metafizikle birlikte felsefenin dört ana dalından biri olarak kabul edilir.

² Sanat ve tasarımda yoğun detaylar, çeşitli öğeler ve abartılı unsurlar kullanılarak zenginlik ve çeşitliliğin vurgulandığı bir akımdır.

Disiplin, kendine göre yöntemleri, kaynakları içeriği ve eğitimi olan her alanda yeni bilgiler geliştirerek üretebilecek araştırma alanına verilen isimdir. Her disiplinin kendine özgü öğretimi, terminolojisi, entelektüel öncüleri ve takipçileri vardır. (Aktan, 2007: 27)

Kişisel iletişim için özel bir dil geliştirmek, temel araştırma sorularına cevap veren ve bunu geniş çapta yayan bir akademik kadro oluşturmak, farklı üniversitelerin idari bölümleri ve programları halinde organize olmak, akademisyenler arasındaki ilişki ve tartışmaları düzenleyen özel kuralların sayısını artırmak ve daha fazlasını gerçekleştirmek, alanın geçmişini, bugünü ve geleceğini tanımlayan bir kimlik yaratmayı amaçlamaktadır.

Disiplin kavramını açıklayan S. Coyner, ilk olarak disiplinin akademik bir alan olmadığını, fikir ve bilgi türleri ile ilgili olduğunu vurgulamış ve disiplini konu değil bilgi sistemi olarak tanımlamıştır. Günümüzde her konu farklı açılardan ele alındığından, konu ile ilgili sorunun cevabı yapılan çalışmalarla aranmaktadır. Bir örnek olay çalışmasında, farklı disiplinlerden araştırmacılar, kendi disiplinlerinin yöntem ve bilgilerini birleştirir. Ayrıca akademik çalışmalar sayesinde iki farklı disiplinin bir araya gelmesiyle yeni bir öz disiplin ortaya çıkmaktadır.

1.3. Çapraz Disipliner/Çapraz Disiplinli Yaklaşım (Crossdisciplinary)

Disiplinler arasındaki farklılıkları ön plana çıkaran ve diğer disiplinlerin sorunlarını takip edebilme isteği sağlayan bir yaklaşımdır. (Bremner ve Rodgers 2013) Tek seviye, tek amaç; disiplin hedeflerine yönelik güçlü kutuplaşmadır. (Hugill ve Smith, 2013)

Çapraz Disiplinli Yaklaşım (Crossdisciplinary): Bir disiplinin başka bir disiplinin perspektifinden incelenmesidir. Mesela Meeth'e göre müziğin fiziği ve matematiğin tarihi. (Meeth, 1978). İlişkilerin hem genişliğini hem de derinliğini içerir. Çapraz yaklaşım iki disiplinden birinin diğerine baskınlığını gerektirir. İkinci disiplin daima pasiftir.

1.4. İnterdisipliner/Disiplinlerarası (Intradisiplinary) Yaklaşım

Farklı disiplinlerin bir araya gelerek bir problem üzerinde çalışması, bir ana disiplin içinde birden fazla alt disiplinle ele almak çözüm üretmektir. Belirlenen ortak çalışma içerisinde yer alan disiplinlerin bilgisine farklı disiplinlerin katkıda bulunmasıdır. Burada disiplinler birlikte çalışarak sınırlarını zorlar ve karşılıklı bir etkileşim içine girerler. Bunun sonucunda bu yaklaşımda yenilik ve inovatif çıktılar daha mümkündür. Disiplinlerarası öğretim belirli

bir problemi veya konuyu ele alarak farklı konu alanlarının bir araya gelmesiyle anlamlı bir bütünlük oluşturması sürecidir (Yıldırım, 1996). Diğer bir deyişle, disiplinlerin gerçek bir sentezini kullanarak farklı disiplinlerden bilgi ve yöntemleri bütünleştirmektir (Jensenius, 2012). Farklı bilim dallarının sahip olduğu farklı ufuk çizgilerinin birbiriyle kesişmesine imkan sağlamak farklı bakış açılarıyla bir soruna çözüm üretme imkanı sunmaktadır (Çoruh, 2010). Disiplinler arası programlar iki veya daha fazla disiplinden bilgi yaratıcı/kurumlarının iş birliğini içerir (Abolelela vd. 2007, Rosefield 1992 b; Schary ve Carinal 2015). En basit şekliyle tek bir disipline özgü problemlere bir çözüm bulmak için başka bir alanın araçları ve yöntemleri gerekir (Gillis vd.2017). İki seviyeli çoklu hedefi; yüksek seviyeden koordinasyon (Hugill ve Smith 2013). İnterdisiplinerlik, disiplinler arası araştırma ve eğitimdeki entegrasyonun merkeziyle ilgili büyük bir literatürü göz ardı ederek, farklı alanlardan teknikleri birleştirmeden ödünç almaktadır. Bununla birlikte, yeni disiplinleri ortaya çıkmasını teşvik ederken transdisiplinerliğin disiplin sınırlarını aşma gücünü yakalar. (American Academy 2013).

Disiplinlerarası, sözlük anlamı olarak, iki ya da daha fazla akademik sınırları çizilmiş olan alanların, inceleme alanının birleştirilmesidir. Dolayısıyla, disiplinlerarası, geleneksel disiplinlere göre a priori bir bilgi düzenlemesiyle çalışmayı kapsar (Gür, 2003:189).

Disiplinlerarası Yaklaşım (İnterdisciplinary); 20.yy terimi olarak gösterilse de bu kavramın tarihte geçmişe sahip olduğu fikirleri vardır. Antik Yunan'a kadar uzandığı düşünülür. Babüroğlu'na göre, disiplinlerarası bir nitelik taşıyan malzeme Taş, Bronz ve Demir Çağı kadar uzanmaktadır. biliminin başlangıcının, insanlığın uygarlık tarihi kadar eskidir. (Babüroğlu, 2003: 189).

1.5. Multidisipliner (Multidisciplinary) Yaklaşım

Multidisipliner terimi, Latince kökenli "multi" (çok) ve "disiplin" kelimelerinden türetilmiştir. Bu terim, farklı disiplinlerden uzmanların bir araya gelerek ortak bir çalışma yürüttüğü bir süreci ifade eder (Babüroğlu, 2003: 189). Her disiplin kendi uzmanlık alanında faaliyet gösterirken, multidisipliner çalışmalar ortak bir amacı gerçekleştirmek için işbirliği içinde bulunur.

Farklı disiplinlerin bu tür işbirlikleri, belirli bir konu veya sorunu ele alırken farklı perspektiflerin bir araya getirilmesini sağlamaktadır. Bu süreç sırasında, disiplinler arası

etkileşimi teşvik ederek, yeni bakış açılarının geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Örneğin, insanın ürettiği her şeyin insanla ilgili olduğu fikri, multidisipliner çalışmaların temel entelektüel zeminini oluşturur.

Multidisipliner ekipler genellikle ortak bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelir, ancak bu süreçte her bir disiplin kendi metodolojisini ve hedeflerini korur. (Ülgen, 2017). Bu yaklaşım, karmaşık sorunların daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde ele alınmasına olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak, multidisipliner yaklaşımın önemi, disiplinler arası işbirliğinin bilgi üretimindeki değerini vurgulamaktadır. Bu çalışmalar, farklı disiplinlerin bir araya gelerek ortak sorunlara yenilikçi çözümler bulmasını sağlar ve bilimsel keşiflere katkıda bulunur.

Tablo 3. Multidisipliner, Disiplinlerarası ve Transdisipliner İfade Biçimlerinin Farklılıkları

	Multidisipliner	Disiplinlerarası	Transdisipliner
Entegrasyonun temeli	İfade	İki disiplin için ortak beceriler ve kavramlar	Konu odaklı sosyal / ekonomik / kültürel / ekolojik sorun
Bağlantılar	Her disiplinin ifade olanaklarını güçlendirmek için farklı anlatım yöntemleri var.	Bir disiplinin süreç ve kavramları diğerini anlamaya yardımcı	Tüm disiplinlerin ürün oluşturma ve ifade bağlamında belirli anlamları var
Amaç	İfadeyi güçlendirmek	Belirli genel beceriler göstermek, kullanmak ve geliştirmek	İçerik bilgisi ve becerileri kullanılarak bir ürün çıkarma
Odak	Belirli ifade yaklaşım bilgisi ve beceriler üzerine kendi alanındaki problem odaklı	İfade anlatım becerisi gelişimi üzerine sanatçı odaklı	Ürünün ifade olanakları üzerine gerçek değerleri ve ihtiyaçlarını karşılayan karmaşık problem çözüme üzerine problem odaklı
Ürün çıktıları	Farklı disiplin bilgisi ve beceriler	Daha derin kavramsal seviyeler, tutarlılık, çeşitli akıl seviyesinde yürütme ve üst bilişsel stratejiler	Beceriler ve öğrenme duygusu anlayışı
İşbirliği	Sanatçı-mühendis Mühendis-sosyolog	Sanatçı-mühendis Mühendis-sosyolog Sanatçı-sanatçı	Sanat-mühendislik Mühendislik-sosyoloji Sanat-sanat Bütün ifadeyi güçlendirecek disiplinlerin karşılıklı iş birliği Sanat-toplum

1.6. Transdisipliner/Disiplinler Ötesi (Transdisciplinary) Yaklaşım

Devrim niteliğindeki araştırmalar, iki veya daha fazla alandan araştırmacıların bir araya gelip her alanı etkileyen sorunlara çözüm geliştirmek için yeni katılımcı yöntemler geliştirmesiyle ortaya çıkar (Pohl ve Hirsch Hodon 2007; Wilcox ve Kueffer 2008). Araştırmacılar kendi disiplinlerinin sınırlarını aşmak ve sorunları ayrıntılı olarak keşfedebilecekleri yeni fırsatlar yaratmak için birlikte çalışırlar (Vahiy vd. 2007; Gillis vd. 2017; Wilcox & Kueffer, 2008). Çoklu seviyeler, çoklu hedefler; tüm sistemin ortak bir amaç doğrultusunda bütünleştirilmesi (Hugill ve Smith, 2013; Jantsch, 1970).

Disiplinlerarasılık, en az iki farklı sanat, bilim ya da diğer alanları bir araya getiren çalışmaları ifade eder. Araştırmalarda, sosyal bilimler ve akademik çalışmalar farklı disiplinlerden fikir ve yöntemler benimser. 20. yüzyılın başlarından itibaren sanatçılar, disiplinlerarası etkileşimlerle birçok yenilikçi eser üretmişlerdir. Bu dönemin sanatçıları, resim ve heykel gibi sanat dallarını birleştirerek yeni ifade biçimleri oluşturmuş; sinema, resim ve tiyatro arasındaki sınırları ortadan kaldırmışlardır. Özellikle 20. yüzyılın sanat faaliyetleri interaktif nitelik taşımış ve kavramsal sanat, Dada, Fluxus, performans sanatı, film, şiir ve resim gibi pek çok farklı alandan yararlanmıştı (Keser, 2005, s. 102).

Sanatta yeni ifade biçimlerine olan ihtiyaç arttıkça, disiplinlerarasılık multidisipliner, interdisipliner ve transdisipliner gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Disiplinlerarasılık, birden fazla disiplinin sınırlarını aşarak daha geniş soruları ele almayı amaçlar (Babüroğlu, 2003, s. 189). Bu kavram, bir disiplini başka bir disiplinin perspektifinden ele almak, ancak bunu bütünleştirme niyeti olmadan ve daha az çaba ile gerçekleştirmek anlamına gelir (Turna, Özge, Bolat, Mualla ve Keskin, Sercan, 2012).

Disiplinlerarasılık kavramı genellikle diğer terimlerle birbirinin yerine kullanılmakta ve bu terimler açıkça birbirinden ayırt edilememektedir. Bu nedenle öğretmenler ve araştırmacılar bu konularda farklı görüşlere sahiptir. Genellikle disiplinlerarası terimi, bu tür çalışmalar için en geniş anlamda genel bir tanımlama olarak kullanılır. Zeigler'e göre, Alexander Refsum Jensenius'un 1990 yılında oluşturduğu tabloda da (Tablo 2) disiplinlerarasılığın önemine vurgu yapılmaktadır (Gür, 2003, s. 189).

Disiplinlerarası terimi zaman içinde farklı varyasyonlara uğramış ve multidisipliner, disiplinler arası ve disiplinlerarası gibi yeni terimler yaratmıştır (Tablo 2'de açıklandığı gibi).

1.7. Disipliner Bilgi ve Çok Sayıda Disiplinin Bilgi Üretiminde Kullanımı

Disiplin, akademik araştırma alanları ve mesleki uygulamalarla yakından ilgili bilgi, uzmanlık, kalite, proje, topluluk, sorun, araştırma, soruşturma ve yaklaşım türlerini tanımlar. Terimin bu tanımı bağlamında, yerçekimi bir olgu olarak niteliksel ve niceliksel olarak fizik bilimiyle ilişkilidir ve bu nedenle yerçekimi, fizik disiplininin bilgisinin bir parçası olarak kabul edilir. Maddi bilgi, eğitimci ve profesyonel uzmanların, daha sonra insanların ve hizmetlerin niyetini yarattığı bir uyarıdır. Disiplin veya bütünleşik araştırma kavramını açıkça tanımlamak önemlidir, Peter Bürger'in de ifade ettiği gibi: "Önce sorunun açıkça belirtilmesi gerekir" (Bürger, 2004). Genel düşünce tarihinde herkes kelimeleri uygun gördüğü şekilde yorumlamakta ve kullanmakta özgürdür. Ancak araştırma konseptinin tam olarak anlaşılması, zeka düzeyiyle birleştiğinde, konuyu araştıran araştırmacılar arasındaki girdi ve iletişim sürecinde engeller yaratmaktadır. Bu nedenle, araştırma ve disiplinleri tanımlamaya entegre araştırma yöntemlerinin yaygın olarak kullanılması ve anlaşılması ihtiyacı göz önüne alındığında, çok disiplinlilik, disiplinlerarasılık ve disiplinlerarasılık gibi terimlerin ve bütünleştirici bilgi arama modellerinin rolünün açık ve net bir şekilde tanımlanması önemlidir. Bu çaba, belirli bir anlam öneren bir meta-ifade geliştirmek değil, arayüz rolünü oynamak ve araştırmacıların iletişim kurma ve bütünleştirici araştırma fikir ve yöntemlerini paylaşma deneyimlerini paylaşmaktır.

Çok disiplinin bir arada kullanılması, görsel sanatlar, sosyal bilimler ve fen bilimlere kadar tüm sanatsal disiplinlerin bir arada olmasını savunur. Dolayısıyla net bir ayrım yoktur. Bu disiplinlerin her biri diğer disiplinlerden yararlanılarak gelişen bir melezdır. Zamanla her kavram ve disiplin bağımsız hale gelmelidir. Moderniteyle birlikte zamanın koşullarına tepki olarak farklı dönemlerde birçok hareket ve akım ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda çağdaş sanat teknolojiye bağlı olarak ilerlemiştir. Bu durum sanatı birçok alanın, yöntemin ve sürecin birleştiği bir alan olarak tanımlamaktadır. Sınırların yıkılması anlamına gelen yeni durum, aynı alanı paylaşan "çeşitlilik"lerin sayısını da artırmıştır. Modern sanatın en önemli unsuru olan "disiplinlerarasılık", çok seçenekli bir işbirliği alanı olarak kendine yer edinmiştir.

Çağdaş eğilimlere uygun olan her disiplin, incelediği alana göre kendi bakış açısını geliştirmiş, aralarındaki sınırları netleştirmiş ve diğerleriyle etkileşimini kolaylaştırmıştır. Ancak tarihe baktığımızda geçmişte insanların birden fazla disiplinde çalışıp çözümler geliştirdiğini ve sistemin tamamına göre kapsamlı bir sistemin var olduğunu görmekteyiz.

Bir disiplinin alt disiplinlerinin işbirliği yaparak deneyim yaratması, multidisipliner yaklaşımlar açısından büyük önem taşır. Sanat dünyasında, resim, müzik, tiyatro ve edebiyat gibi farklı sanat dallarının bir araya gelmesiyle yenilikçi ve bütüncül sanatsal eserler ortaya çıkmaktadır. Bu işbirliği, izleyiciye çok yönlü bir deneyim sunarak sanatın etkisini derinleştirir.

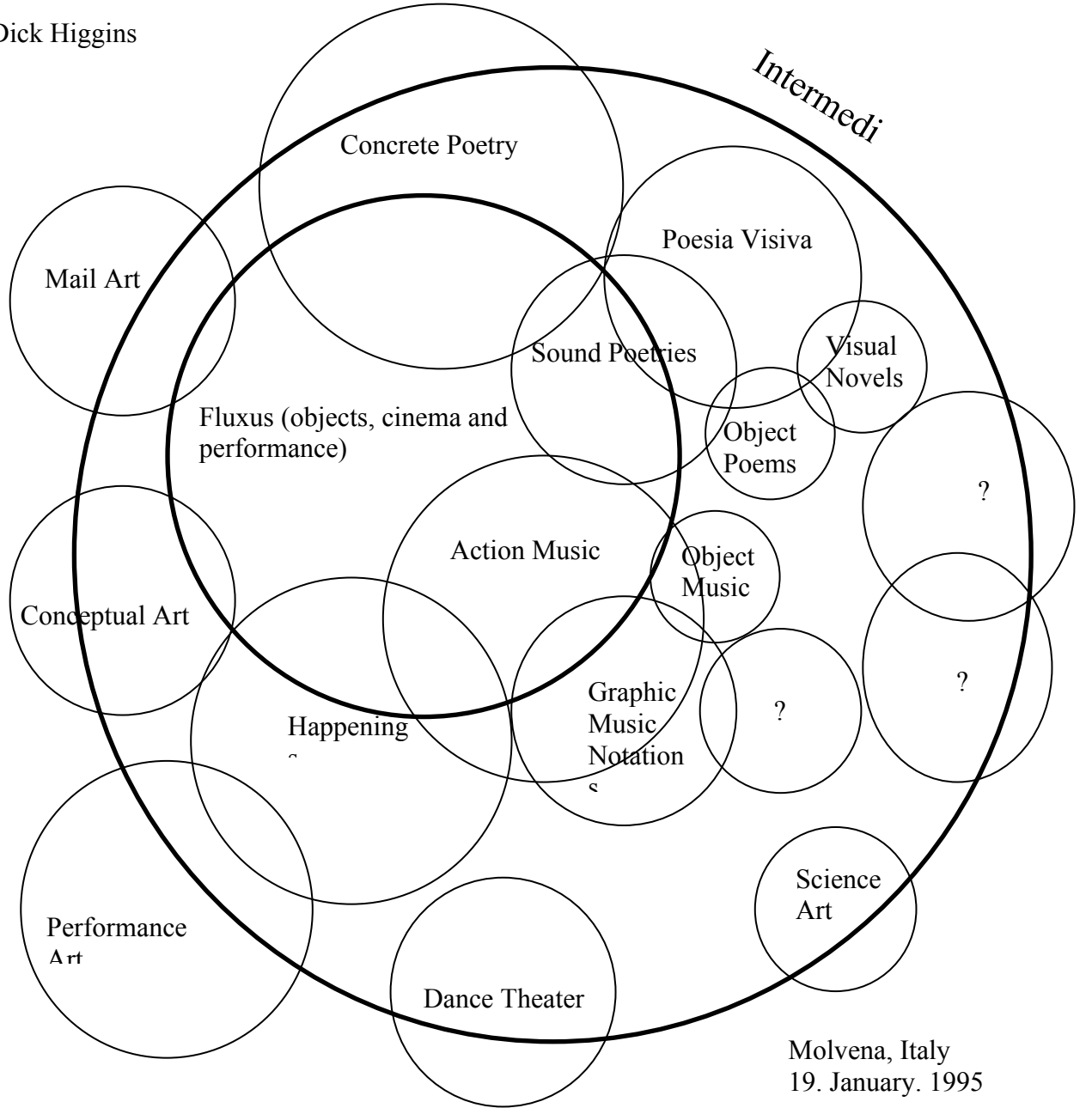
Aynı disiplinin alt dalları arasında gerçekleşen işbirlikleri de sanatın sınırlarını genişletir. Örneğin, bir tiyatro prodüksiyonunda oyunculuk, dekor tasarımı ve ışıklandırma gibi disiplinler birleştiğinde, görsel ve işitsel deneyim daha zengin hale gelir. Müzik alanında da bestecilik, enstrümantasyon ve ses mühendisliği gibi disiplinlerin işbirliği, müziğin derinliğini artırır.

Dick Higgins'in şeması, disiplin içi ve disiplinlerarası işbirliklerini anlamak ve organize etmek açısından önemli bir çerçeve sunar. Sanatın alt disiplinleri, bu tür işbirlikleriyle daha etkili ve kapsamlı sanatsal deneyimler yaratmak için bir araya gelebilir.

Bu tür işbirlikleri, sanatın yaratıcı süreçlerini zenginleştirerek farklı disiplinler arasındaki etkileşimi güçlendirir. Sanatın farklı alt dalları arasında kurulan bu işbirlikleri, yalnızca eserlerin derinliğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda izleyiciye sunulan deneyimi de daha geniş bir perspektifle sunar. Dick Higgins'in şeması ise, bu tür işbirliklerinin nasıl organize edilebileceğini ve etkili bir şekilde yönetilebileceğini anlamak için bir kılavuz niteliğindedir.

Intermedia Chart

Dick Higgins

Molvena, Italy
19. January. 1995

Şekil 2. İntermedya çizelgesi

Bu görsel, Dick Higgins'in intermedya kavramını açıklayan bir metin ve onun tanıtımı için kullanılan bir çizelge göstermektedir. Higgins, 1960'lı yılların disiplinlerarası sanat hareketlerinin önde gelen temsilcilerinden biridir. Bu görsel, sanatın farklı disiplinlerle nasıl etkileşim halinde olduğunu ve bu etkileşimden doğan sanat formlarını vurgulamaktadır. Higgins'in bu açıklaması, intermedya kavramının sanat dünyasındaki rolünü ve sanatçıların medya sınırlarını aşma eğilimlerini anlamak açısından önem taşımaktadır.

İntermedya kavramı 1965 yılında Dick Higgins (1938-1998) tarafından ortaya atılmıştır. Kavram, 1960'lı yılların disiplinler arası sanatsal hareketinin (Formasyonlar, Aksiyon Müziği, Fluxus vb.) farklı fikir ve süreçlerin yer aldığı çalışmalarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Higgins'in kullandığı ifadeyle "intermedia" (-tril) "düşünce ve beden" in farklı sanatsal araçların birleşimidir. Bu süreç aynı zamanda kelimenin sözlük tanımıyla da desteklenmektedir: Intermedia kelimesinde olup bitenlerdir. Sözlük tanımı şu şekildedir: Orta yol, bir eylem veya yaratıcı süreçte temsili olarak çalışan bir şeyi gösteren intermedya terimi, etkileşim alanında, enerjinin uzayda aktarılması için çalışan sürecin tanımlanmasında kullanılmaktadır.

Intermedia, farklı türleri birleştirme stratejisi olarak okunuyor. Örneğin "sanatçı-seyirci" bütünleşmesi, yani ikisi arasındaki sınırların kaldırılması önerisi farklı örneklerde bulunmaktadır.

Medya türü ikili bir karşıtlık olarak öne sürülürse, intermedya, "aşırı, sabit, kültürde denenmiş" üretimin tersine; "Sınırsız, sınırlı yoruma dayalı, tecrübeye ve yeniliğe dayalı" üretime işaret ediyor. Bu, "tanımlanmış/sınırlı" olmak yerine; O, "oluş/sonsuz halindedir". Intermedia sürekli bir "sınırdan olma" durumudur; Bir başka deyişle çoğu zaman "yaşama/arada kalma" durumudur.

İntermedyatik üretimlerde, sanat ve diğer disiplinler arasındaki geçiş elemanları, araçsal olarak işin içine katılır. Öte yandan sanat işi, sanatçı ve izleyici arasındaki durağan sınırlar belirsizleştirilir; özellikle izleyici eserin oluşumundaki süreç içerisine alınır. Intermedya şemasının öngördüğü kümeler arası ilişkilendirme biçimi (Görsel 8), iç içe geçmeyi, dışarıda veya arada olmayı, dönemi bağlamında, açıklamaya olanak sağlar. Arada olmanın kendisi 'iş'i tarif etmeyi ya da algılamayı kolaylaştırmaktadır. Araçsal olarak intermedya, daha önceden kabul edilmiş formları ve yeni formlarıyla harmanlayarak ortaya yeni bir form yapısının çıkmasını olanaklı hale getirir. Müller de intermedyanın bu niteliğini belirtir: "İntermedya farklı arasal bağlamları eklemek ya da ayrı işlerin arasında olma durumunda konumlanmak anlamına gelmez, o yeni bir araçsal bağlam içinde ayrı araçların bütünleştiği bir estetik bağlamdır". Sanatsal bağlamda intermedya bir ya da birçok teknik ve kavramın bir arada olabilme olanağıdır. Bu niteliği ile "artsüremliliğin" aksine "eşsüremli" olarak "heterotopik" bir yapı gösterir; şimdi olanı temsil eder, "oluş halinde olan bir süreç" olduğu için kavramsallaştırılamaz. İşlevsel olarak "açık yapıt" özelliklerini barındırırken Umberto Eco'nun sanatın işlevi tanımına yaklaşır, Sanatın geçerliliği dünyayı tanımak, bilmek değil,

dünyanın oluşturunucularını ortaya çıkarmaktır. Bu özelliği ile, aynı zamanda, üst-anlatılan olumlamakta ve yapı-bozuma uğratmaktadır.

Higgins, intermedia sanatın postmodern sınır geçişinin, sanatın siyasi ve sosyal durumunu daha doğrudan, yani daha az aracılı bir moda ile ele almasına izin vermiştir. Intermedia'nın siyasi riskleri, Higgins'in 1966-1967 "Intermedia Üzerine Açıklaması"da açıklandı, burada, intermedia'nın ara boşluğu, mevcut sanatsal üretim kategorilerinin yeni medya teknolojileri nedeniyle "hassaslıklarımızın değiştiği" bir ana cevap vermek için yetersiz olduğu duygusuyla motive edilen "medya arasında bir diyalektik" olarak yeni Marksist dil ile karakterize edilmiştir.

Deneysel yayıncılık, performans, sosyal uygulama, ses ve sayısız yeni medya biçimlerinin çağdaş sanatta çiçeklenmesiyle, uluslararası, neo-avangarde Fluxus kolektifinin etkisi her yerde kayıtlı gibi görünmektedir. Örneğin: Bugün, nesnelerin üretimi bir performans pratiğine entegre edilebilir ve bunun tersi de geçerlidir. Bugün bedenler arasında sahnelenen ve hiçbir maddi iz bırakmayan etkileşimler sanat eseri olarak okunaklıdır. Bir sanatçının pratiğinin birincil yeri tamamen sanat kurumlarının dışında var olabilmektedir. Tekil bir sanat eseri, aynı anda birkaç farklı ortamın tarihsel miraslarını işgal edebilir, artiküle³ edebilir ve eleştirel bir şekilde ele alabilir. Artık merkezi bir organizasyon konseptine dayanan bir proje olarak anlaşılan bir sanat eseri, birden fazla platform ve formatta - tekrar tekrar ama farklı bir şekilde - yeniden biçimlendirilebilir. Şimdi mevcut sanata özgü olan bu dikkat çekici özellikler, 1960'ların Fluxus pratiğinde yeni ortaya çıkmaktadır.

Fluxus'un püf noktası, Dick Higgins ve George Maciunas'ın doğrusal olarak gelişen bir sanat tarihinden çıkış yollarını teorileştirme ve çizelgeleme girişimlerinde bulunabilir ve bunu Fluxus'un modernizmle ilişkisini "intermedia" ve "arka koruma" terimlerine göre hayal ederek yapılabılır. Bu önemli ancak yeterince tanınmayan terimlere ve geç modernizmin ve erken postmodernizmin birleştiği bu geçiş anına dönüş, çağdaş sanatın temellerinin atıldığı ilkel zemini aydınlatacaktır.

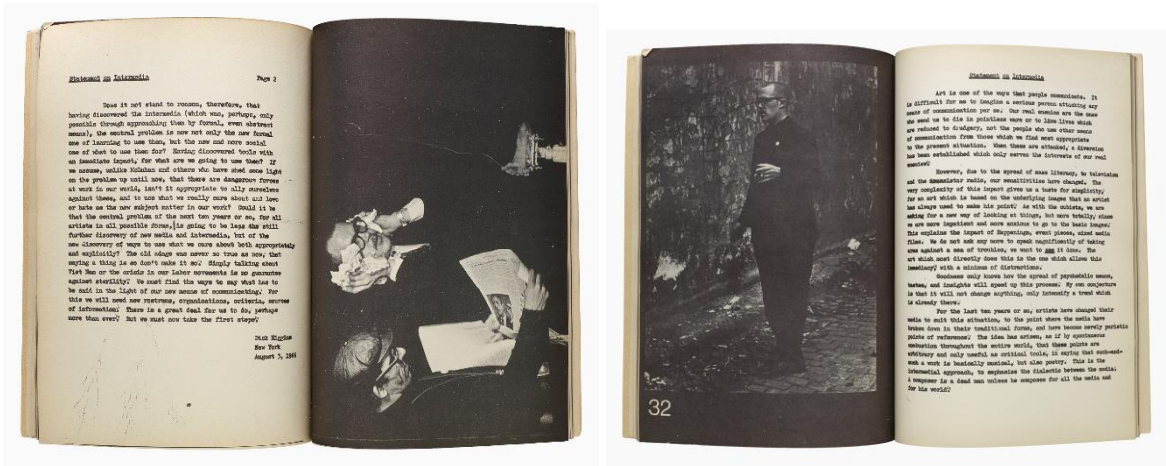
İntermedia terimi, sanatsal ortamların ve formların, kişinin konumuna veya ruh haline bağlı olarak, canavarca veya neşeli bir şekilde melez, kategorize edilemez ve açıkça, karmaşık, hatta belki de aşırı teknolojik hale geldiği kültürel bir ortamı ifade etmektedir (Higgins,

---

³ Hecelelemek, ses, eklemek

1966). Eleştirmen Rosalind Krauss için intermedia, küresel kapitalizmin bir belirtisi olan gerçek bir uluslararası multimedya enstalasyon sanatı ve basının kod kelimesi olmuştur. (Rosalind Krauss, "Kuzey Denizi'nde Bir Yolculuk": Orta Sonrası Durum Çağında Sanat (New York: Thames & Hudson, 1999). Krauss, Fluxus'u "yaygın safsızlığı" nedeniyle kınamadır fakat, müjdelenen post-medium kahramanı bir Fluxus müttefiki olan Marcel Broodthaers. 1981'de Clement Greenberg, hem çağdaş sanatta hem de giderek daha genç izleyici kitlesinde zevk ve yeniliğe olan takıntısındaki düşüşe yakın "Intermedia" başlığı altında benzer imaları olan bir argüman yayınlamıştır. Greenberg, "Intermedia," Arts 56, no. 2 (Ekim 1981): 92–93)

Bir dizi Amerikan Intermedia MFA programı için, sanatçıların geleneksel resim, heykel, fotoğraf, seramik vb. disiplinlerin ötesinde yaptığı her şeyi temsil etmektedir Bununla birlikte, 1960'ların ortalarında Higgins'in kalemi altında başlangıcında, intermedia'nın basit ve oldukça spesifik bir kavram olduğunu, Higgins'in o anda tanık olduğu modernizmin azalan tarihe sanatı müdahalelere isim vermeyi amaçlayan bir neolojik müdahaledir.. Intermedia, modernist düşünceden uzaklaşarak, "her şey yolunda" olmayan bir paradigmaya teslim olmadan sanatsal üretimin alternatif bir mantığını tanımlamaya çalışmıştır.

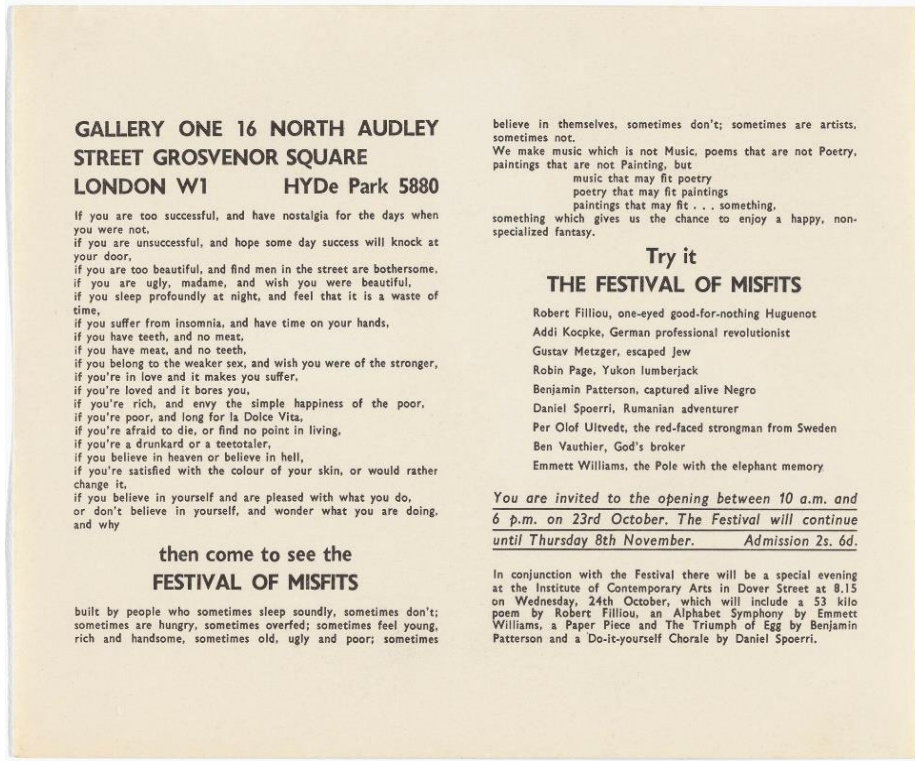
Görsel 1. Dick Higgins, "Intermedia Üzerine Açıklama," Dé-Collage no. 6, ed. Wolf Vostell, kağıt üzerine ofset litograf, 11 ½ x 5 5/8 x ½ inç (29,2 x 22 x 1,3 cm) kitap. Biberiye Furtak Koleksiyonu, Walker Sanat Merkezi Kütüphanesi, Lib2000.732.1-.2. ©Dick Higgins'in mülkü.

Higgins'in örnekleri arasında Joe Jones'un müzik ve heykel arasında yer alan kinetik, kendi kendini çalan mekanik enstrümanları ve Robert Filliou'nun nesne şiirleri, şiir ve heykel arasında yer alan kancalar aracılığıyla birbirine bağlı bireysel ayetler için duran küçük topluluklar vardır. John Cage ve Philip Corner, müzik ve felsefe arasında çalışıyor olarak

tanımlanmaktadır; gerçekten de, Cage'in 4'33" (1952)'deki geleneksel olarak ekstra müzikal sessizlik fenomeninin müzikalitesi üzerine meditasyonu ile Corner'ın Piyano Etkinlikleri'nde (1962) geleneksel piyano enstrümanının tüm ekstra müzikal ses üretme yeteneklerini bütünsel olarak benimsemesi arasında tamamlayıcı, ters bir ilişki tespit edilebilir. 1970'lerin sonlarında Higgins, yeni ara sanat formlarını kavramsal melezler veya mevcut ortamların füzyonları olarak tanımlamaya başlamıştır (Dick Higgins, "'Olan'ın Kökeni," American Speech 51, no. 3-4 (Sonbahar-Kış 1976): 271.). Somut şiir, görsel sanat ve şiirin bir birleşimi olarak görülmüştür; Olanlar görsel sanat, müzik ve tiyatronun bir birleşimidir; ve ses şiiri müzik ve edebiyatın bir birleşimidir. Müzik, edebiyat tarihi ve teorisi konusunda bilgili olan Higgins, görsel şiir, ses şiiri ve Cagean şans kavramlarıyla aşılınmış tiyatro eserlerinin temelini oluşturan grafik notasyon gibi intermedia modlarına odaklanan bir uygulamaya ulaşmıştır.

"Müzik olmayan müzikler, Şiir olmayan şiirler, Resim olmayan resimler, şiire sığabilecek müzikler, resimlere sığabilecek şiirler, sığabilecek resimler... bir şey, bize mutlu, uzman olmayan bir fantezinin tadını çıkarma şansı veren bir şey yapıyoruz." (Uyumsuzlar Festivali için El İlanı) (Londra: Galery One ve ICA, 1962)).

Bu açıklamada, en önemlisi, Fluxus intermedia içinde bireysel ortamların dilinin yuvarlak bir şekilde bozulduğunu ancak terk edilmediğini görülmektedir. Aksine, sanatçıların aynı anda birden fazla medya olan etkileşiminden yeni uygulamaların ortaya çıktığı görülmektedir, medyumlar birbirleriyle yeni ilişkilere giriyor veya bireysel olarak okunaklı kalırken ortaklaştırılmaktadır. Yazıları arasında Higgins, intermedia'nın - "çoklu" yerine "inter" - ortamların aynı anda aynı anda ayrı ayrı bir arada bulunduğu multimedya ile karıştırılmaması konusunda kararlıdır (bunun için genellikle operada müzik, tiyatro ve dansın bir arada var olduğunu örnek verirdi).

Görsel 2. Uyumsuzlar Festivali için El İlanı, Galeri Bir ve Çağdaş Sanat Enstitüsü, Londra, 23 Ekim-8 Kasım 1962, kağıt üzerine ofset litografi, 5 ½ x 6 ¾ in. (13,9 x 17,2 cm) tabaka. Koleksiyon Modern Sanat Müzesi, Gilbert ve Lila Silverman Fluxus Koleksiyonu Hediyesi, 2155.2008.x1-x2. Dijital Görüntü ©Museum of Modern Art/SCALA/Art Resource, NY tarafından lisanslanmıştır.

Bu görsel, 1962 yılında Londra'da düzenlenen Uyumsuzlar Festivali'nin tanıtım el ilanını göstermektedir. Festival, çağdaş sanat enstitüsünde düzenlenmiş ve farklı disiplinlerden gelen sanatçıların bir araya gelerek sergiler, performanslar ve tartışmalar düzenlediği bir etkinlik olmuştur. Bu ilan, sanat ve medya arasındaki disiplinlerarası geçişin bir sembolü olarak, dönemin sanat akımlarını ve sanatçılar arasındaki iş birliğini tanımlamaktadır.

2. BÖLÜM: SANATTA DISIPLINLERARASILIK

Sanat alanında disiplinlerarasılık kavramını ele aldığımızda iki farklı durumla karşı karşıya kalırız: birincisi sanat disiplinleri arasındaki ilişki, ikincisi ise sanat ile bilim disiplinleri arasındaki ilişki. 20. yüzyıl anlayışında güçlü olan ve antik çağlardan, Eski Mısır ve Yunan sanatına, sonrasında Rönesans sanatına kadar pek çok farklı açılımda etkili olmaya devam eden sanat disiplinleri arasındaki ilişki, Rönesans'la birlikte sanatta yaşanan önemli değişimlerle birlikte daha belirgin hale gelmiştir. (Akengin, 2012 s.141).

Rönesans sanatçıları, sanatsal disiplinlerdeki çalışmalarının yanı sıra bilimsel alanlarda da önemli çalışmalar yapmışlardır. Bu dönemde bir sanatçı, aynı zamanda tarihçi, bilim insanı, müzisyen, mimar ve matematikçi olabilirdi. Leonardo da Vinci, yüzyılımızın üç yüzden fazla biliminin kurucusu sayılmasıyla bu duruma en güzel örneklerden biridir. Sanatçı olmasının yanı sıra mimar ve mühendistir. Da Vinci'nin motor ve askeri araç tasarımı gibi projeleri, bu çok yönlü yeteneğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca, insan anatomisi üzerine yaptığı çalışmalar tıbbın ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Rönesans, sanatçıların, doktorların, düşünürlerin ve bilim insanlarının yeni bulgular için birlikte çalıştıkları önemli bir dönemdir.

Barok döneme gelindiğinde, bu süreç coşkunun bir kültürel çeşitliliğe dönüşmüştür. Barokta mimari gibi sınırları zor bir alanın çizgilerini, tuvaldeki duygunun yansımaları olarak görmek mümkündür. Bu, çoklu bir anlayışın kompozisyona yansımaları olarak ifade edilebilir.

Aydınlanma ve 19. yüzyılda yaşanan sosyal ve bilimsel olaylar, sanat ortamında dramatik bir değişime neden olmuştur. Sanat eğitiminin akademilerde öğretilmeye başlaması, akademik eğitimin gerektirdiği farklı disiplinlerin birlikte öğrenilmesiyle disiplinlerarasılık yaygınlaşmıştır. Bilimsel çalışmaların sanatçıların tarafından eserleri yaparken teknik uygulama olarak kullanılması, bakış ve hareket biçimini değiştirmiştir. Örneğin, Chevreul'un renk skalası ve Helmholtz'un optik çalışmaları, sanatçıların bakışını etkilemiştir. Tüp boyaların kullanılmasıyla Empresyonist sanatçıların, atölyeden çıkarak daha serbest ve hareketli çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu durum, onları "açık hava ressamaları" olarak tanımlanır hale getirmiştir. Bu süreç, sanatçıların bilimsel bulguları sanat eserlerine entegre etmelerini sağlamış, sanatın ilerlemesine katkıda bulunmuştur.

20. yüzyılın başlarında Dadaizm gibi sanat hareketleri ortaya çıkmıştır. Dadaizm, geleneksel sanat formlarını reddederek şiir, resim, heykel, tiyatro ve grafik tasarım gibi farklı disiplinleri bir araya getirmiştir. Bu hareket, sanat eserlerinin sınırlarını zorlamış, disiplinler arası etkileşimi teşvik etmiş ve sanatın yeni ve radikal yollarla ifade edilmesini sağlamıştır.

Marcel Duchamp, interdisiplinerlik kavramının gelişmesinde önemli bir rol oynayan sanatçılardan biridir. Duchamp, sanat eserlerinde matematiğin ve düşüncenin sınırlarını zorlamış, "ready-made" (hazır yapıt) kavramıyla günlük nesnelere sanat eseri olarak sunarak sanat ile endüstriyel ürünler arasındaki sınırları bulanıklaştırmıştır. Bu şekilde, Duchamp, sanatı sadece resim veya heykel gibi geleneksel disiplinlerle sınırlı olmaktan çıkarmış, sanatın farklı alanlarla etkileşim halinde olabileceğini vurgulamıştır. Duchamp'ın eserleri, sanatın farklı disiplinler arasında nasıl köprüler kurulabileceğini ve sanatın sınırlarının nasıl genişletebileceğini gösteren öncü örneklerdir.

19. yüzyılda, sanatçının kendini farklı bilgilerden, ifade etmek istediği düşüncelerden ve bu düşünceleri anlatma tarzından ayıramadığı görülmektedir. 20. yüzyılın başlarında ise Batı dünyasında yeni akımlar ortaya çıkmış ve sanatçılar, bu dönemde sanayileşme, bilim ve teknoloji ile sanat arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamaya başlamışlardır. Bu dönemde, sanatçılar geleneksel sanat formlarını aşarak farklı disiplinlerden esinlenmiş, yeni ifade biçimleri arayışına girmişlerdir. Örneğin, Dadaizm, soyut dışavurumculuk, pop art gibi hareketlerde sanat eserleri, resim, heykel, edebiyat, müzik gibi alanlardan beslenmiş ve bu disiplinler arası etkileşimlerle zenginleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. yüzyılın sonlarına kadar zenginliğini koruyan geleneksel Türk sanatı, taştan ahşaba, seramikten minyatüre ve resim alanında pek çok eser üretmiştir. 19. yüzyılda, yöntem ve fikirlerini Batı'dan alan Türk sanatçıları, Batı sanatını benimseyerek Türk resminin gelişimine yön vermiştir.

1926'dan itibaren, Türkiye'den daha fazla sanatçı Batı'ya gönderilmiştir. Bu sanatçılar döndüklerinde Empresyonizm'in ötesine geçen bir sanat anlayışıyla dönemin sanat sahnesine katkıda bulunmuşlardır. 1905'te Fransa'da ortaya çıkan Fovizm ve 1907'den itibaren örnekleri görülen Kübizm, bu sanatçılar tarafından Türkiye'ye getirilmiştir. Bu grup, 1933 yılında Cumhuriyet döneminin önemli yeni sanatçıları olarak ilk sergilerini açmışlardır. Bu sanatçılar, akademik sanat anlayışına yönelik yeni fikirlerle İstanbul'a dönmüşlerdir (Turani, 2007: 670).

D Grubu (N. Berk, Z. F. İzer, E. Naci, C. Tollu, A. Dino ve Z. Müridoğlu), 1933-1951 yılları arasında çalışmış ve Türk sanat ortamına modernist akımları getirmiştir. Bu sanatçılar, Fernand Léger'in "sentetik kübist" biçim anlayışını Türk sanatına taşımış ve akademik izlenimciliğe karşı "yaşam sanatı" kavramını geliştirmişlerdir (Demirbay, 2008: 37).

Görsel 3.d Grubu 1933-1951, Kazım Taşkent Sanat Galerisi, İstanbul - Includes this text: d Grubu 1933-1951 (Zeynep Yasa Yaman) 21x14 cm.

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/40948>

21. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sanat dünyasına pek çok yeni akım, hareket, fikir ve yöntem katılmıştır. Bu dönemde sanatçılar, bilimin, sanayinin, teknolojinin ve toplumsal değişimlerin etkisiyle sanatın sınırlarını genişletmişlerdir. Dijital teknolojinin sanatla birleşmesi, sanatın evrensel bir dil haline gelmesine katkıda bulunmuş ve sanatçıların farklı disiplinlerle etkileşim halinde olmalarını sağlamıştır.

Bauhaus eğitim modeli, sanat ve teknolojinin birlikte çalışmasının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Sanat eğitiminde Bauhaus'un disiplinlerarası yaklaşımı, güncel sanat eğitiminin ve pratiklerinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. 1923 Weimar Uluslararası Sergisi'nde Gropius'un "Sanat ve teknoloji: yeni birlik" konuşması, Bauhaus'un en ünlü sloganlarından biri haline gelmiş ve bu felsefeyi daha da pekiştirmiştir (Findeli, 2001).

Günümüzde, sanatçılar hayal ettikleri şeyleri, çağın ileri teknik ve malzemelerini kullanarak yaratabilmektedir. Dijital sanat, enstalasyon sanatı, performans sanatı gibi yeni disiplinlerle etkileşime girerek sanatçıların sınırları zorlamakta ve yeni ifade biçimleri geliştirmektedir.

Dijital sanat, elektronik sanatlar, bilgisayar sanatları, internet sanatları ve video sanatları gibi birçok teknik kaynağı içeren geniş bir alan haline gelmiştir. Dijital teknolojinin kullanıldığı multidisipliner bir alan olan yeni medya sanatı, çağdaş sanat dünyasında önemli bir yer edinmiştir.

Dijital sanatın gelişimi, sanatçıların yaratıcı düşünme ve felsefeleriyle şekillendiği bir alan olarak, bilimin, teknolojinin ve toplumun değişen dinamiklerinden etkilenmiştir. Dijital sanat, sanatçıların hem bilimsel hem de sanatsal disiplinleri bir araya getirerek yeni yollar bulmalarına yardımcı olmaktadır.

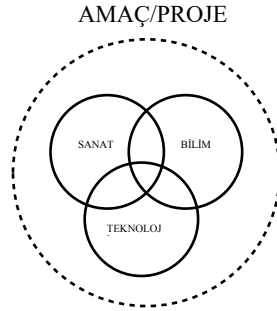
Sonuç olarak, Rönesans'tan günümüze kadar sanat ve bilim arasındaki ilişki, interdisiplinerlik kavramının sanatın gelişimindeki merkezi rolünü ortaya koymaktadır. Rönesans döneminde sanatçılar, bilim, mühendislik, anatomi ve felsefe gibi çeşitli disiplinlerde yetkinleşerek, bu alanların birleşiminden doğan yeni ifade biçimleri geliştirmişlerdir. Bu yaklaşım, sanatın estetik olmanın ötesine geçip, bilimsel keşifler ve teknolojik yeniliklerle zenginleşmesini sağlamıştır.

21. yüzyılda dijital teknolojinin etkisiyle bu interdisipliner yaklaşım daha da güçlenmiş, sanatçılar bilim ve teknolojiyle etkileşim halinde sanatı yeniden tanımlamaya başlamışlardır. Dijital araçlar sayesinde sanatçılar, bilimsel bulgularla daha yakından çalışabilmekte ve bu bulguları eserlerine entegre edebilmektedirler. Bu süreç, sanatın evrensel bir dil haline gelmesine ve sanatçıların sınırları zorlayarak yeni yollar keşfetmelerine olanak tanımıştır.

Günümüzde sanatçılar, toplumsal, bilimsel ve felsefi konulara dokunabilen çok yönlü bir disiplin olarak sanatı yeniden şekillendirmekte, sanatın toplumsal etkisini genişletmektedirler. Sanatın bu evrimi, hem estetik hem de entelektüel bir zenginlik kaynağı olmayı sürdürmekte, sanatçılar bilim ve teknolojiyle işbirliği içinde çalışarak insanlığın geleceğine dair yeni vizyonlar ortaya koymaktadırlar. Bu karşılıklı etkileşim, gelecekte de sanat ve bilimin insanlığın en derin düşünsel ve duygusal arayışlarına yanıt bulmasında kilit bir rol oynamaya devam edecektir.

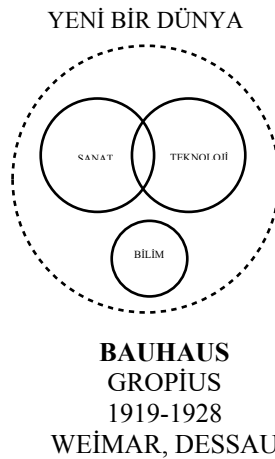
2.1. Bauhaus ve Sanat Eğitimi: Disiplinlerarası Yaklaşım ve Sanat Tarihi Perspektifi

2.1.1. Bauhaus'un Temel Düşüncesi: Sanatla Zanaatı Birleştirme ve Disiplinleri Bütünleştirme Düşüncesi

Şekil 3. Bauhaus Tasarım Eğitimi Müfredat Arketipi (Findeli 2001)

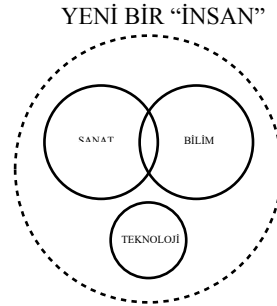
Bauhaus'un temel düşüncesi, sanat ile zanaatın bir araya getirilmesi ve disiplinlerin bütünleştirilmesi ihtiyacını vurgulamaktır (Bulat, Bulat ve Aydın, 2014). Öğrencilerin sanat, zanaat ve bilim olmak üzere üç aşamalı bir eğitim almaları düşüncesi Bauhaus'ta yerleşmiş olsa da, Bauhaus'un dayandığı bu felsefi model tam anlamıyla hayata geçirilememiştir. Bunun yerine, okul müfredatında iki kutuplu bir sanat ve teknoloji yaklaşımı benimsenmiştir. 1923 Weimar Uluslararası Sergisi'nde Gropius'un "Sanat ve teknoloji: yeni birlik" konuşması, Bauhaus'un en ünlü sloganlarından biri haline gelmiştir. (Findeli, 2001).

Şekil 4. Bauhaus Tasarım Müfredat Arketipinin Uygulanması (Findeli 2001)

Moholy-Nagy, 1937'de Chicago'da "Yeni Bauhaus"u kurduğunda, amacı orijinal Bauhaus'un felsefesine sadık kalmaktı; ancak programın yapısında ve içeriğinde bazı

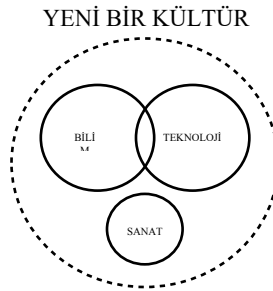
değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle sanat ve bilim birliği sağlanmış olsa da teknoloji geri planda kalmıştır (Findeli, 2001).

YENİ BAUHAUS
School of Design
Institute of Design
Moholy-
Nagy, Chermayeff
1937-1955

Şekil 5. Yeni Bauhaus Müfredat Yapısı (Findeli 2001)

1950'lerin başında Bauhaus anlayışını miras aldığı iddia edilen "Hochschule für Gestaltung" Ulm'da açılmıştır; ancak 1958'de Tomas Maldonado, yeni eğitim felsefesinin bilimsel çalışmaya dayandığını ilan etmiştir. Sonuç olarak, teknik yön daha az önemli hale gelmiş ve kullanılan beceriler, insanları temsil ederek bilimsel becerileri uygulamaya yönelmiştir.

HOCHSCHULE
Für GESTALTUNG
Maldonado, Aicher,
Ohl, Ritter vd.
1958-1968
Ulm

Şekil 6. Hochschule Für Gestaltung Müfredat Yapısı (Findeli 2001)

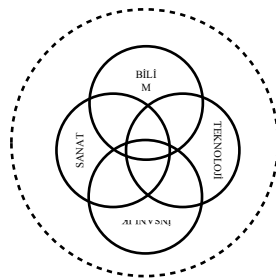
Gelecek nesil için hedeflerin ne olması gerektiği sorusu, geçmişte de önemli bir tartışma konusu olmuştur. Önceliğin çevre sorunları olması gerektiği, o dönemde de açık bir şekilde anlaşılmıştır. Bununla birlikte, fiziksel çevre ile insan kültürü arasındaki farkın, bireylerin

kültürel ilişkilerine zarar verebilecek bir başka risk oluşturduğu belirtilmiştir (Controlli, 2001). Bu duruma bağlı olarak, 20. yüzyılın başlarında sanat, bilim ve birlik kavramlarının, geleneksel değerler etrafında şekillenen bir ilişki çerçevesine oturtulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu dönemde, kentsel ve kültürel ortamlar tasarım ve etik çalışmalarıyla desteklenmiş, böylece sanat ve bilim arasındaki etkileşim güçlenmiştir.

Tasarım çalışmalarına ilişkin olarak, tasarımcıların üstlendikleri projelerin, dünyanın yeniden yaratılmasına bir şekilde katkıda bulunacakları bilincine sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Etik konusuna gelindiğinde ise, etik eğitiminin okul müfredatlarına dahil edilmesi gerekliliği, öğrencilerin iyi değerler yaratmaya olan ilgisini artırma amacıyla dile getirilmiştir (Findeli, 2001). Bauhaus'un kurulmasından bu yana, tasarım alanında önemli gelişmeler yaşanmış ve sanat ile bilim arasındaki bağ daha da kuvvetlenmiştir. O dönemlerde, sanatçıların topluma yönelik çalışmalara odaklanma zamanının geldiği düşünülmüştür (Bulat, Bulat ve Aydın, 2014).

Sonuç olarak, topluma hizmet sunma sorumluluğu, yalnızca tasarım eğitimi veren akademisyenlerin değil, aynı zamanda bölümler, okullar, üniversiteler ve akademi dışında faaliyet gösteren tüm bireylerin temel görevi haline gelmiştir. Yeni eğitim müfredatlarına hümanizm eklenerek, Bauhaus'un temel anlayışını koruyan ancak aynı zamanda yeni toplumsal süreçleri, devrimci değerleri ve küresel sorunları göz ardı etmeyen bir eğitim sistemi oluşturmanın mümkün olduğu savunulmuştur.

YENİ BİR TOPLULUK

Şekil 7. Transdisipliner Yaklaşımla Oluşturulabilecek Yeni Müfredat Yapısının Arketipi

2.2. Transdisiplinerlik Sözleşmesi

6 Kasım 1994'te yayınlanan "Transdisiplinerlik Sözleşmesi" kapsamında, üretkenlik odaklı tekno-bilimsel yaklaşımın dünya üzerindeki yaşamı ciddi şekilde tehdit ettiği, giderek artan bilgi miktarının içsel kimlik eksikliğiyle karşı karşıya kaldığı ve yeni bir bilgi karşıtlığı

döneminin ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, bilgi eşitsizliğinin arttığı ve ulusal ile uluslararası düzeyde eşitsizliklerin derinleştiği belirtilmektedir. Ancak, bu zorluklara rağmen transdisipliner araştırmacılar topluluğu, kişisel ahlaki bağlılık temelinde hareket etme kararı alarak bu sözleşmeyi oluşturmuştur. Sözleşmenin maddeleri şu şekildedir:

- İnsanı indirgeme eğilimleri transdisiplinerliğe uygun değildir.
- Farklı mantık türlerini ve gerçeklik seviyelerini kabul eder.
- Disiplinler arası etkileşim ve yeni bilgilerin elde edilmesini teşvik eder.
- Farklı disiplinler arasında semantik ve pratik birliği hedefler.
- Kesin bilimlerin ötesine geçmeyi ve diyalogu teşvik eder.
- Zaman ve tarih farklı yaklaşımlarla ele alınır.
- Yeni bir din, felsefe veya bilim kurmaz.
- İnsanın evrensel ve kozmik boyutlarını vurgular.
- Mite ve dine saygı duyar.
- Kültürler arasında eşitliği destekler.
- Eğitimde somut ve küresel yaklaşımları savunur.
- Ekonomiyi, insanın hizmetine yönlendirmeyi hedefler.
- Diyalog ve tartışmayı teşvik eder.
- Kararlılık, açıklık ve hoşgörüyü önemser.

Son Madde: Transdisiplinerlik Sözleşmesi, Dünya Transdisiplinerlik Kongresi tarafından kabul edilmiştir ve herkesin imzasına açıktır.

1994 yılında yayınlanan sözleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin insan hayatı üzerindeki etkilerini ele alırken, bilgi üretimindeki sınırları aşmanın önemine dikkat çekmektedir. Sözleşme, bilgi eşitsizliklerini ve toplumsal adaletsizlikleri vurgularken bu sorunlara karşı nasıl bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini de tanımlamaktadır. **Disiplinlerarasılık ve deneysellik** kavramları, bilgi ve bilimin sınırlarını aşmayı hedefleyen önemli yöntemler olarak öne çıkmaktadır. Disiplinler arası etkileşim, farklı bilgi alanlarını bir araya getirerek yeni bakış açıları yaratır ve mevcut bilginin yeniden değerlendirilmesini sağlar. Deneysellik ise, geleneksel yaklaşımların dışında düşünmeyi teşvik ederek, farklı disiplinlerin birleşiminden doğan yeni yöntemler ve çözümler geliştirme fırsatı sunar.

2.3. Disiplinlerarasılık/ Deneysellik Arasındaki Fark

1950'li ve 1960'lı yılların sanatındaki en merkezi sözcüklerden biri "deney"dir. John Cage'in devrim niteliğindeki çalışmasını, Fluxus'un gelişimini ve orada olup bitenleri, yüksek deneysellik ve kültürü kırma ruhu bağlamında anlamak mümkündür. Yeniliğe doğru evrimde deney yapmak tek faktör değildir; aynı zamanda motivasyon, ilerleme ve belki de bugünün bakış açısından endişe verici bir şekilde topluma katılımıdır. Sanat tarihinden itibaren deneysel sanat, 20. yüzyıl sanatında avangard ve sınırların yıkılmasıyla yakından ilişkilidir; sanat tarihe, sanata ve kültüre dönüşmüştür. Son araştırmalar, 19. yüzyılın deneysel yönteminin hem pozitivist bilimde hem de geçmişi tanımlayan, değişim arayışında olan modern sanatta etkili bir araç haline geldiğini göstermektedir (Gamper 2010). Deney'in sanat pratiğindeki tam anlamı kesin değildir. Deneyler genellikle bilimdeki ilişkiler üzerine meta-yansıtımlar içermektedir; bu ilişkiler tarihsel bağlama ve sanatsal hedeflere bağlı olarak farklı veya uyumlu olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, sanat ve bilim arasındaki uçurumu kapatmak için kasıtlı olarak deneylere atıfta bulunma yönünde birçok girişimde bulunulmuştur. Bunun bir örneği, bilim ve teknoloji bilgisi fikrini zamanın önemli bir unsuru olarak benimseyen ve sanatsal deneyim temelinde bir fikir inşa eden bilim adamı ve yazar Max Bense'nin teknoloji felsefesidir (Bense, 1965; 1997). Medya konsepti olarak bir deneyin bir başka örneği de Amerikalı grup E.A.T.'dir. (Bkz. Teknoloji ve Teknoloji) ve 1967'de New York ve Work'te başarı. Bu parti, programda en son teknolojilerin sanatını yaptı ve desteğin temelini zanaatkarlar ve mühendisler arasında taşımaya çalışmıştır. Grubun adı, bu tür işbirliklerinde genellikle meydana gelen esas şeyin, deneysel uygulamanın teknolojisine ve malzemesine dayandığını açıkça göstermektedir.

Aracı bir referans noktası olarak deney, bilim ve sanat tarihi ve teorisinde de önemli bir rol oynamaktadır. Hans-Jörg. Rheinberger, birkaç yıl önce Alman sanat dergisi *Texte zur Kunst*'ta bu metnin güncelliğine vurgu yapmıştır. Orada Kubler'i "yapısalcı bir düşünür" olarak anıyor ve onu post-yapısalcı⁴ filozoflar Michel Foucault ve Jacques Derrida ile aynı nefeste anmaktadır; bu, bir sanat tarihçisi için alışılmadık bir övgüdür (Rheinberger 2009, 109). Rheinberger'in bilim teorisinde sanata olan güncel ilginin arka planına karşı, yazarın sanata yaptığı göndermelere geri dönmek ve Kubler'in metnini bu perspektiften yeni bir okumaya sunmak mantıklı görünmektedir. Rheinberger'in teorisine ilişkin analizi, bunun sanatsal araştırmayla bu ilgi eksikliğinin düşündüğünden daha alakalı olabileceğini

---

⁴ Temelde yapısalcılığı sorunsallaştırmakla temellendirmiş olan düşünce biçimi.

göstermesine rağmen, Kubler sanatsal araştırma konusundaki tartışmalarda henüz ilgi görmemiştir.

Rheinberger, Kubler'in metninde sanat ve bilim arasında yeninin bu alanlarda nasıl ortaya çıktığına ilişkin bir paralellik bulmaktadır. Bu, Kubler'in sanatla ilgili şeyler ile bilimle ilgili şeyler arasındaki farkları görmezden geldiği anlamına gelmemektedir. Ancak bunların meydana geldiği süreçler onun için karşılaştırılabilir niteliktedir; Her iki alanda da yenilik, parlak bir planın ürünü değil, daha ziyade, daha önceki sanat eserleri aracılığıyla verilen, mevcut çerçevedeki bir seçeneğin algılanmasıdır (Rheinberger 2009, 110).

Deneysellik ve disiplinlerarası yakalımda ki benzerlikler-farklılıklar şu şekildedir;

Tablo 4. Deneysellik ve disiplinlerarası yakalımda ki benzerlikler-farklılıklar

	Deneysellik	Disiplinerarasılık
Sanatçının özgün tasarım ve buluş eylemlerini barındırır	+	+
Mevcut sanat formunun yaratılmasına yol açan malzemelerin bolluğunu ve çeşitliliğini sağlar.	+	+
Çağdaş sanatta geleneksel sanat ifadelerini aşan arayışları ve disiplinlerarası yaklaşımı uygular.	+	+
Sanat ve diğer disiplinlerle etkileşim içinde bir yaratım süreci oluşturur.	+	+
Sanatın değişim sürecini etkileyen durumlar yaratır.	+	+
Deneysel sanat, çağdaş sanat ve güncel sanat üzerinden okunmasına yardımcı olur.	+	+
Bilginin deney ve gözlem yoluyla elde edildiği bir yaklaşım kullanır.	+	-
Bilgiyi doğrulamak ve sonuçlar elde etmek için deneysel yöntemler kullanılır.	+	-
Yöntemin temelini oluşturur ve çoğu araştırma ve keşifler için kullanılır.	+	-
Farklı disiplinler arasında etkileşimi ve işbirliğini teşvik eden bir yaklaşımı oluşturur.	-	+
Bilgi ve yöntemlerin birden fazla disiplinden alındığı ve bu disiplinler arası sınırları aşan bir çalışma alanını oluşturur.	-	+
Karmaşık sorunları çözmek, yeni bakış açıları sunmak ve daha kapsamlı bir anlayış geliştirmek için kullanılır.	-	+

2.4. Sanatta Multidisipliner Yaklaşımlar

Multidisipliner yaklaşımlar ilk bakışta karmaşık bir çalışma biçimi olarak anlaşılrsa da toplumun gelişmesi, zenginlik ve ekonominin, siyasetin, sosyal ilişkilerin gelişmesi yoluyla aradığımız zamanın bir üretim türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik gelişmenin etkisi ve bakış açıları sanat üretiminde giderek belirleyici hale gelmekte ve iş çeşitliliğine katkıda bulunmaktadır. Sanat alanında görünür pratiklerin çoğalması ve teknolojinin ilerlemesi farklı üretim türlerini ortaya çıkarmaktadır.

Tarih çalışmalarının incelenmesi multidisipliner üretimin önünü açmaktadır. Sanat tarihinde birçok hareket ve hareketin öğrenciler arasındaki etkileşimden kaynaklandığını görmekteyiz. Sergiyi, soyut fikirler ve Kübizm, Sürrealizm, Dadaizm gibi modern akımlar etrafında kurgulayan sanatçıların, görsel sanatların yanı sıra teknoloji ve bilimden de etkilendikleri söylenebilir. Disiplinlerarasılık, iki ya da daha fazla alanın ortak bir gaye doğrultusunda çalışmasıdır. Farklı departmanlardan uzmanların bir sorun veya amaç üzerinde birlikte çalışarak her birinin kendi disiplini dahilinde tavsiyelerde bulunması anlamına gelmektedir. Disiplinlerarası sanatçılar bilim, (sosyal, sağlık ve bilim), sanat disiplinlerini kendi uzmanlık alanlarını geliştirmektedir. Farklı sanatçılar da bu alanlardan faydalanabilmektedir. Aynı zamanda okudukları veya oluşturdukları alandan ayrılarak sanatsal üretim ortamına katılabilmektedirler.

Sosyal hizmet ve multidisipliner sanat üretimi ve bunların toplumla ilişkisi - özellikle çevre ve sanat arasındaki işbirliği örnekleri - çağdaş sanatın yapısını değiştirmektedir. 1990'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlayan kolektif pratiğin temeli 1960-1970'li yıllardaki deneysel araştırmalardır. Joseph Beuys, sanatçı olan herkesin "toplumsal heykel" ifadesi aracılığıyla bir şeyler üretmeye geldiğini söylemektedir. Bu teoriye göre toplum tam bir sanat eseridir ve bu yapı içerisinde herkes bir şeyler yaratmaya katkıda bulunabilir. Bu alanda multidisipliner üretimin farklı ilişkilerinden bahsetmek mümkündür. Örneğin Sanat Tanımı Topluluğu (STT) farklı yapısı nedeniyle farklı bir üretim türü olarak pazarlanabilmektedir. Farklı bölgelerden insanların oluşturduğu STT, (Ş. Aysan, S. Kiraz, A. Öktem, A. Yamaner, L. Dedeal, T. Dengiz, A. Destecioglu, B. Kaya) Türk sanatına mahal olmuş değerli isimlerin aralarında bulunduğu kolektif bir süreç olup, katılımcılar zaman zaman değişmektedir. Özel bir sanat etkinliği olmayı amaçlayan eğitimin materyali 1976 yılından bu yana oluşturulmuştur. Sanatçının "Sanat Olarak Senaryo" başlıklı yazısı, 1976-1999 yılları arasında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde planlanan enstalasyon kapsamında

yayımlanmıştır. (22 Mart ve 5 Nisan 1980). Kavramsal sanat metinlerini içeren 32 sayfalık, yüzden fazla adette basılmış kitaptır. 1981 yılında faaliyetini sonlandıran STT, 1990'lı yıllardan itibaren Şükrü Aysan'ın öncülüğünde, entelektüel süreci, çalışmaları ve birçok projesiyle multidisipliner bir sanat projesi olarak üretimini sürdürmüştür. STT, sanatı, felsefeyi ve sanat olarak bilimi disiplinlerarası bir düzeye taşımayı amaçlamaktadır. Kavramsal sanat açısından çağdaş sanat dünyasının beslenme kaynağıdır. Kuruluşundan bu yana düzenlediği toplantılarda fikir üretmiştir. STT daha çok ilişkiselliğe dayalı, metinler ve yerleştirmeler sunan bir mekanizmaya benzemektedir.

Görsel 4. Sanat Tanımı Topluluğu (STT) Özgün Sanat Yaklaşımının Geliştirilme Sürecinin Elli ikinci Yılı

Kaynak: [https://www.sanattanimitoplulugu.org/2018-05-17_001_211_\(640x426\).jpg](https://www.sanattanimitoplulugu.org/2018-05-17_001_211_(640x426).jpg) (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Bu bağlamda tez çerçevesinde sanatsal ortamların ve teknolojik gelişmelerin vizyonlama pratiklerine etkisi analiz edilecek ve bu vizyon biçimlerinde eylem ve deneyime aracılık eden sanat kolektiflerinin özellikleri incelenmektedir. Toplumsal ve endüstriyel değişim bağlamında geliştirilen teknolojik araçlar, insanların düşünce ve görsel davranışlarını değiştirerek sanatı büyük ölçüde etkilemiştir. Son yıllarda sanat alanında ortaya çıkan farklı bir uygulama türü de işbirliği, fikir birliği ve ilişkilerin incelenmesidir. Duyuları harekete geçiren veya ortadan kaldıran şaşırtıcı işlevler yaratılmıştır. Örneğin yeni teknolojik ürünler ya da medya araçları, herhangi bir alandaki savaş ya da çevresel yıkım, kötü haberler,

kısacası insana ve doğaya dair her şey kolektif ya da multidisipliner bir çalışmanın konusu olabilmektedir.

Görsel 5. Joseph Beuys ve 7000 Meşe, 1982, Land Art

Kaynak: https://dersbelgeligi.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/03/15319023_10211855408527736_6008159898952982549_n.jpg (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Tarihsel yöntemler açısından multidisipliner yöntemin İngiltere'de 1960'lı ve 1970'li yıllarda mimar ve mühendislerin şehir planlamasında, sosyal bilimciler ve kral, coğrafyacılar ve iktisatçıların inşaatın önemli bir kısmını temsil eden inşaat üzerinde birlikte çalıştıkları dönemde ortaya çıktığını söylenebilmektedir. Kamu sektörünün, multidisipliner ifade olanaklarını kullanarak birçok proje üretmek kariyer yapan (bilim, ekoloji, estetik, ekonomi, eğitim ve sanat) Alman Joseph Beuys, çevresel bozulmaya karşı kentsel ağaçlandırmanın önemini göstermek amacıyla tasarladığı uzun vadeli projelerinden biri olan meşe ağacı dikme projesinin ilk örneğini 1982 yılında başlatmıştır. Sanatçı, ülkeyi üretken hale getirme hayali ile birlikte çalışan insanlara örnek olmuştur. Sanat alanında, performansları ve operasyonlarıyla başlayan Fluxus hapenings ve çalışmalar zaten sanatın bir parçasıdır.

Tablo 5. Turgut M. Gür'ün disiplinlerarası araştırma tablosundan faydalanılarak oluşturulmuştur (Gür, 2003:196).

Mutidisipliner	İnterdisipliner
Birden fazla disiplini birleştirmeden, tek bir konu üzerinde kolektif çalışma olarak tanımlanabilir.	İki veya daha fazla sanat, bilim veya akademisyenin bir tema altında bir araya geldiği bütünleşik bir çalışmadır.
Bilimsel, teknolojik, sosyal, ekonomik, sağlık veya çevresel ihtiyaçlarla bağlantılı güncel sorunlar üzerine araştırma ve çalışmalar yürütülmektedir.	Aynı şekilde bilim, teknoloji, toplum, ekonomi, sağlık veya çevresel ihtiyaçlarla bağlantılı güncel sorunlar üzerine çalışmalar ve projeler yürütür.
Sorunları çözmeye odaklanmaktan kaçınıldığı zamanlar vardır.	Genellikle problem çözme konusunda proaktif bir yaklaşımı gösterir.
Zamanın verimli kullanılmasını sağlar. Ekip yaklaşımı önemlidir. Genel olarak eğitim gruba entegredir.	Ekipteki bireylerin profesyonellik alanları ayrı ayrı önemlidir ve söz konusu süreç arasında boşluk yaratmaktadır.
Ekip üyeleri için büyük resmi görmek mümkün olur	Ekip üyeleri için ayrıntılar önemlidir. Sorun açıkça ifade edilmiştir.
Önceden düşünülmüş bir sonuç yoktur, süreç içerisindeki etki daha önemlidir	Önceden belirlenmiş bir sonucu veya çözümü hedefler.
Hiyerarşik yapılanmayı azaltır, üretkenliği artırır.	Güçlü ve yetkin bir liderlik ve ekip yönetimi gerekir.
Mutidisipliner grupta, grubun her üyesi kendi disiplininde bağımsız olarak çalışabilir ve proje için her zaman diğer gruplarla görüşmeye gerek yoktur, kalıcıdır.	Disiplinlerarası bir grup sıklıkla düzenli olarak toplanır ve her üyesinin farklı durumlarını ve değişen ihtiyaçlarını yansıtır, sınırları açık bir şekilde bellidir .
Sonuç olarak mutidisipliner alanlardır. Mutidisipliner alanda farklı çözüm türleri vardır. Genel olarak mutidisipliner bir alan olarak temsil edilmektedir.	Disiplinlerarası bir arayış kurumsal kimliği, fikirleri ve yönetimi oluşturur. Sonuç olarak disiplinlerarası çalışmaların sonuçları tutarlı bir soruna odaklanmaktadır.

2.5. Mutidisipliner Sanatın Özellikleri

Mutidisipliner sanat, farklı disiplinlerden insanların bir araya gelerek bir sorun veya amaç üzerinde işbirliği yapmalarını içermekte ve her katılımcının kendi disiplinindeki bilgi ve deneyimlerini kullanarak katkı sağlamasına dayanmaktadır. Farklı alanlardan insanların üretime dahil olması, sanat eserinin geleneksel yöntemlerini değiştirmektedir. Bu bağlamda mutidisipliner sanatın özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Üretim sırasında herkesin kendi disiplinindeki süreçte fikir vermesi ilkesinden yola çıkarak bir sorun ya da amaç üzerinde birlikte çalışmayı içerir.

- Farklı alanlardan insanların üretime katılması, sanat eserinin geleneksel yöntemini değiştirmektedir.
- Tek bir yaratıcı/sanatçı vardır.
- Sıralama sistemi yapılmamaktadır.
- Her konuda ya da amaçta sınırsız araştırma ve çalışma yapılabilir.
- Halkla ilişkileri kolaylıkla yayma ve paylaşma özelliğine sahiptir.
- Sanal ve fiziki ortamda üretimde kolaylık sağlamaktadır.

Bu özellikler, multidisipliner sanatın temel yapı taşlarını oluşturur. Multidisipliner sanat, halkla ilişkilerin kolayca yayılması ve paylaşılması açısından da avantaj sağlamaktadır ve hem sanal hem de fiziki ortamda üretim süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bu anlayış, modernitenin birbirinden ayrılmış dallarını birleştirerek sanatta yeni yollar açmıştır. Bu bağlamda, Almanca "tam sanat eseri" anlamına gelen Gesamtkunstwerk kavramı, multidisipliner sanatla yakından ilişkilidir. Gesamtkunstwerk, resim, heykel, dekorasyon, mobilya ve diğer sanat ürünlerinin bir araya getirilerek mimari bir bütün oluşturduğu eserleri tanımlamakta ve bu kavram, Richard Wagner tarafından opera ve sinema aracılığıyla sanat ve kültür tarihine kazandırılmıştır. Gesamtkunstwerk, bir sanat eserinin her yönünün bir mesaj taşıdığı düşüncesine dayanmaktadır ve sanatın farklı disiplinlerini birleştirerek güçlü bir etki yaratmayı amaçlamaktadır.

2.6. Gesamtkunstwerk'in Multidisipliner Sanatla İlişkisi

Her şeyin bir mesaj taşıdığı fikrinden yola çıkan Wagner, özellikle opera ve sinema aracılığıyla sanat ve kültür tarihinin bir parçası haline gelen bu fikri yaratmıştır. "Tam sanat eseri" anlamına gelen Almanca Gesamtkunstwerk kavramının sözlük tanımı şu şekildedir:

Resim, heykel, dekorasyon, mobilya ve diğer sanat ürünlerinin bir araya getirilmesi mimari ürünlerin bünyesinde sanat anlayışıyla aynı şekilde yerleştirilmiştir. Bu kalitede yaratılmış bir sanat eseridir. İlk olarak Barok ve Rokoko üslubundaki yaklaşımı yansıtan ürünlerde kullanılmıştır. Bugün tüm zamanların ve medeniyetlerin çalışmalarını yukarıdaki ilkelere göre anlatmaktadır. Örneğin Art Nouveau tarzındaki bazı ürünler Gesamtkunstwerk olarak nitelendirilmektedir (Sözen, Tanyeli, 2007: 90). Özetle sanat sektöründe 1960'lı yıllardan bu yana yaşanan değişimler şöyle: "1960'lı yıllara iş, 70'li yıllara feminist sanat, 80'li yıllara ise pop art damgasını vurdu. 1990'lı yıllarda moda ve sanat bir düşünce eseri yaratıyor. 2000 yılı milenyum ve teknoloji yılıdır. Bu durum sanatta, dijital sanatta yeni trendler yaratmıştır (Kutsal, 2010: 2). Dijital teknoloji, izleyicinin gerçek zamanlı teknoloji aracılığıyla ses, ışık,

hareket ve ritmi deneyimlemesini sağlar. Bu durumda mesafe; dokunma, tatma ve işitme gibi tüm duyu alanlarını kapsayarak popülerlik kazanmıştır. Günümüzde teknoloji ve sanat arasındaki ilişkiyi göz ardı etmek zordur. Sanat ve doğa arasındaki ilişki nedeniyle mağara resimlerinden günümüze görsel sanat üretimindeki değişimler teknolojinin gelişimiyle doğrudan örtüşmektedir. Sanayi devrimiyle birlikte üretimin teknolojik süreci yeni bir aşamaya girmiştir. Bu süre zarfında sanatçılar çalışmak için birçok araç kullandılar. Sanatın biçimini değiştiren bu yeni ifade biçimleri, yeni sanat biçimlerinin de önünü açmıştır. Dijital çağ öncesinde haftalar, aylar süren üretim süreci, bilgisayar komutlarıyla her birkaç saniyede bir değiştirilebilen ve hareketli görüntülerle yapılmaktadır. Bu evrim sadece grafik alanında değil, görsel sanatların her alanında kendini göstermiştir.

1990'lı yıllardan itibaren dünya genelinde bilgiye erişim çoğumuz için kolaylaşmıştır. Sanatçıların bilgisayar teknolojisiyle çalışması, bu yenilik sanatın kavramsallaştırılmasında büyük bir bozulmaya neden olmuştur. Dijital sanatın temeli olan bilgisayarın icadını kısa sürede internet, 3 boyutlu ekranlar ve çeşitli programlar gibi birçok yenilik takip etmiştir. Hızla gelişen teknolojiye yararlanan sanatçılar interaktif çalışmalar ortaya çıkarmıştır. Sanatçılar artık fiziksel bir stüdyo aramak yerine bilgisayar ve interneti tercih etmektedir. Bu teknolojik gelişmeler yeni medya sanatı dediğimiz bir sanat formunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni Medya Becerileri; dijital sanat, bilgisayar grafikleri, yeni medya teknolojisi, bilgisayar animasyonu, sanal sanat, internet sanatı, etkileşimli sanat, video oyunları, robotik ve biyoteknolojik sanat yöntemlerini kullanan sanat eserlerini içeren bir sanat formudur. Yeni medya teknolojileri, elektronik medya teknolojileri kullanılarak yaratılır ve etkileşim, entegrasyon ve bilgi işleminin bir kombinasyonunu kullanmaktadır. Yeni medya terimi, 1960'lı yıllardan itibaren teknoloji ve sanat ilişkisinin bir parçası olarak ortaya çıkmış, ancak 1990'lı yılların başında gazete, dergi ve televizyon kanallarında popülerlik kazanmıştır. Küreselleşmeyle birlikte yeni medya teknolojileri de gelişmektedir. Aynı zamanda Batılı olmayan sanatçılar da ilgi görmeye ve ünlü olmaya başlamıştır. "Yeni Medya Sanatı" sürecini anlatabilmek için hiç şüphe yok ki teknolojik araçların yarattığı yeni vizyon ve vizyona odaklanmak gerekiyor. (Şahiner, 2015: 115)." Yeni medya sanatının temelleri 1960'lara dayanmaktadır. O yıllardan bu yana teknolojinin imkanlarına dayanarak pek çok sanat sergisi düzenlenmiştir. Makineleşmenin ardından elektronik sanat ve teknoloji sergileri, sanatta yeniliklere ve çoğulcu, mekanik görme biçimlerine yol açmıştır. Örneğin 1966'da EAT, 30 Bell Laboratuvarı mühendisini, sanatçısını, dansçısını ve mühendisini bir

araya getiren "Akşamın Annesi: Tiyatro ve Mühendislik" (10 dakika) adlı performansa dayalı bir çalışmayı tamamlamıştır.

Görsel 6. E.A.T., "Dokuz Akşam: Tiyatro ve Mühendislik", varyasyon VII, Billy Kluver ve Robert Rauschenberg, John Cage, Merce Cunningham ve diğerleri.

Kaynak:<http://hyperallergic.com/57809/whats-wrong-with-technological-art-vs-the-maker-faire/> (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Bu görsel, "Dokuz Akşam: Tiyatro ve Mühendislik" adlı performans serisinin bir parçasını göstermektedir. Performans, sanat ve mühendislik disiplinlerinin bir araya geldiği multidisipliner bir iş birliğini göstermektedir. Performansta mühendislerin ve sanatçıların birlikte çalışarak yenilikçi sahne tasarımları ve teknolojik araçlarla sanatı dönüştürdüğü gösterilmektedir. Bu görsel, disiplinlerarası sanatın, özellikle teknolojiyle birleştiğinde nasıl yeni ifade biçimleri oluşturabileceğine dair somut bir örnektir.

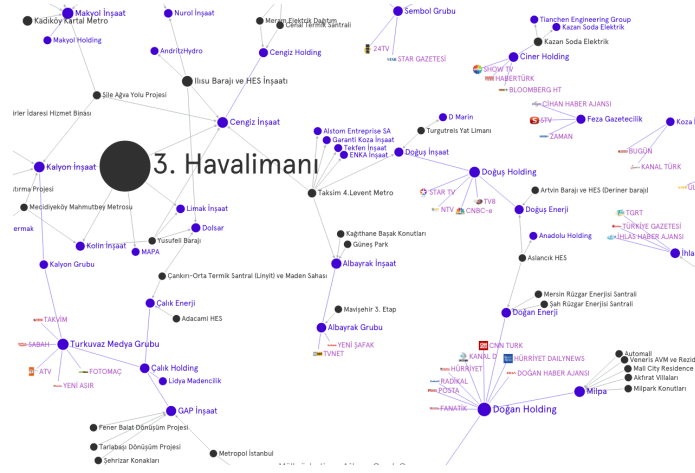
Yeni medya terimleri sıklıkla aşağıdaki disiplinler için kullanılmaktadır: bilgisayar oyunlarının evrimsel sanatı, biyo-sanat, bilgisayar sanatı, dijital sanat, dijital şiir, elektronik sanat, evrimsel sanat, faks sanatı, bilgi sanatı, sosyal sanat, sanat interneti, grafik, Net Sanatı, Performans Sanatı, Radyo Sanatı, Robotik Sanat, Yazılım Sanatı, Ses Sanatı, Sistem Sanatı, Telematik Sanatı, Video Sanatı, Video Oyunları, Sanal Sanat. http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_medya_Sanat%C4%B1 (Erişim tarihi: 05/22/2022). Bu durumda yeni medya sanatı çoğu zaman sanatçı ile izleyici, izleyici ya da sanat eseri arasında bir ilişki yaratmaktadır. Bir bakıma bu tür beceriler farklı çalışma ortamlarının önünü açmıştır. Disiplinlerarası ve multidisipliner düşüncenin sınırları o kadar iç içe geçmiş durumda ki bunları net bir şekilde ifade etmek mümkün değildir.

Kolektifler, etkinlikler, sanat girişimleri, kamusal sanat alanları ve dijital sanat ortamları aracılığıyla oluşturulan topluluklar, yeni ve iddialı sanat formları yaratmaktadır. Sanatsal

etkileşim alanını genişleterek ve sanatı gündelik hayata uygulayarak multidisipliner bir sanatsal ortam oluşturmaktadır.

Sanat çevrelerinin ortaya çıkışı, yalnızca estetik kaygılarla değil, aynı zamanda felsefi, ideolojik, toplumsal ve politik amaçlarla da şekillenmektedir. Sanatın çeşitliliği her zaman teknik nedenlerle sınırlı kalmaz; toplumun belirli sorunlarına odaklanma ya da politik sistemlere eleştiri getirme gibi daha geniş kapsamlı hedeflerle de oluşabilir. Bu, sanatın sadece estetik bir alan olmadığını, toplumsal ve politik konulara yaratıcı çözümler üretebilecek bir araç olduğunu gösterir. Sanat dünyasında faaliyet gösteren kolektifler ve sanat grupları, estetik kaygıların ötesine geçerek etik, toplumsal bilinç ve politik duyarlılık gibi konulara odaklanmaktadır. Bu gruplar, buldukları dönemin sosyal, politik ve kültürel sistemlerine etki eder, sanat aracılığıyla bu sistemleri sorgulayan veya dönüştüren projeler geliştirir. Örneğin, "Mülksüzleştirme Ağları" projesi, sanatın toplumsal ve politik süreçlere nasıl katkıda bulunabileceğini gösteren bir çalışmadır. Proje, mülksüzleştirme gibi toplumsal bir soruna odaklanarak, sanatın politik bir araç olarak nasıl kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Projenin amacı, kentsel dönüşüm sürecinde göz ardı edilen mekanlar ve dokular hakkında kamuoyunu bilinçlendirmektir. "Mülksüzleştirme Ağları" etkinliği, yazılım sanatı olarak tanımlanabilecek bir yapıya sahip olup, katılımcılara verilerini ağ hizmeti olarak yükleyebilme imkanı sunar. Proje, herkesin erişimine açık olması ve destek sağlayan kaynakların paylaşılabilir olması ile dikkat çeker. Bu yönüyle, sosyal internet ortamında erişilebilir haritalar hazırlanarak projeye katkı sağlanmaktadır.

Görsel 7. Soma Faciası Ağ Haritası Mülksüzleştirme Graphcommons

Kaynak: <https://mulksuzlestirme.org/img/graphs/soma-faciasi-ag-haritasi-mulksuzlestirme-graphcommons.jpg> / (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Görsel 8. Türkiye Medya Sahipliği Mülksüzleştirme Graphcommons

Kaynak: <https://mulksuzlestirme.org/img/graphs/turkiye-medya-sahipligi-mulksuzlestirme-graphcommons.png> / (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

"Mülksüzleştirme Ağları" projesi, sivil toplum kuruluşları, özel şirketler, devlet kurumları ve girişimci gibi farklı aktörler arasındaki ilişkileri sürdüren, multidisipliner işbirliğini teşvik eden bir arayüz ve kolektif hafızaya sahiptir. Proje, toplumsal hareketler ve sanat arasında bir köprü kurarak, sanatçıların bilim insanlarıyla birlikte çalışmasını, bilgi ve becerilerini toplumsal fayda için kullanmalarını teşvik etmektedir. Ali Akay, "Sanat Tarihi: Olağanüstü Bir Disiplin" (2009) kitabında sanatçıların, toplumsal hareketlerin içinde yer alarak sanatı dönüştürücü bir araç olarak nasıl kullandıklarını vurgular.

Proje kapsamında toplanan veriler, ticari ve endüstriyel şirketler, medya kuruluşları ve gazeteler gibi kaynaklar tarafından desteklenmektedir. "Mülksüzleştirme Ağları", multidisipliner işbirliğinin bir örneği olarak, farklı mesleklerden insanların katılımıyla hayata geçen bir projedir. Bu tür çalışmalar, sanatın toplumsal değişimi tetikleyen güçlü bir araç olabileceğini göstermektedir.

Chto Delat, 2003 yılında St. Petersburg'da sanatçılar, eleştirmenler, filozoflar ve yazarlar tarafından kurulan uluslararası bir sanat kolektifidir. Kolektif, Rusya'nın Petersburg, Moskova, Nijniy Novgorod ve Berlin gibi şehirlerinde faaliyet göstererek sanat, siyaset teorisi ve aktivizmi birleştiren disiplinler arası projeler üretmektedir. Chto Delat, ismini 19. yüzyıl Rus yazarı Nikolai Chernyshevsky'nin romanından almış ve Lenin'in 1902'de sosyalist işçi hareketini örgütlemek için yazdığı "Ne Yapılmalı?" adlı eserine de gönderme yapmıştır.

Kolektifin sanatsal üretimleri disiplinler arası bir yapıya sahiptir ve toplumsal ve politik meseleleri derinlemesine analiz eder. Video filmleri, tiyatro oyunları, enstalasyonlar ve duvar resimleri gibi çeşitli mecraları kullanarak, farklı ifade biçimlerini bir araya getirmiştir. Bu, Chto Delat'ın sanatın sınırlarını zorlayarak toplumsal mesajları sanat aracılığıyla aktarma amacıyla uyumlu bir yaklaşımdır. 2014 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesine karşı çıkmaları, yerel ve uluslararası düzeyde ses getiren bir protesto hareketine öncülük etmiştir. Bu protestolar, sanatın politik aktivizmle ne kadar güçlü bir biçimde birleşebileceğini gösteren önemli bir örnektir.

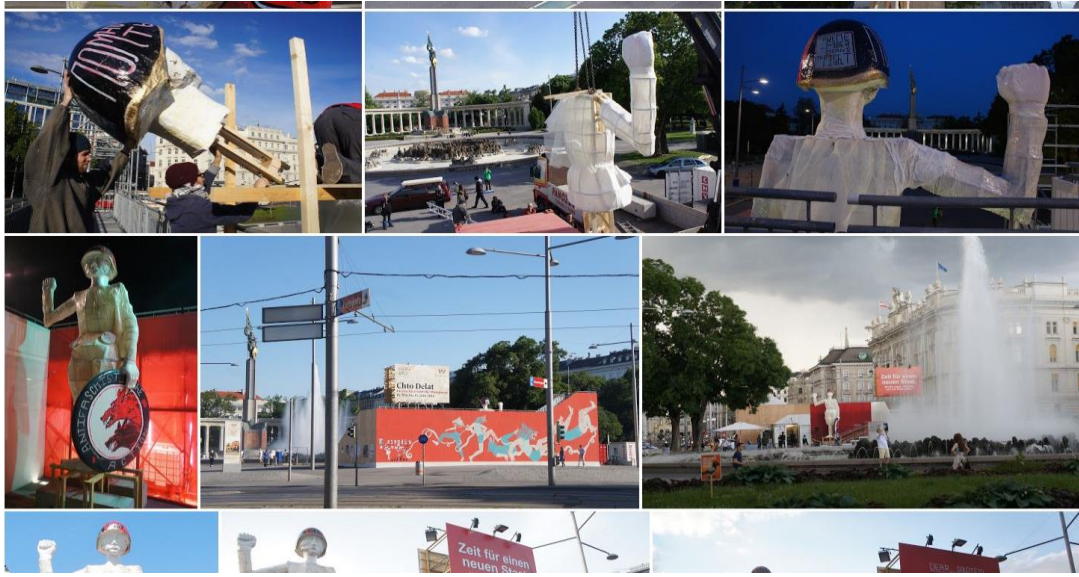

Görsel 9. "ALL WE HAVE IN COMMON" the Museum of Contemporary Art (MSU), Skopje, North Macedonia, 2019

Kaynak: https://live.staticflickr.com/65535/49709821771_e04f83a1ed_z.jpg / (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Kolektifin çekirdek kadrosunda sanatçılar, filozoflar ve yazarlar yer almakta, akademik olmayan bilgi üretimi ve halk eğitimi gibi konulara büyük önem verilmektedir. 2013 yılında Sint Petersburg'da kurulan Nişanlı Sanat Okulu ve Rosa'nın Kültür Evi, Chto Delat'ın sanat ve halk eğitimi platformları olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, 2022 yılında Rusya'nın savaş

karşıtı duruşları nedeniyle birçok üye sürgüne gitmek zorunda kalmış ve kolektif "Chto Delat International" (Chto Delat International çekirdek grubu arasında Tsaplya Olga Egorova (sanatçı), Artiom Magun (filozof), Nikolay Oleynikov (sanatçı), Natalia Pershina / Glucklya (sanatçı), Alexey Penzin (filozof), Alexander Skidan (şair ve eleştirmen), Oxana Timofeeva (filozof), Dmitry Vilensky (sanatçı) ve Nina Gasteva (koreograf) bulunmaktadır. Kolektifin eski üyeleri David Riff ve Thomas Cambell'dir.) adı altında Berlin'de çalışmalarına devam etmiştir. Berlin'de kurulan Acil Durum Proje Odası, kolektifin açık katılım protokollerine dayalı yeni pratikler geliştirdiği bir alan olmuştur.

Görsel 10. "Face to Face with Monument, Wiener Festwochen, Viyana Müzik, sahne ve görsel sanatlar Festivali, 16 Mayıs - 15 Haziran 2014

Kaynak: <https://chtoделat.org/wp-content/uploads/2014/12/vienna-general-1.jpg> / (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Chto Delat, sanatın toplumsal değişim için bir araç olduğuna inanmakta ve bu doğrultuda disiplinler arası projeler üretmektedir. Sanat kolektifi, tiyatro, müzik ve görsel sanatların birleştiği multidisipliner projelerle sanatın gücünü artırmayı amaçlamaktadır. "Belgrad Story" gibi projelerde tiyatro, müzik ve görsel sanatlar bir araya getirilerek disiplinler arası bir estetik deneyim sunulmuştur. Bu projeler, sanatın sadece estetik bir ifade biçimi olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve politik meselelere yanıt verebilecek güçlü bir araç olduğunu göstermektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanatın farklı disiplinlerle bir araya gelmesi, sanat akımlarının daha güçlü ve etkili olmasına katkıda bulunmuştur. Chto Delat da bu eğilimi benimseyerek, sanatın toplumsal adalet ve aktivizm ile birleştiği projeler üretmeye devam

etmektedir. Disiplinler arası yaklaşımlar, kolektifin sanatsal üretimlerinin ana unsurlarından biri haline gelmiştir ve sanatın toplumsal değişim yaratma potansiyeline olan inançlarını yansıtmaktadır.

Sanat tarihine bakıldığında, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren disiplinler arası yöntemlerin önem kazandığı görülmektedir. Tiyatro, müzik, sinema ve görsel sanatların bir araya geldiği projeler, sanatın gücünü artırmıştır. Chto Delat da bu anlayışı benimseyerek, toplumsal meseleleri ele alan projelerle sanatın estetik sınırlarının ötesine geçme çabasını sürdürmektedir.

3.BÖLÜM : SANATTA YENİ TEKNOLOJILER VE DISIPLINLERARASI YAKLAŞIMLAR

3.1. Beden Sanatı

Chris Burden'in sınır eseri 1960'lar - 1970'lerdeki Fluxus performans sanatı, deneysel müzik, çağdaş dans ve görsel sanatlar gibi alanlarda farklı sanat disiplinlerinin bir araya gelerek yeni bir deneysel ifade biçimleri oluşturduğu görülmeye başlamıştır. Ancak 20. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle bilim, teknoloji, sanat ve sosyal bilimler gibi alanlardaki disiplinler arası çalışmanın önemi giderek daha fazla vurgulanmaya başlamıştır. Bu dönemde bilim insanları ve araştırmaları belirli bir disiplin sınırlarını aşarak farklı alanlardaki bilgi ve metodların birleşmesiyle başlamıştır. Örneğin; Rönesans döneminde sanatçılar ve bilim insanları arasında yakın ilişkilerin olduğu bilinmektedir. Fluxus hareketi sanatçıları farklı disiplinlerden (Resim, müzik, şiir, performans sanatı vb.) gelen sanatçıları bir araya getirerek sıra dışı ve deneysel eserler üretmeye teşvik etmiştir. Bu örnekler, transdisiplinler sanat başlangıcını temsil edebilir ancak bu tür çalışmaların izleri daha önceki dönemlerde de bulunabilir. Fluxus, 1960'ların sanat hareketlerinden biri olarak ortaya çıkmış bir grup sanatçının oluşturduğu bir akımdır. Fluxus'un temel amacı sanatın geleneksel sınırlarından çıkarak günlük yaşama entegre etmektir.

Görsel 11. Nam June Paik, *TV Cello*, 1971, video tubes, TV chassis, Plexiglas boxes, electronics, wiring, wood base, fan, and photograph, dimensions variable. Photo: courtesy Walker Art Center

Kaynak: <https://gagosian.com/quarterly/2018/10/16/life-and-technology-binary-nam-june-paik/>

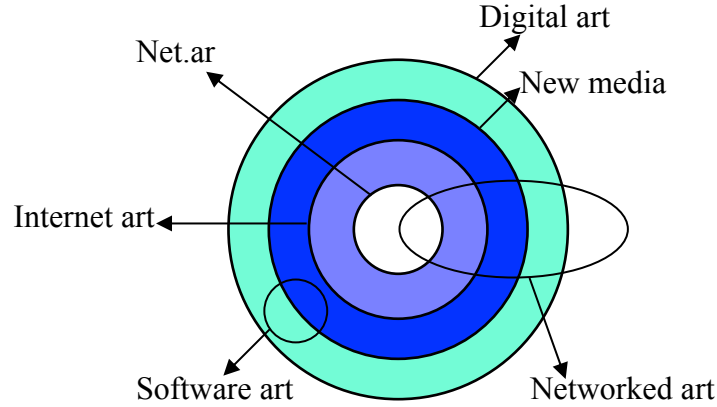
Fluxus sanatçılarından bazılarının transdisipliner yaklaşıma örnek olarak; Nam June Paik (1932-2006) *TV Cello*. Elektronik medya sanatının öncelerinden olan Paik video estalasyonları ve

performanslarıyla farklı disiplinler arası çalışmalara imza atmıştır. Örneğin TV Çello bir televizyon setinin bir çelloya dönüştürmüş ve canlı performanslarında kullanmıştır.

3.2. Medya Sanatı

Yeni Medya sanatta Video-art, Dijital Sanat, Grafiti, Yazılım Sanatı, Net Sanatı gibi uzantıların bir başlıkta toplanmış hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Resim, heykel, fotoğraf, baskı, video, sinema, kinetik gibi birçok gelişmeden beslenmiş olan Yeni Medya Sanatı, teknolojinin hızla ilerleyişiyle sanatta da radikal bir dönemselleşmeye sebep olmuştur. Dijitalize ortamlarda gerçekleştirilen performanslar ve etkileşimli yapıtlar sanatçı ve izleyici kavramlarına yeni bir ivme kazandırmıştır.

Yeni medya sanatı farklı disiplinleri bünyesine katarak sınırları bulanıklaştıran, çeşitli güncel anlayışları harmanlayan yeni sanat yapma biçimlerini ve oluşumları beraberinde getirmiştir. Biyo ve nano teknolojilerin sağladığı imkanlarla çeşitli deneyselliklere, yöntemlere ve gelişmelere de son derece açık bir oluşumdur.

Şekil 8. Karen Verschooren, "Situating Internet Art in the Traditional Institution for Contemporary Art" (Anonim, 2007a)

Küratör Karen Verschooren, "İnternet Sanatını Geleneksel Çağdaş Sanat Kurumuna Yerleştirmek " başlıklı açılış konuşmasında, kendi deyimiyle bir işin sanat, internette sanat olarak kabul edilebilmesi için, sanatla oynaması gerektiğini söylemiştir. İnternet sanatı, fotoğraf ve video gibi diğer eski ve yeni medya sanatları gibi, konusunu kullandığı yöntemle üreten bir sanattır, ağ sanatı, yazılım sanatı vb. olarak ayrılabilir. Konuya bağlı olarak çağırılabilir (Kutup, 2010, s. 5).

İşçilik ve yeni medyanın eylemini ortaya çıkarmanın yolu, farklılıklar elde etmektir. Aynı eylemler görüntüyü gerçeğin bir cihazı ve canlı olan olarak giyer; görüntünün farklı makaleler etrafındaki lisansın bir resmini oluşturmak için nasıl tasarlandığı; ilerlerseniz, bu üründe düzgün bir şekilde gösterilir, esas olarak birçok cihazdır.(Bozkurt M. , 2012). Yaşanan gelişmeler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kavramlar “medya” tanımını bütünüyle değiştirmiştir ve katı bir tanım yapılabilmemesinin önüne geçmiştir.

Görsel 12. Cildo Meireles *Babel* 2001, Tate Modern

Kaynak: https://media.tate.org.uk/aztate-prd-ew-dg-wgtail-st1-ctr-data/images/_d818906_ret_media_networks_resized_2bCQuZG.width-2560.jpg

3.3. Yazılım Sanatı, Artırılmış Gerçeklik (AR), Sanal Gerçeklik (VR) ve Yapay Zeka (AI) Sanatı

Yapay zeka (AI) teknolojileri giderek daha karmaşık hale gelirken, toplumsal ve kültürel değişimin merkezinde yer alıyor (Dwivedi et al., 2021; Rust & Huang, 2021). AI'nin son dönemdeki gelişmeleri, görsel sanatlar, mimarlık, müzik, tiyatro, sinema, dans ve edebiyat gibi yaratıcı alanları dönüştürüyor. Aynı zamanda, Artırılmış Gerçeklik (AR) ve Sanal Gerçeklik (VR) gibi teknolojiler de bu dönüşümün önemli bir parçası haline geliyor. Bu yeni teknolojiler, sanatçılara yaratıcı sınırları zorlayarak izleyicileri eserle daha derin bir şekilde buluşturma fırsatı sunuyor.

AR, dijital içerikleri gerçek dünyaya entegre ederek izleyicilerin fiziksel ve dijital deneyimlerini bir araya getiriyor. Bu da sanat eserleriyle daha dinamik ve etkileşimli bir bağ kurulmasına olanak sağlıyor. Örneğin, AR destekli bir sergi, ziyaretçilerin telefonlarını kullanarak eserlerle

doğrudan etkileşime girmesine imkan tanıyabilir. Bu teknoloji, sanatın disiplinler arası yapısını pekiştirirken, izleyiciyi eserlerin bir parçası haline getirir (Ghosh & Fossas, 2022).

Benzer şekilde, VR teknolojisi izleyicilere tamamen dijital bir dünyada sanatı deneyimleme fırsatı sunar. Sanal gerçeklik sayesinde tarihi yapılar dijital ortamda keşfedilebilir veya izleyici, VR ile tamamen dijital bir sanat eserinin içine dalabilir. VR, sanatçılara fiziksel sınırlamalardan bağımsız olarak eserlerini sergileme olanağı sunarken, izleyiciye de benzersiz bir sanatsal deneyim yaşatır (Peres et al., 2023).

Yapay zeka, AR ve VR teknolojilerinin gelişmesinde kilit bir rol oynamaktadır. AI, interaktif sanal heykeller yaratmak, izleyiciye göre kişiselleştirilmiş deneyimler sunmak ve dinamik içerik üretmek gibi çeşitli alanlarda kullanılabilir. Örneğin, bir AI algoritması, bir VR ortamında sanat eserleri yaratabilir ve izleyicinin tepkilerine bağlı olarak gerçek zamanlı değişiklikler yapabilir. Bu, sanatın izleyiciyle daha derin ve kişisel bir bağ kurmasına olanak tanır (Rust & Huang, 2021).

Görsel 13. Jacoby Satterwhite, *Domestika*, 2017, New York Şehri

Kaynak: https://dza2a2ql7zktf.cloudfront.net/binaries-cdn/dqzqcuqf9/image/fetch/q_auto,dpr_auto,c_fill,f_auto,w_auto/https://d2u3kfw92fzu7.cloudfront.net/asset/cms/Jacolby_Satterwhite_Art_Basel.jpg

Derin öğrenme tabanlı araçlar olan Dall-E 2 ve Midjourney, yapay zeka destekli sanat üretiminin son örneklerindedir. Bu araçlar, sanat üretim sürecini hızlandırmanın yanı sıra, telif hakları ve yaratıcılık gibi konularda yeni tartışmalara zemin hazırlamıştır (Ghosh & Fossas, 2022; Roose, 2022; Wasielewski, 2023). AR ve VR teknolojileri ile birleşen bu yapay zeka araçları, sanatın çok boyutlu bir form almasını sağlamaktadır.

1960'ların sonu ve 1970'lerin başında, sanatçılar ve eleştirmenler dijital bilgisayarların sanat üzerindeki potansiyelini keşfetmeye başlamışlardı. O dönem bilgisayarlar sanat üretiminde kullanılsa da, yapay zekanın son dönemdeki gelişmeleri sanat yaratım süreçlerini kökten değiştirme potansiyeline sahiptir. AR ve VR teknolojileri, bu yeni yaratım sürecinde sanatçıların izleyiciyle daha derin ve etkileşimli bağlar kurmasına olanak sağlamaktadır (Dwivedi et al., 2021). AI ve bu teknolojilerin sunduğu yenilikler, sanatçıların yaratıcı süreçleri daha farklı ve heyecan verici biçimlerde keşfetmelerine imkan tanır.

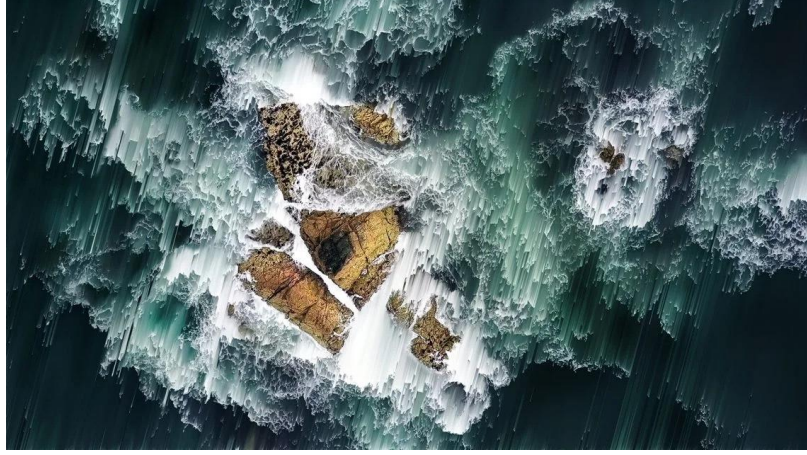
Görsel 14. Wilson, S. (1980). Bilgisayar Sanatı, etkileşimli Yapay Zeka (AI) kurulumu

Görselde, Wilson'un yapay zeka ile etkileşimli bir sanat enstalasyonu gösterilmektedir. Bu çalışma, sanat ve teknolojiyi birleştiren disiplinlerarası bir örnektir ve 1980'lerin bilgisayar sanatı hareketine aittir. Yapay zeka, sanatçının eserlerinde araç olarak kullanılmış, izleyicinin sanat eseri ile etkileşime girmesine olanak tanımıştır. Bu görsel, sanat ve teknolojinin nasıl birleştiğini ve yapay zekanın sanat dünyasına nasıl entegre olduğunu göstermektedir.

Günümüzde sanat eserlerinde yapay zeka ve yaratıcı kodlama, sanatçılara yalnızca görsel deneyimler sunmakla kalmayıp, aynı zamanda izleyiciyle daha etkileşimli ve disiplinler arası bir bağ kurma fırsatı vermektedir. AR ve VR teknolojileri ile bir araya geldiğinde, bu yeni araçlar sanat dünyasında kişisel, derin ve yenilikçi deneyimler yaratmakta, sanatın sınırlarını yeniden tanımlayarak izleyicinin sanat eserlerine aktif katılımını sağlamaktadır (Wasiolewski, 2023). Yaratıcı kodlama, bu süreci daha da ileriye taşıyarak, sanatçıların eserlerini programlanabilir algoritmalar aracılığıyla üretmelerine ve yapay zekayı estetik yaratımın bir parçası haline getirmelerine olanak tanımaktadır.

Geliştirilen algoritmalar artık sadece işlevsel ürünler üretmekten ziyade, etkileyiciliği ve anlamlı ifadeyi ön planda tutan bir alt dal olan Creative Coding'i desteklemektedir. Bu yaklaşım, görsel sanatlar alanında yeni bir boyut sunmaktadır. Amacı, insan zihninde anlamlı bir ifade yaratmak ve gözlemciyi etkileme olduğunu söyleyen Doğan Demir. Gerçek hayattaki formların bilgisayar görüşüyle işlenmesi, insan zihninde tanımlanabilir olmalarını sağladığını ve üçüncü boyutun algılanmasıyla birlikte dördüncü bir algı biçimini tetiklediğini ifade etmektedir.

Yapay Zeka, temelde insan gücünden daha hızlı çözümler sunmayı hedefleyen bir algoritma kullanır. "G-Terrain Sculptures", python tabanlı yapay zeka modeli, çözüm sunulması istenen probleme uygun verilerle beslenmiştir. Üretim sürecinde, belirli noktalarda parametrelere dışarıdan müdahalelerle çıktılar manipüle edilebilir. Bu şekilde, kontrol tamamen bilgisayara bırakılmamış olur. Doğan Demir'i doğal formların dokuları her zaman cezbetmiştir. Kayaçların oluşum sürecinde maruz kaldıkları atmosferik parametreler, kimyasal tepkimelerde farklı kimyasalların birbiriyle etkileşimi ve mikroorganizma kolonilerinin formları, karmaşık matematiksel temellere dayanarak tekrar bir üretim sürecinden geçmektedir. Bu temellerin araştırma süreci, kişiyi farklı üretim disiplinlerine yönlendirmiştir. Bunları formüle etmek, dijital ortamda simülasyonlarını üretmek ve renkleri işin içine kattığında çıkan sonuçlar oldukça şaşırtıcı olmuştur. Bu macerada, kişisel merakın yanı sıra, son üründe neyin ortaya çıkacağını bilmeden bulunmak ve çıkan işin, tüm bu sürecin bir ödülü olduğunu bilmek heyecan vericidir.

Görsel 15. Doğan Demir, G-Terrain Sculptures, 2019 diasec print, ... cm

Kaynak: Mercado. Doğan Demir, G-Terrain Sculptures. Erişim:15.04.2024, https://static.wixstatic.com/media/a6d2c1_009d25c52bf44accada60bcd8bd6e552~mv2.jpg/v1/fill/w_938,h_527,al_c,q_85.usm_0.66_1.00_0.01.enc_auto/a6d2c1_009d25c52bf44accada60bcd8bd6e552~mv2.jpg

Doğan Demir'in "G-Terrain Sculptures" adlı eseri, doğal formların dijital ortamda yeniden yaratılması üzerine kurulmuştur. Bu eser, yapay zeka ve bilgisayar teknolojilerini kullanarak doğal formların karmaşık yapısını taklit eden bir süreçten geçmiştir. Görselde, doğal unsurların bilgisayar tabanlı üretim süreçlerinde nasıl yeniden yapılandırıldığı ve sanat eseri olarak nasıl sunulduğu gösterilmektedir. Bu çalışma, dijital sanatın ve yapay zekanın modern sanatta nasıl bir araç olarak kullanılabileceğini vurgulamaktadır.

Görsel 16. (Sol)Doğan Demir, G-Terrain Sculptures, 2019 diasec print, 75x125 cm

Kaynak: Mercado. Doğan Demir, G-Terrain Sculptures. Erişim:15.04.2024, https://static.wixstatic.com/media/a6d2c1_97ed61d3af9842dd9dba81d9ad92899a~mv2.jpg

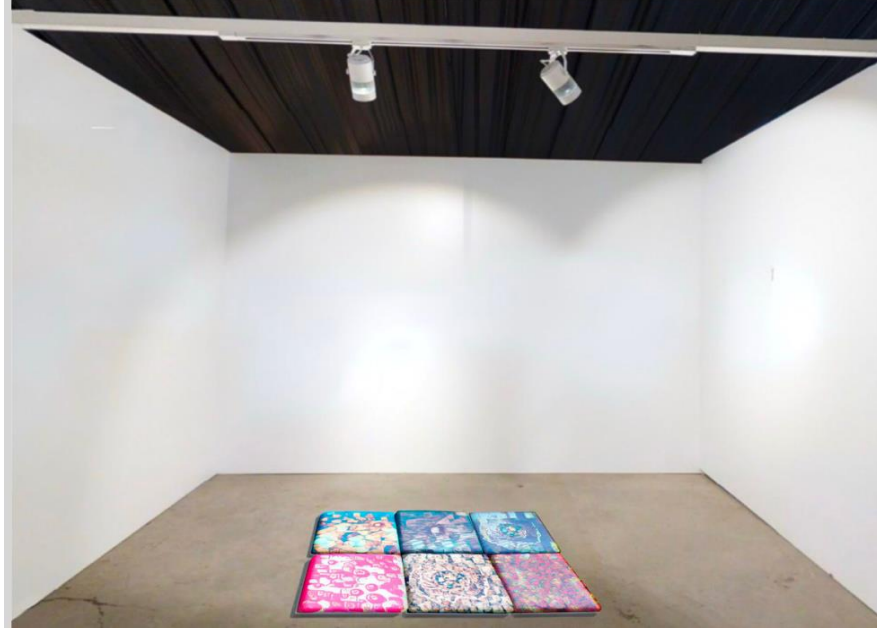
Görsel 17. (Sağ) Doğan Demir, G-Terrain Sculptures,4603.7955, Digital Art (Creative Coding), 2019
diasec print, 20x70 cm

https://static.wixstatic.com/media/a6d2c1_52ef351d42844b24ba06a1dcf737bcf2~mv2.jpg/v1/fill/w_740,h_740,al_c,q_85,usm_0.66_1.00_0.01,enc_auto/a6d2c1_52ef351d42844b24ba06a1dcf737bcf2~mv2.jpg

Doğan Demir'in "G-Terrain Sculptures" serisinde, sanatçının yapay zeka ve yaratıcı kodlama kullanarak doğal formları dijital dünyada nasıl simüle ettiğini gözler önüne seriyor. Demir, organik yapıların dijital sanat eserlerine dönüşüm sürecini araştırarak doğa ile teknoloji arasındaki ilişkiyi irdeliyor. Creative coding (yaratıcı kodlama) kullanılarak oluşturulan seri, dijital sanatın yaratıcı potansiyelini ortaya koymakla kalmıyor, aynı zamanda izleyiciye hem estetik hem de kavramsal bir deneyim sunuyor.

"G-Terrain Sculptures", yapay zeka ve algoritmalar aracılığıyla doğal oluşumları dijital teknolojilerle yeniden kurgulayan bir çalışma olarak dikkat çekiyor. Doğanın form ve yapısı, teknolojik araçlarla yeniden üretilirken, bu süreç estetik değerlerin dijital ortama taşınmasına imkan sağlıyor. Demir'in bu çalışması, dijital sanatın sınırlarını genişleterek, izleyiciye doğanın dijital bir evrende nasıl özgün ve yenilikçi şekillerde temsil edilebileceğini gösteren örnektir. G-Terrain Sculptures, doğa ve teknolojiyi bir araya getirerek dijital sanatın sunduğu yeni perspektifleri ortaya koymaktadır.

Yapay zekanın sanattaki rolüne dair farklı, ancak birbirini tamamlayan yaklaşımlar sunan çalışmalar, teknolojinin estetik değerlerle nasıl harmanlanabileceğini gösteriyor. "G-Terrain Sculptures," doğa ve teknolojiyi dijital evrende birleştirirken, "Infandous" insan ve doğa arasındaki ilişkiyi yapay zeka aracılığıyla derinlemesine inceler. Bu eserler, teknolojik gelişmelerin sanat dünyasına kattığı yeni boyutları keşfederken, izleyicilere hem fiziksel hem de dijital bir deneyim sunar.

Görsel 18. Elif Su DEMİR, "Infandous", yapay zeka sanatı, 102 X 68 CM, cm, dipleks baskı, 2020

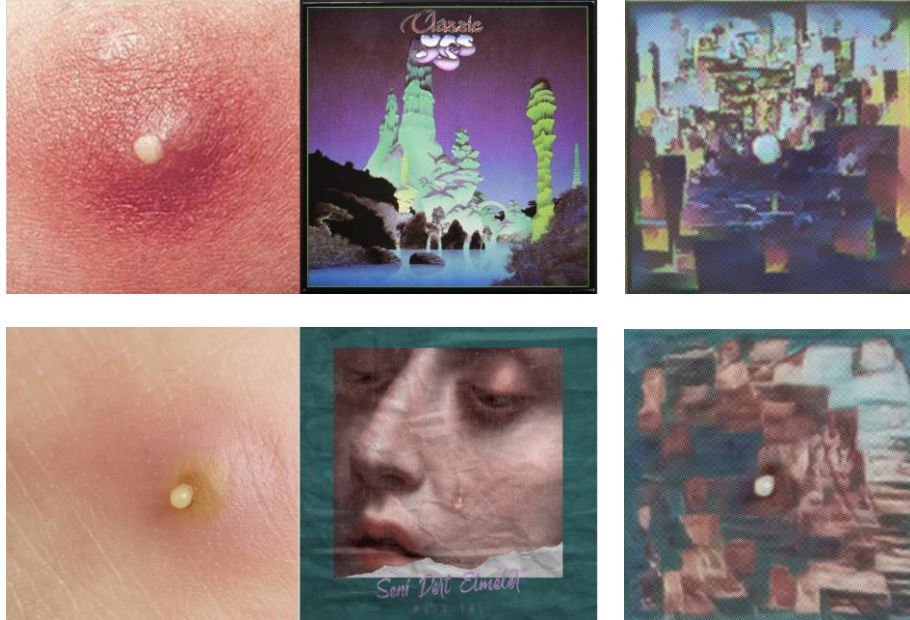
"Infandous" adlı eseri, yapay zeka teknolojileri kullanılarak oluşturulmuş bir dijital sanat çalışmasıdır. Yapay zeka algoritmalarıyla yaratılan bu eser, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi ele alarak karmaşık ve katmanlı bir estetik sunmaktadır. Eserin dipeks baskı olarak sunulması, dijital sanatın fiziksel bir boyuta taşınmasını sağlamış ve izleyicinin esere daha yakından temas etmesine olanak tanımıştır. "Infandous", yapay zekanın sanat yaratım sürecindeki rolünü ve teknolojinin sanatla nasıl bütünleştiğini göstermektedir.

```
utils.py -- stil Transfer
main.py x Release Notes: 1.52.1 Python - Get Started utils.py x
EXPLORER
> OPEN EDITORS
> STIL TRANSFER
  > __pycache__
  > contents
  > outputs
  > styles
  > yedek
  > main.py
  requirements.txt
  utils.py
main.py
requirements.txt
utils.py
utils.py > ...
1 import functools
2 import tensorflow as tf
3 from matplotlib.image import imsave
4 from matplotlib import gridspec
5 import matplotlib.pyplot as plt
6 import numpy as np
7 from PIL import Image
8
9
10 def crop_center(image):
11     """Returns a cropped square image."""
12     shape = image.shape
13     new_shape = min(shape[1], shape[2])
14     offset_y = max(shape[1] - shape[2], 0) // 2
15     offset_x = max(shape[2] - shape[1], 0) // 2
16     image = tf.image.crop_to_bounding_box(
17         image, offset_y, offset_x, new_shape, new_shape)
18     return image
19
20 @functools.lru_cache(maxsize=None)
21 def load_image(image_path, image_size=(256, 256), preserve_aspect_ratio=True)
22     """Loads and preprocesses images."""
23     # Cache image file locally.
```

Görsel 19. Elif Su DEMİR, "Infandous", python tabanlı yaratıcı yapay zeka kodları, 2020

"Infandous" eserinin yaratım sürecinde kullanılan Python tabanlı yaratıcı kodlamayı göstermektedir. Yapay zeka ve programlama dillerini kullanarak eserlerini oluşturmaktadır. Bu görsel, sanatçıların dijital araçlarla nasıl yaratıcı süreçlere dahil olduğunu ve yapay zeka ile yaratıcı kodlamanın sanatta yeni ifade biçimlerine nasıl imkan tanıdığını anlatmaktadır. Kodların yaratım sürecine dahil edilmesi, sanatçı ile teknoloji arasındaki ilişkiyi derinleştiren bir yaklaşım sunmaktadır.

Sanat genellikle bir birey için gereklidir ve kişisel değişimle ilişkilendirilebilir. Pandemi sırasında yaratılan seri, aşırı izolasyonun psikolojik etkilerine verilen bir dizi fiziksel tepki olarak doğmuştur. Bu çalışmaların duygusal açıdan tarafsız bir yaklaşımla işlenmesi için yapay zeka ve görüntü manipülasyon teknikleri kullanılmıştır. Python tabanlı yapay zeka kullanılarak dermatolojik sorunların görsel temsilleri daha az itici bir forma dönüştürülmüştür. Ayrıca fiziksel tepkileri etkileyen unsurlar şifalı şarkıların cover'larıyla düzenlenmiştir. Bu çalışma, sanatın kişisel dönüşüm üzerindeki etkisine bakmıştır. Pandemi sırasında yaratılan eserlerin psikolojik, duygusal boyutunu ve yapay zekanın duygusal ve fiziksel tepkileri şekillendirmedeki rolü vurgulanmıştır. Sonuç olarak sanatın ve yapay zekanın bir araya getirilmesine ve kişisel dönüşüm süreçlerindeki rolüne önemli bir vurgu yapılmıştır. Infandous çalışmasında yaratıcı kodlama ile üretilen sanat çalışması için multidisipliner bir ifade biçimi olduğunu söylemek mümkündür.

Görsel 20. Elif Su Demir, "Infandous", yaratıcı kodlama çıktı süreci.

"Infandous" adlı eserin yaratıcı kodlama sürecinin bir parçasını göstermektedir. Eserde, yaratıcı kodlama ile yapay zeka algoritmaları kullanarak, görsel sanatı dijital dünyada yeniden kurgulamaktadır. Bu süreç, yapay zeka ile sanat yaratımının nasıl daha interaktif ve yenilikçi hale geldiğini göstermektedir. "Infandous" eserinin oluşturma sürecini izleyiciye aktaran bu görsel, sanatın dijital teknolojilerle nasıl bir araya geldiğini açıklamaktadır.

Görsel 21. Elif Su DEMİR, "Infandous", python kodlu yaratıcı kodlama ile oluşturulan bir dermatolojik sorunun albüm kapakları ile oluşturulmuş farklı görselleri

"Infandous" adlı eserinin farklı görsellerden oluşan bir serisini içermektedir. Python tabanlı yaratıcı kodlama ile oluşturulan bu görseller, sanatçının dijital dünyada dermatolojik sorunları sanatsal bir yorumla yeniden yarattığını göstermektedir. Albüm kapaklarıyla yapılan bu birleşim, "Infandous" farklı disiplinler ve temalar arasında nasıl köprüler kurduğunu ve sanatın toplumsal sorunlara nasıl estetik bir bakış sunduğunu gözler önüne sermektedir.

Elif Su Demir ve Özkan Işık, eserlerinde interdisipliner bir yaklaşım sergileyerek farklı disiplinleri bir araya getirirse de, yöntem ve ifade biçimleri açısından birbirlerinden ayrılmaktadırlar. "Infamous" serisi, Python tabanlı yaratıcı kodlama ile dijital dünyada dermatolojik sorunlara sanatsal bir yorum getirirken, Özkan Işık geleneksel dokuma zanaatlarını çağdaş sanatla buluşturarak toplumsal cinsiyet rollerini ve kültürel normları sorgulamaktadır. Birinde dijital algoritmalar estetik formun merkezinde yer alırken, diğerinde dokuma ve kumaş gibi somut malzemeler aracılığıyla görsel bir anlatı sunulmaktadır. Bu farklı yöntemler, her iki sanatçının da disiplinler arası köprüler kurarak sanatın sınırlarını nasıl genişletebileceğini farklı yönlerden gösterir.

Her yıl alanında uzman isimlerden oluşan jüri üyeleri tarafından belirlenen sanatçılara, disiplinlerarası bir paylaşım ve sergileme imkanı sunan sanat platformunda, 2021'de İkimizden İkimiz Serisinden IX ve XIII eserleriyle katılan Özkan Işık, interdisipliner bir sanat anlayışı sergilemektedir. Bir zamanlar kadınlar tarafından sessizce kumaş üzerine işlenen ve neredeyse tek hikaye anlatımı olan tekstil, önce feministler, sonra da queer sanatçılar tarafından benimsenmiş ve ortak hikayelerin sonsuz şekillerde yeniden yorumlanmasına olanak tanıyan bir araç haline gelmiştir. Özkan Işık, jüt ve saten kumaşlar üzerine dokuma tekniğiyle oluşturduğu "duvar resimleri" ile bu geleneği sürdürmektedir.

İlk bakışta dikkat çeken erkek figürüyle izleyiciye cinsiyet rolleri üzerine düşündüren Işık, bu parlak renkler ve çalışmalar aracılığıyla toplumun belirlediği hayal, istek ve beklentilerin toplumun gücüyle nasıl güçlendiğini ve somut bir form aldığını göstermektedir. Sanatçı, çeyiz imajını sorgularken, kumaş ve dokunun feminen yanını, yumuşak, zanaatkar ve sanatsal yanını da ele almaktadır.

Özkan Işık'ın eserleri, geleneksel Türk sanatı ve kilim dokuma zanaatlarını farklı disiplinlerle entegre ederek interdisipliner bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu eserlerde çeşitli temalar işlenmiştir ve farklı alanlardan gelen izleyiciler arasında çeşitli diyaloglar ve etkileşimler oluşturulmuştur. Bu bağlamda, Özkan Işık'ın çalışmaları, sadece bir sanat dalıyla sınırlı kalmayıp, çeşitli disiplinlerden beslenerek oluşturulmuş ve böylece interdisipliner sanatın bir örneği haline gelmiştir.

Görsel 22. Özkan Işık, İçimizden İkimiz Serisinden IX, 125x183 cm, Polyester Jüt Üzerine Dokuma, 2021 (OMM Koleksiyonundan)

Kaynak: *⁵

Bu görsel, Özkan Işık'ın "İçimizden İkimiz" serisinden bir eserini göstermektedir. Polyester jüt üzerine dokuma ile yapılan bu eser, geleneksel sanat formlarını modern tekniklerle birleştirerek sanatta disiplinlerarası bir yaklaşım sergilemektedir. Dokuma tekniği ile oluşturulan bu çalışma, sanatta tekstil kullanımı ve dokuma sanatı gibi geleneksel yöntemlerin nasıl çağdaş bir bakış açısıyla yeniden yorumlanabileceğini göstermektedir.

Görsel 23. Özkan Işık, İçimizden İkimiz Serisinden XIII, 60x90 cm, Jüt Polyester Üzerine Dokuma, 2021.

Kaynak: *⁶

Bu görsel, Özkan Işık'ın aynı seriden olan ve jüt polyester üzerine dokuma tekniği ile oluşturduğu başka bir eseri göstermektedir. Sanatçı, geleneksel el sanatlarını modern sanat

⁵ Sanatçın kendisi ile iletişime geçilerek kendi arşivinden görseller kullanılmıştır.

⁶ Sanatçın kendisi ile iletişime geçilerek kendi arşivinden görseller kullanılmıştır.

dünyasına taşımakta ve dokuma tekniğini yeni bir estetik anlayışla birleştirmektedir. Bu eser, sanatın disiplinlerarası bir şekilde nasıl yeniden şekillendiğini ve geleneksel tekniklerin çağdaş sanat dünyasında nasıl yer bulduğunu örneklemektedir.

O.Y.S.H.O.K.Ö.O. serisinde, insan yaşamındaki dönüm noktaları ve çocukluk masumiyetinin geride bıraktığı izler ele alınmıştır. Bu seride, bireylerin çocukluktan uzaklaşma süreçleri incelenmiş ve kırılan oyuncaklara ya da kanayan dizlere gözyaşı dökülen zamanların geride kaldığı fark edilmiştir. Her birey için bu dönüm noktaları farklılık gösterse de anlatım, özellikle konuşulmayan ve yakınlık hissedilen insanlara yönelik bir perspektifle şekillenmiştir.

Seride, çocukluk masumiyetinin sorgulanmasının yanı sıra çeyiz imgesi de ele alınmıştır. Çeyiz, yaşamın evrimsel bir parçası olarak ele alınırken, kumaş ve doku gibi geleneksel unsurlar ile optik yanılsama ve teknolojik araçlar bir araya getirilmiştir. Bu birleşim, disiplinlerarası bir ifadeyle şekillenen kinetik yerleştirme aracılığıyla sanat eserinin fiziksel mekâna ve izleyiciyle etkileşime geçmesine olanak tanımıştır. Görsel sanatlar, performans sanatı ve dijital sanatın bir arada bulunduğu bu platform, serinin derin temasını görselleştirmiştir.

Bu yaklaşım, serinin doğuşunu ve insanın iç dünyasındaki dönüşümleri keşfetme çabasını yansıtarak hem estetik hem de düşünsel bir deneyim sunmayı hedeflemiştir. Eser, izleyiciye hem duygusal hem de görsel bir yolculuk sunarak toplumsal algılamaları ve bireysel dönüşümleri derinlemesine keşfetmiştir.

Görsel 24. Elif Su Demir, "O.Y.S.H.o.k.ö.o." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar), el dokuması, kendir üzerine yün , 90x80cm, 2021

Kaynak: Artopol. Elif Su Demir, "O.Y.S.H.O.K.Ö.O." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar),Erişim:15.04.2024, <https://www.artopol.com/eser/o-yastan-sonra-hic-o-kadar-ozgur-olmadilar>

"O.Y.S.H.O.K.Ö.O." eseri, geleneksel dokuma sanatını toplumsal bir mesele ile buluşturduğu bir çalışmadır. Eserde kullanılan kendir ve yün malzemeler, hem geleneksel teknikleri hem de güçlü bir toplumsal mesajı bir araya getirmektedir. Sanatçı, bu eser aracılığıyla kadın özgürlüğü ve toplumun dayattığı sınırları eleştiren bir mesaj vermektedir. Eser, sanatta disiplinlerarası yaklaşımların ve toplumsal meselelerin nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir.

Görsel 25. Elif Su Demir, "O.Y.S.H.o.k.ö.o." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar), el dokuması, kendir üzerine yün , 90x80cm, 2021

Kaynak: Artopol. Elif Su Demir, "O.Y.S.H.O.K.Ö.O." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar),Erişim:15.04.2024, <https://www.artopol.com/eser/o-yastan-sonra-hic-o-kadar-ozgur-olmadilar>

"O.Y.S.H.O.K.Ö.O." adlı eserin artırılmış gerçeklik (AR) teknolojisi ile sosyal medya filtresine dönüştürülmüş halini göstermektedir. Eser, geleneksel dokuma sanatını modern teknoloji ile birleştirerek sanatın dijital dünyadaki yerini sorgulamaktadır. Artırılmış gerçeklik ile eser izleyiciye daha interaktif bir deneyim sunmakta ve sanatın dijital medyada nasıl yeniden şekillenebileceğini göstermektedir.

Görsel 26. Elif Su Demir, "O.Y.S.H.o.k.ö.o." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar), el dokuması, kendir üzerine yün, ar ile oluşturulmuş sosyal medya filtresi , 90x80cm, 2024

Geleneksel dokuma sanatı, toplumsal bir tema ile birleştirilerek eleştirel bir bakış sunulmuştur. Dokuma sanatı, kadınların yaşadıkları toplumsal kısıtlamaları sembolik olarak ele almış ve artırılmış gerçeklik (AR) teknolojisi ile dijital dünyaya taşınmıştır. Geleneksel

ve modern tekniklerin bir araya getirilmesiyle toplumsal sorunlar dijital çağda yeniden yorumlanmış, izleyiciye daha interaktif bir deneyim sunulmuştur. AR teknolojisi, eserin daha geniş bir izleyici kitlesine ulaşmasını sağlamıştır.

"O.Y.S.H.O.K.Ö.O." serisinde, insan yaşamındaki dönüm noktaları ve çocukluk masumiyetinin ardında bıraktığı izler incelenmiştir. Bu seri, özellikle bireylerin çocukluktan uzaklaşma süreçlerini ve bu süreçlerin bireysel deneyimlerini ele almıştır. Geleneksel ve modern sanat disiplinleri bir araya getirilerek, optik yanılsama, kinetik yerleştirme ve dijital sanatın entegrasyonu sağlanmıştır. Çeyiz imgesi ve yaşamın evrimsel süreçleri, kumaş ve doku gibi geleneksel unsurların modern teknolojiyle birleştirilmesiyle yansıtılmıştır.

Bu yaklaşım, sanat eserinin fiziksel mekânla sınırlı kalmayarak izleyiciyle etkileşime geçmesini sağlamış ve görsel sanatların yanı sıra performans sanatı ile dijital sanatın bir araya geldiği bir platform oluşturmuştur. "O.Y.S.H.O.K.Ö.O."serisi, insanın iç dünyasındaki dönüşümleri, toplumsal algılamaları ve zamanın değişen ritimlerini estetik ve düşünsel bir deneyimle izleyiciye sunmayı amaçlamıştır.

Sonuç olarak, "O.Y.S.H.O.K.Ö.O." serisi, mühendislik ve sanat disiplinlerinin birleştiği noktada Instagram filtresi gibi dijital araçların da sanat eserine entegre edilebileceğini göstermektedir. Bu tür interdisipliner yaklaşımlar, sanatın sadece fiziksel bir ifade aracı olmadığını, aynı zamanda teknolojiyle etkileşime geçerek yeni ve yenilikçi yollarla ifade edilebileceğini ortaya koymaktadır.

Sanatın teknolojiyle nasıl bütünleşebileceğini farklı yollarla ortaya koyan iki çalışma, sanatsal ifade biçimlerine yenilikçi bir perspektif kazandırmaktadır. "O.Y.S.H.O.K.Ö.O." serisinde dijital araçlar, özellikle Instagram filtresi gibi teknolojik unsurlar, mühendislik ile birleştirilerek sanatın dijital dünyadaki varlığını güçlendirmektedir. Bu, sanatın sadece izlenebilir bir unsur olmasının ötesine geçerek, izleyicinin dijital araçlarla da etkileşime girebileceği bir platform haline gelmesine olanak tanır. Diğer yandan, Damla Sarı'nın kinetik yerleştirme, teknolojinin hareketli ve fiziksel unsurlarını kullanarak izleyiciyi sanat eseriyle doğrudan etkileşime sokar. Sarı'nın çalışması, izleyicinin fiziksel hareketiyle eserin şekil değiştirmesine ve sürekli bir dönüşüm içinde olmasına olanak tanıyarak sanatın interaktif ve dinamik bir boyutunu öne çıkarır. Bu iki yaklaşım, teknolojinin sanat pratiğinde nasıl yaratıcı bir araç haline geldiğini ve izleyicinin hem dijital hem de fiziksel katılımıyla eserin çok yönlü hale gelebileceğini gözler önüne sermektedir.

Görsel 27. Damla Sarı, Gelsin Yüzüne de Söylerim, 2019, kinetik yerleştirme, 108 x 150 x 50 cm

Kaynak: Argonotlar. Damla Sarı. Gelsin Yüzüne de Söylerim. Erişim: 16:04.2024,
<https://argonotlar.com/damla-sari-ve-ilyda-abdikle-son-10-yilin-cikmis-sorulari/>

Damla Sarı'nın kinetik yerleştirme, izleyiciyi sanat eseri ile doğrudan etkileşim kurmaya davet eden bir çalışmadır. Bu eser, sanatın hareketli unsurlarını ve izleyicinin katılımını birleştirerek disiplinlerarası bir sanat anlayışını yansıtmaktadır. Kinetik sanat, izleyiciyi aktif bir katılımcı haline getirir ve izleyicinin fiziksel hareketiyle eserin değişmesini sağlar. Bu eser, teknolojinin ve sanatın nasıl birleşerek sanat pratiğinde yeni ifade biçimleri yarattığını göstermektedir.

Sokaklarda dolaşan sanatçı, her karşılaştığı insanın derinlikli bir hikayesini taşıdığını bilmektedir. Eserlerinde, bu insan hikayelerini nesnelere aracılığıyla anlatmaktadır. Bir nesne, sadece kendisi değil, aynı zamanda insanlığın kolektif deneyimlerinin bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Bu nesnelere, izleyicinin duygusal dünyasına dokunarak, insanlar arasındaki bağları güçlendirme amacı gütmektedir.

Kinetik yerleştirme yaklaşımı, sanatçının kişisel deneyimlerini ve izleyicinin katılımını içeren dinamik bir sanat anlayışını ortaya koymaktadır. Nesnelere kurulan bağlar, sanatın evrensel dilini kullanarak izleyicinin kendi iç dünyasına dair derinlikli bir yolculuğa çıkmasını sağlamaktadır. Bu süreç, sanatın sınırlarını zorlayarak, disiplinler arası bir yaklaşımla insanların birbirlerini daha iyi anlamasına ve desteklemesine olanak tanımaktadır.

Sanatçının eserleri, izleyicinin duygusal ve entelektüel olarak etkileşim kurabileceği bir platform oluşturmaktadır. Her bir nesne, izleyicinin iç dünyasına dokunarak, insanların birbirleriyle kurdukları ilişkilerin simgesel bir ifadesini sunmaktadır. Sanat, bu şekilde insanların ortak deneyimlerini keşfetmelerine ve bu deneyimleri güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır.

Görsel 28: Mustafa Yasin Aydoğan, İlk Çivi, 2022, (çekiç, mekanik aksam, 70x50 cm).

Kaynak: Akbanksanat. Mustafa Yasin Aydoğan. İlk Çivi. Erişim:16.04.2024,
<https://www.akbanksanat.com/content/ImageGallery/ilk-çivi-optimized.jpg>

Mustafa Yasin Aydoğan'ın "İlk Çivi" adlı eseri, mekanik ve sanatsal öğeleri birleştiren bir çalışmadır. Mekanik bir çekiç ile insan emeği ve sanatsal üretim süreçleri arasındaki ilişkiyi ele alır. Sanatçının kullandığı malzemeler, işçi emeğini ve sanatsal yaratımın fizikselliğini vurgulamaktadır. Bu eser, disiplinlerarası sanatın bir örneği olarak, sanayi ile sanat arasındaki ince sınırı keşfetmekte ve izleyiciyi bu iki alanın birleşimi üzerine düşünmeye davet etmektedir.

"İlk Çivi", Hasanoğlan Köy Enstitüsü amfi tiyatrosunda özel olarak tasarlanmış bir yerleştirme çalışmasıdır. Bu proje, mekanın tarihi dokusunu modern mekanik aksam ve interdisipliner sanat anlayışıyla buluşturarak geçmiş ile günümüz arasında köprü kurmayı amaçlamaktadır. Çalışma, izleyicilere geçmişin mirasını derinlemesine keşfetme imkanı

sunarken, aynı zamanda şimdiki sanatsal ve kültürel anlayışın bir yansımasını gözlemleme fırsatı da vermektedir. Bu varoluşsal çabanın ve mücadelenin mekanik aksamlarınla interdisipliner bir sanat eseri olarak sergilenmesi, izleyicinin deneyimini hem estetik hem de düşünsel olarak zenginleştirmeyi hedeflemektedir. Kinetik heykel ve kurulan devre, sanatta hazır nesne kullanımına yeni bir boyut kazandırırken, izleyiciye eserin çıkardığı çarpma sesiyle yeni bir deneyim sunmaktadır. Sanatçı, mühendislik alanından yararlanarak eserini oluşturur, bu da sanatın ve bilimin etkileşimini göstermektedir.

Görsel 29. Elif Su Demir, Zincirlerin Ötesinde, 2024, Lego Üzerine Serigrafi Baskı, Çeşitli Donanım ve Kablolar 19,5×10 cm

Zincirlerin Ötesinde eseri, sanatta interdisipliner yaklaşımları nasıl kullandığını gösteren bir çalışma olarak dikkat çekmiştir. Lego blokları üzerine serigrafi baskı yapılarak teknoloji ve sanat bir araya getirilmiş, esere çeşitli donanım ve kablolar eklenerek dijital çağın sanatla nasıl birleştiği simgelenmiştir. Eser, toplumsal kısıtlamaları ve özgürlük arayışını sembolize ederken, aynı zamanda teknolojinin hayatımızdaki yerini ve etkilerini ele almıştır. Bu çalışma, izleyiciyi hem görsel hem de kavramsal açıdan düşündürmüştür.

Eserin teması, kadına şiddet ve kadınların maruz kaldığı toplumsal baskıları ele almıştır. Lego parçalarının bir araya gelerek bir bütün oluşturması, kadınların dayanışmasını ve birlikte hareket ederek güçlenmesini temsil etmiştir. Eserin sağa sola hareket eden yapısı, gidişata hayır dermiş gibi kadına yönelik şiddete ve bu şiddete karşı verilen mücadeleye dikkat çekmiştir. "Bambaşka zincirlere vurulmuş olsak da tüm kadınlar özgür olana dek ben de özgür değilim" ifadesi, kadınların sadece bireysel değil, toplumsal olarak da özgürleşmesi

gerektiğini vurgulamıştır. Bu eser, kadınların özgürlüğü ve eşitliği için verilen mücadelenin önemini ve aciliyetini sanat yoluyla güçlü bir şekilde ifade etmiştir. Eserin interdisipliner yaklaşımı, sanat, mühendislik ve sosyal bilimlerin birleşimiyle daha derin ve zengin bir anlam yaratmıştır. Bu yöntem, eserin hem yapısal, hem tarihsel hem de sosyokültürel bağlamda derinlemesine bir eleştiri sunmasını sağlamıştır.

Görsel 30. Ardan Özmenoğlu, Tansu Çiller, 2010, Screen print on post-it notes (unique editions), 22×29 cm.

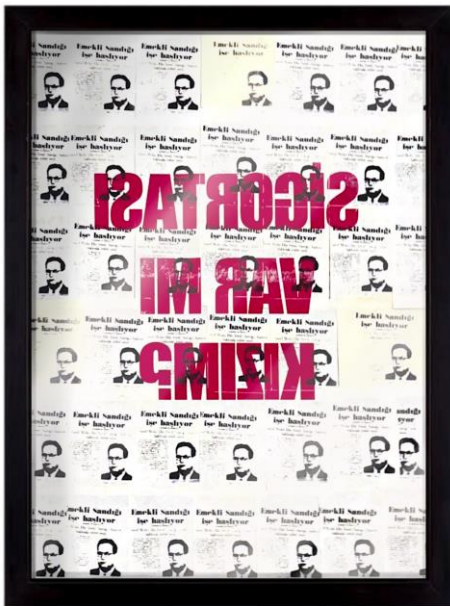
Kaynak: Alifart. Ardan Özmenoğlu. Tansu Çiller Erişim:22.05.2024,
<https://www.alifart.com/pictures/product/721e58b6-f5f5-416a-a076-589cdc3d26c9.jpg>

Ardan Özmenoğlu'nun eseri, Tansu Çiller'in bir portresini popüler kültürün malzemesi olan post-it not kağıtları üzerine serigrafi baskı ile oluşturmuştur. Bu eser, günlük hayatın sıradan bir objesini sanatsal bir malzemeye dönüştürerek sanat ile toplumsal figürler arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır. Özmenoğlu, sanatın sıradan objelerle nasıl etkileyici hale getirilebileceğini ve toplumun hafızasında yer etmiş politik figürleri yeniden yorumlamaktadır. Eser, modern sanatın popüler kültürle nasıl iç içe geçtiğini gösteren bir örnektir.

Ardan Özmenoğlu'nun Tansu Çiller eseri, sanatın farklı disiplinlerini birleştiren bir yapıya sahiptir. Görselde, sarı ve siyah tonlarda, yüzün parçalı bir halde betimlendiği bir sanat eseri yer almaktadır. Yüz, bir dizi dikine yerleştirilmiş yapışkanlı not kağıdı arasından bize

bakmaktadır. Bu sunum tarzı hem grafik tasarımı hem de obje sanatını çağrıştırmaktadır. Dijital ve fiziksel tekniklerin bir arada kullanıldığı bir çalışmadır. Bu kağıtlar, esere fiziksel bir derinlik ve dokunsal bir kalite kazandırmaktadır, izleyicinin esere yalnızca görsel olarak değil, aynı zamanda fiziksel olarak da tepki vermesini sağlamaktadır. Grafik tasarım, eserdeki renklerin ve kompozisyonun düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sarı ve siyah tonların çarpıcı kontrastı, esere dinamik bir enerji katmaktadır. Dijital sanatın etkileri, eserin yaratım sürecinde ve sunumunda kendini göstermektedir. Yüzün parçalı ve pikselleşmiş görünümü, dijital imgelerden esinlenmiştir ve bu da eseri modern teknoloji ve dijital estetikle ilişkilendirmektedir. Bu kombinasyon, eseri hem geleneksel hem de çağdaş sanat pratiklerinin kesişim noktasına yerleştirmektedir. Ayrıca, eserin tematik içeriği, sosyal ve politik bağlamda da derinlemesine incelemektedir. Tansu Çiller'in yüzünün kullanılması, Türkiye'nin yakın siyasi tarihine atıfta bulunmaktadır ve izleyiciye tarihi ve politik bir bağlam sunmaktadır. Bu bağlam, eserin sadece görsel bir deneyim olmanın ötesine geçerek, izleyiciyi düşünsel bir yolculuğa çıkarmaktadır.

Ardan Özmenoğlu'nun Tansu Çiller eseri, grafik tasarım, heykel, enstalasyon, dijital sanat ve politik sanatı bir araya getiren kompleks bir çalışmadır. Bu çok yönlü yaklaşım, eserin derinliğini ve izleyiciyle olan etkileşimini artırır, onu sanatsal disiplinler arası bir eser haline getirir.

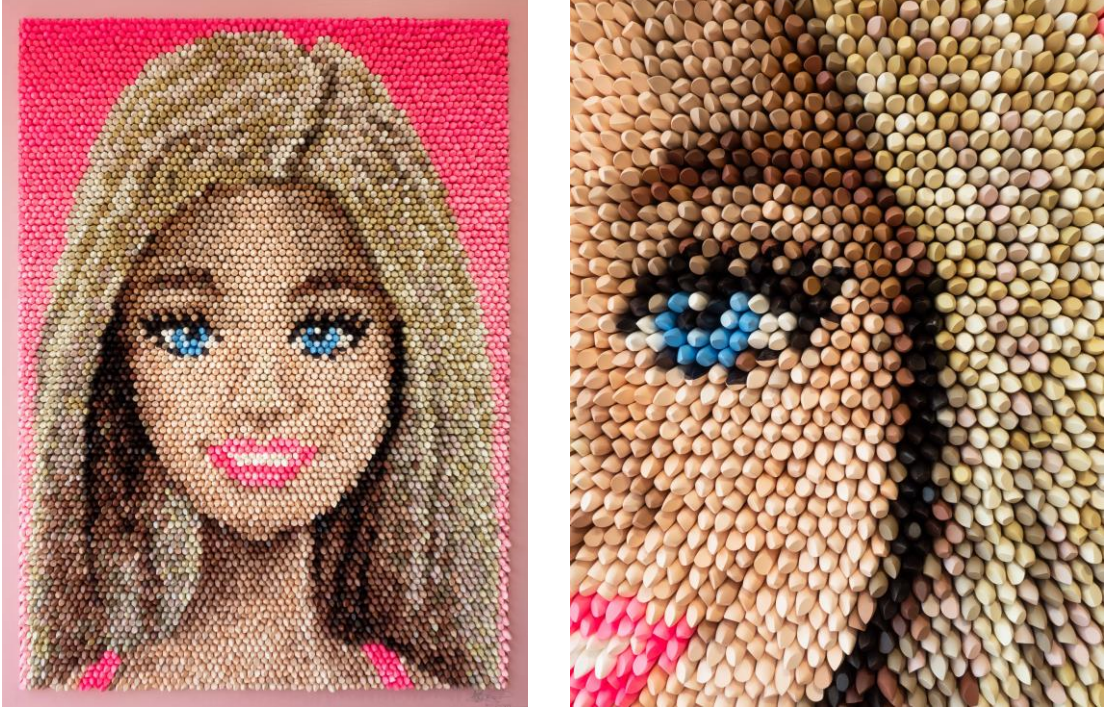

Görsel 31. Elif Su Demir, “Sigortası var mı kızım?” 2024 yapışkanlı not kağıdı üzerine serigrafi baskı, AR ile oluşturulmuş sosyal medya filtresi, 22×29 cm.

Sigortası var mı kızım? adlı eserde, yapışkanlı not kağıtları üzerine serigrafi baskı tekniği kullanılarak geçmişte kadınlara dayatılan toplumsal baskılar ele alınmıştır. “Sigortası var mı kızım?” gibi cümlelerin ters yazılması, kadınların bu baskılar karşısında yaşadığı kafa karışıklığını ve dayatmaların bireyler üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Eser, artırılmış gerçeklik (AR) filtresiyle izleyicilere bu deneyimi dijital bir ortamda yaşama fırsatı sunmuş ve disiplinlerarası sanatın toplumsal meselelere derinlemesine eleştiri getirebileceğini göstermiştir.

1980’lerde kadınlara dayatılan kriterler nedeniyle birçok kadının hayatlarını, sevdikleri yerine bu kriterlere uygun insanlarla birleştirdiği gerçeğine dikkat çekilmiştir. Yapışkanlı not kağıtları üzerine basılmış “Sigortası var mı kızım?” cümlesi, bu kriterlerden yalnızca birini temsil etmiştir. Dönemin izlerini yansıtmak amacıyla oluşturulan sosyal medya filtresiyle izleyiciler, bu deneyimin içine dahil edilmiştir. Yazıların ters kullanımı, izleyicinin dikkatini çekmek ve dayatmaların bireyler üzerindeki karmaşık etkisini vurgulamak amacıyla tercih edilmiştir.

Eser, interdisipliner yaklaşımıyla yazılımsal, tarihsel ve sosyokültürel bağlamda derin bir eleştiri sunmuş; toplumsal baskıların bireyler üzerindeki etkisini hem estetik hem de dijital yollarla sorgulatmıştır.

Görsel 32.(sol) Kevin Champeny 2023 "Barbie",48" x 36" x 2"10,000 hand cast and sculpted lipsticks

Kaynak: Barbie Doll. (2024). [Görsel]. Erişim Adresi: <https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/59700811a5790adbcb61308c/27c5773f-05c8-40b6-a1ca-c32bf45339b/BarbieFramed.jpg?format=1500w>

Görsel 33. (sağ) Kevin Champeny 2023 "Barbie",48" x 36" x 2"10,000 hand cast and sculpted lipsticks-detail

Kaynak: Barbie Doll. (2024). [Görsel]. Erişim Adresi: <https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/59700811a5790adbcb61308c/1692899987159-EFFUMJGLC33YRM99P53S/Barbie03.jpg?format=1500w>

Kevin Champeny'nin "Barbie" adlı eseri, 10.000 el yapımı ve dökülmüş ruj ile oluşturulmuş bir heykeldir. Bu eser, popüler kültürün simgelerinden biri olan Barbie'yi ve güzellik kavramını eleştirel bir bakış açısıyla yeniden yorumlamaktadır. Sanatçı, güzellik endüstrisinin dayattığı standartları ve toplumsal normları sorgularken, aynı zamanda bu normların kadınlar üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Bu eser, disiplinlerarası sanatın nasıl eleştirel bir araç haline gelebileceğini gösteren bir çalışmadır.

Kevin Champeny'nin Barbie mozaik eseri, bir oyuncak şirketine ait bebek figürünün güzellik endüstrisinin ana karakterinin portresini sunmaktadır. Champeny, binlerce ruj heykelciklerini elle şekillendirerek oluşturduğu bu Barbie formunu, bir eleştiri ve aynı zamanda popüler kültür imajının bütünleşmiş bir temsili olarak sunmaktadır. Eser, güzellik endüstrisinin toplumsal etkilerini ve kadınların üzerindeki baskıyı eleştiren bir duruş sergilemektedir. Barbie bebekleri, uzun yıllardır kadın güzellik standartlarının sembolü olmuştur ve Champeny'nin eseri, bu sembolü ele alarak güzellik endüstrisinin yapısını ve

etkilerini sorgulamaktadır. Ruj heykelciklerinin kullanımı, kadınların güzellik algısını belirleyen ürünlerin ve makyaj endüstrisinin yarattığı baskıyı vurgulamaktadır.

Aynı zamanda, bu mozaik eser popüler kültürün önemli bir parçası olan Barbie bebeklerini de içermektedir. Barbie, popüler kültürün simgesel bir figürü olmuştur ve Champeny'nin eseri, bu simgenin güzellik endüstrisinin bir yansıması olduğunu göstermektedir. Barbie'nin mükemmelen ve idealize edilmiş görünümü, toplumun kadınlara dayattığı güzellik standartlarının bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

Kevin Champeny'nin Barbie mozaik eseri, güzellik endüstrisini eleştiren ve popüler kültürün etkilerini sorgulayan bir sanat eseridir. Ruj heykelciklerinin kullanımı ve Barbie'nin sembolik önemi, güzellik endüstrisinin ve popüler kültürün kadınlara kimlikleri üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Esere baktığımızda mozaik sanatı farklı disiplinlerle entegre edilerek interdisipliner bir yaklaşımı temsil edebilir ve çeşitli temaları işlenmiştir. Bu sayede, farklı alanlardan gelen izleyiciler arasında çeşitli diyaloglar ve etkileşimler oluşturulmuştur.

Görsel 34. Elif Su Demir, Plastic, 85 x 120 cm,  elik üstüne Alçı Kalıp, Neon Led, Gümüş Varak , 2022

"Plastic" adlı eserde,  elik üzerine alçı kalıp ve neon LED ışıklar kullanılarak oluşturulmuş modern bir çalışmadır. Bu eser, plastik ve ışığın estetik bir şekilde bir araya gelmesiyle sanatın yeni malzemelerle nasıl şekillendiğini ve modern teknolojinin sanat üzerindeki etkilerini keşfetmektedir. Sanatçı, eserinde malzemelerin kontrastını kullanarak hem görsel

hem de kavramsal bir etki yaratmakta ve izleyiciyi sanatın endüstriyel ve estetik boyutları üzerine düşünmeye davet etmektedir.

Endüstriyelmiş güzellik algısı, toplumda yaygın bir şekilde kabul görmüş şaşalı görünüm ve alımlı atmosfer ile ilişkilendirilir. Ancak, bu algının abesliğini ve sahtelik hissini vurgulamak için çelikten yapılmış bir çerçeve içinde neon aydınlatmalı bebek kafaları üzerine "Plastic" yazısı yerleştirilmiş bir sanat eseri oluşturulmuştur. Bu eser, plastik kelimesinin çağrıştırdığı sahtelik algısını, bebek kafaları üzerinden izleyiciye aktarmayı amaçlamaktadır.

Plastic adlı interdisipliner **sanat eseri**, endüstriyel güzellik standartlarının ve estetik normların altını çizmektedir. Neon aydınlatma ve çelik çerçeve gibi endüstriyel malzemelerin kullanımı, modern güzellik algısının yapay ve suni niteliğine işaret etmektedir. Bebek kafaları ise, masumiyet ve saflık sembolü olarak bilinmesine rağmen, "Plastic" yazısıyla birlikte sahtelik ve yapaylık hissini izleyiciye iletmektedir.

Plastic, endüstriyel estetik anlayışına ve güzellik algısının değişimine eleştirel bir bakış sunmaktadır. Plastik kelimesinin çağrıştırdığı sahtelik ve yapaylık hissi, izleyicinin estetik deneyimini sorgulamasına ve güzellik kavramının altında yatan anlamları düşünmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak, "Plastic" isimli bu sanat eseri, güzellik algısının endüstriyelmiş ve sahte niteliğini vurgulayarak izleyicide derin düşünceler uyandırmayı amaçlamaktadır.

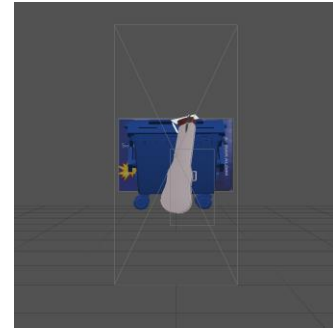
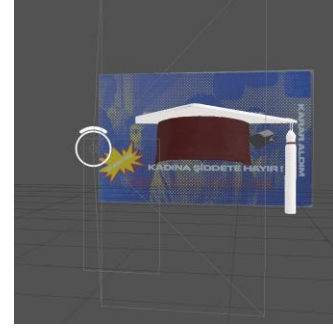
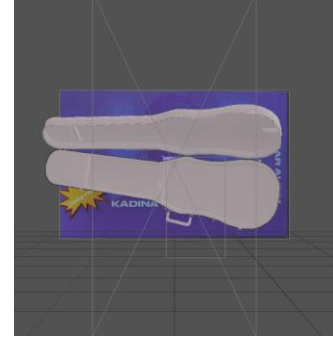

Görsel 35. Elif Su Demir, Zamanın Katmanları , 2024, pleksiglas üzerine uv baskı, şekillendirilmiş çelik, 40 cm

Bu eserde, zamanın katmanları pleksiglas üzerine UV baskı ve şekillendirilmiş çelik ile betimlenmiştir. Eser, zamanın insan yaşamı üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin sanatta nasıl katmanlaşarak yansıtılabileceğini sorgulamıştır. Kullanılan pleksiglas malzemesi, şeffaflığı ve geçirgenliği ile zamanın akışını ve görünmezliğini simgelerken, çelik ise zamana karşı duran dayanıklılığı ve direnci temsil etmiştir.

Kinetik baskı ve dört katmanlı çocukluk fotoğrafı, insanın doğası ve zamanın geçişi üzerine derinlemesine düşünmeyi amaçlayan bir yapıyla, sanatın gücünü kullanarak toplumda derin etkiler yaratmayı hedeflemiştir. Kinetik baskı, hareketin ve zamanın izlerini durağan yüzeylerde canlandırarak izleyiciyle etkileşime geçmiştir. Dört katmanlı çocukluk fotoğrafı ise insanın evrimsel sürecini masumiyet, deneyim, çatışma ve olgunluk gibi dört katmanda ele alarak anlatmıştır. Bu eser, farklı disiplinlerin birleşimiyle daha derin ve zengin bir anlam yaratmayı başarmıştır.

Görsel 36. Elif Su Demir ,Sessiz Çılgınlık: Şiddete Hayır! , fine art baskı, ar ile oluşturulmuş sosyal medya filtresi, Enstelasyon, 7x4cm, 2024

Bu eser, kadına yönelik şiddete dikkat çekmek amacıyla geliştirilen disiplinlerarası bir çalışmadır. Fine art baskı, artırılmış gerçeklik (AR) ve sosyal medya sanatı teknikleri bir araya getirilerek izleyiciye hem fiziksel hem de dijital bir deneyim sunulmuştur. AR teknolojisi ile sosyal medya filtrelerine entegre edilen eser, şiddete karşı farkındalık yaratmayı ve bu konuda harekete geçmeyi amaçlamaktadır. Teknoloji ve sanatın birleşimiyle, şiddetle ilgili toplumsal farkındalık artırılmış ve sanatın sosyal değişimdeki gücü vurgulanmıştır.

Ankara'nın ikonası haline gelmiş kişi kartları ve bu kartların kullanım amaçları üzerine yapılan sosyolojik incelemeyi temel alınmıştır. Araştırma sonuçları, bu kartları kullanan bireylerin genellikle karşı cins ile ilişkilerinde şiddet unsurları oluşturmalarına odaklandığını

ve bu kartların kullanımı amaçlı yerden alan bireylerin karşı cins ile iletişimde şiddetin önemli bir rol oynadığını göstermeyi hedeflenmiştir. bu bulgulara karşıt bir yaklaşımla, kadına şiddet konusunda bilinç oluşturmaya çalışılmıştır.

Eser, sosyal medyada AR filtreleriyle birleştirilerek sunulmuş ve Münevver Karabulut cinayeti gibi önemli bir olayı ele almıştır. Bu cinayet ve cinayetle ilişkili nesnelere, vahşeti ve adaletsizliği sembolize etmiştir. Kavramların bir araya getirilmesiyle interdisipliner bir sanat eseri oluşturulmuş, yazılım ve sosyolojik konular harmanlanmıştır. Teknoloji ile toplumsal meseleler birleştirilerek esere derin bir anlam kazandırılmıştır.

Bu yaklaşım, sanatın estetikten öte toplumsal sorunlara dikkat çeken bir araç olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Eser, izleyicilerde düşünsel bir etki bırakmayı hedeflerken, aynı zamanda günümüzün karmaşık ve çok katmanlı sosyal dinamiklerine atıfta bulunmuştur.

İnterdisipliner bir yöntemle sanat farklı disiplinlerle buluşturularak, estetik bir ifade aracının ötesine taşınmış ve derin anlamlarla yüklü, çok boyutlu bir yapı haline getirilmiştir. *Sessiz Çıglıklar: Şiddete Hayır!* adlı eser, AR filtreleri ve teknolojiyi sosyolojik meselelerle birleştirerek, adaletsizlik ve vahşet gibi konulara sanatsal bir eleştiri sunmuştur. Teknolojinin sanatın içeriğini ve formunu dönüştürerek toplumsal adalete dikkat çekmesi, dijital sanatın güçlü bir platform olduğunu ortaya koymuştur.

Damla Yalçın'ın "SCOBY" eseri ise biyomalzemeler ve kinetik yerleştirme teknikleriyle doğanın evrimi ve sürdürülebilirlik temasını ele alıyor. Eser, biyolojik süreçleri sanatsal bir yorumla birleştirerek sanat ve bilim arasındaki sınırları zorlayarak, sürekli değişen canlı bir yapı sunuyor.

İki eser de disiplinlerarası bir yaklaşımla hem toplumsal hem de çevresel meseleleri ele alarak sanatın çok yönlülüğünü vurguluyor. Teknoloji, sosyoloji, biyoloji ve sanatın kesişiminde yer alan bu çalışmalar, sanatın yalnızca bir görsel ya da estetik deneyim değil, aynı zamanda insanlık için önemli konulara dikkat çeken eleştirel bir araç olabileceğini gösteriyor. Toplumsal meselelerin ve doğanın sanatsal ifadeye dönüştürülmesi, sanatın yeni anlatım yolları bulabileceğini ve farklı disiplinlerden aldığı ilhamla gelişen bir alan olduğunu kanıtıyor. Disiplinler arası çalışmalar, izleyiciye hem düşünsel hem de duygusal

bir etkileşim sunarak, sanatın toplum ve doğa üzerindeki etkisini derinleştiriyor ve yeni perspektifler sunuyor.

Görsel 37. Damla yalçın "SCOBY", "Living Space(yaşayan mekanlar)" 3x5x2.45m, enstelasyon, 2024 Gate27 sergisinden bir görsel

Kaynak: Disonans. Damla Yalçın (2024). [Görsel]. Erişim Adresi:
https://static.wixstatic.com/media/2e098f_da50ac33acca4d9fb252a91b10c06203~mv2.jpg/v1/fill/w_1480,h_984,al_c,q_85,usm_0.66_1.00_0.01,enc_auto/2e098f_da50ac33acca4d9fb252a91b10c06203~mv2.jpg

Damla Yalçın'ın "SCOBY" eseri, biyomalzemeler ve kinetik yerleştirme teknikleriyle oluşturulmuş bir çalışmadır. Fermentasyon süreci ile şekillendirilen SCOBY (bakteri ve maya kültürü), eserde yaşayan ve sürekli değişen bir yapı sunmaktadır. "Living Space" teması, doğa ve insan yapımı ortamların etkileşimini ele alır. Eser, biyolojik süreçleri ve sürdürülebilirliği vurgulayarak sanat ve bilim arasındaki sınırları bulanıklaştırır.

Damla Yalçın'ın "SCOBY" çalışmalarına bakıldığında, interdisipliner bir ifade yaklaşımı olduğunu söylemek mümkündür; ancak, simbiyotik bakterilerle oluşturulmuş yerleştirmesinde aslında transdisipliner bir yaklaşımın olduğu da söylenebilir. Çünkü biyolojiyle birlikte gastronomi gibi başka bir çalışma alanının da sanat eseri üretiminde kullanıldığını görebiliriz. Damla Yalçın'ın çalışmasına bakarak, disiplinlerarası ifade olanaklarının birden çok ifade biçimiyle eser oluşturmanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Doğa anlayışında bir değişiklik karşı karşıyayız. Güç perspektifine dayanan insan merkezli doğa algısı, sınırlı yerlere demir atmış ve üretkenlik, hassasiyet ve kanun kavramlarına indirgenmiştir."Doğadan ilham alan", "doğanın taklidi" ve "doğa hukuku" gibi ifadeler, temsil rejiminin izlerini taşır. İş, yalnızca teknik normatif bir ilişkiye dayandığında ortaya çıkar. Mantıklı ve düşünülebilir normatif gerekçelerle gerçekleşir. Formlar, silüetler ve nesnelere, sabit bir düzen içinde bulunur. Ancak estetik uygulama, temsil kurallarını aşar. İş, günlük yaşamın sıradanlığında delikler açarken, insanlarla sınırlı değildir. İnsan olmayan varlıklarla ilişkilere kadar gider. Damla

Yalçın'ın Living Spaces enstalasyonunda, SCOBY—"Simbiyotik Bakteri ve Maya Kolonisi" olarak bilinen simbiyotik bir organizma merkezi bir rol oynar. Simbiyotik bir ilişki, canlı varlıklar arasında karşılıklı olarak faydalı bağlantılardan oluşan bir ağı temsil eder. Bakteri ve mayanın bir araya gelerek madde ürettiği zaman ortaya çıkar. Sanatçı, bu canlılarla etkileşim kurdukça insan ve insan olmayan arasındaki sınırlar belirsizleşir. SCOBY ile kurulan dostluk vurgusu özellikle dikkat çekicidir. Bu ilişkinin hafıza ile bağlantısını araştırmak önemlidir. Bellek denkleme dahil edildiğinde, çalışma daha ayrıntılı hale gelir. Yalçın'ın Ankara'daki evinin taslağı, SCOBY üretmek için hazırlanan sıvıyı içeren kapların şeklini andırır. Bu yapma biçiminde, klasik zaman anlayışından bir kopuş vardır. Geçmişten geleceğe düz bir çizgi olmadığı için yoğunluğunu kaybetmez. Yalçın'ın yaşadığı ev, bir tortu gibidir. Evden tekrarlanan veya yaşanan sahneler, SCOBY'nin oluşumunda etkili olan deneyin yoğunluğunu etkiler. Böylece estetik pratiğin oluşum süreci, benzersiz bir deneyim ağına gelişir. Sanat eserini yaratma eylemi ile sonraki varoluşu arasındaki etkileşim, temsil mantığından uzaklaşır ve estetik kavrayışın etkileriyle işaretlenir.(yalcindamla.com Erişim 18.04.2024. <https://www.yalcindamla.com/living-space>)

Damla Sarı'nın "SCOBY" eseri, biyomalzemeler ve kinetik yerleştirme teknikleri kullanarak, doğa ve bilim arasındaki etkileşimi sanatsal bir düzleme taşır. Bu çalışma, biyolojik süreçlerin sanattaki yerini sorgularken, sürdürülebilirlik ve dönüşüm kavramlarına da dikkat çeker. Naz Şeker'in "Gelin Hamamı" adlı eseri ise geleneksel bir ritüeli ele alarak, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınların toplumdaki yerini sorgular. Her iki sanatçı da farklı malzemeler ve temalarla disiplinlerarası bir yaklaşım sergiler. "SCOBY", bilimsel süreçleri sanata entegre ederken, "Gelin Hamamı" kültürel ve sosyal boyutları ele alarak toplumsal eleştiriyi ön plana çıkarır. Eserler, sanatın hem doğayla hem de sosyal yapılarla olan ilişkisini derinleştirir.

Görsel 38. Naz Şeker, Gelin Hamamı (bride bath), seramik (ceramic), 39x80 cm, 2019

Kaynak: Mixer, Naz Şeker, (2019) <https://drive.google.com/file/d/1hnQP9zRdwEhjF3o-4FBVwB3h0Qs2CAhc/view?pli=1>

Naz Şeker'in "Gelin Hamamı" adlı eseri, geleneksel gelin hamamı ritüelini merkeze alan bir çalışmadır. Bu eserde sanatçı, gelin hamamının kültürel ve sosyal anlamını sorgulayarak, seramik ve kumaş gibi malzemeler kullanmıştır. "Gelin Hamamı", kadınların topluca bir araya geldikleri bu ritüelin, geleneksel törenin toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınların toplum içindeki yerleriyle olan bağlantısı da eser aracılığıyla incelenmektedir. Eserdeki malzeme seçimi, hem geleneğin dayanıklılığını hem de bireysel deneyimlerin kırılğanlığını simgelemektedir.

Naz Şeker, kil ve anlatılan projeye uygun farklı materyaller kullanarak biçim ve içerik ilişkisini tamamlayan sade anlatımlar gerçekleştirmektedir. Kavramsal çalışmalar yapmakta ve aynı zamanda projelerin oluşum süreçlerinde kullanılan malzemelere müdahale ederken, malzemenin doğal formunun tepki vermesine izin verir; çatlama veya amorf formlar oluşmasına engel olmaz.

Naz Şeker'in çalışma yöntemleri ve sanat yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda, eserlerinin interdisipliner nitelikler taşıdığı söylenebilir. Kullandığı malzemeler, kavramsal yaklaşımı ve toplumsal konuları ele alış biçimi, farklı disiplinlerin birleşimiyle ortaya çıkan bir sanat pratiği oluşturmaktadır. Şeker, kil ve diğer materyalleri kullanarak biçim ve içerik ilişkisini tamamlar, bu da onun eserlerinin hem görsel hem de düşünsel düzeyde çok katmanlı olduğunu göstermektedir. Malzemelerin doğal formlarına müdahale etmeden, onların doğal süreçlerde nasıl tepki verdiğini gözlemlemek ve bu süreçleri sanatsal pratiğin bir parçası haline getirmek, kavramsal sanatın bir özelliğidir.

Psikolojik konular ve toplumsal eleştirilerle ilgilenmek, sanatın sadece estetik değil, aynı zamanda toplumsal bir işlevi olduğuna işaret etmektedir. Bu, sosyoloji, psikoloji ve sanatın birleştiği bir alandır. Projelerinde empati yaparak ve ilgili kişilerle diyalog kurarak çalışması, sosyal bilimler ve sanatın kesiştiği noktada duran bir yaklaşımı göstermektedir. Bu bağlamda, Şeker'in çalışmaları disiplinler arası bir yaklaşım benimsemektedir. Eserlerinde kullandığı malzemeler ve konuların zenginliği, bu eserlerin sadece bir sanat dalıyla sınırlı kalmadığını, çeşitli disiplinlerden beslenerek oluşturulduğunu göstermektedir. Bu da onları interdisipliner çalışmalar haline getirmiştir.

"Aile Yadigarı" adlı eser, atalardan gelen davranışların zamansızlığını ve bireysel hatıraların kültürel birer değer olarak bugüne taşınmasını ele alırken, Naz Şeker'in "Gelin Hamamı" da geleneksel bir ritüel aracılığıyla toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınlar arası dayanışmayı

sorgular. Her iki eser de geçmiş ile bugünü birleştirerek, aile yadigarlarının ve kültürel ritüellerin bireysel kimlik üzerindeki etkilerini vurgular. Seramik ve alçı gibi malzemelerle, geleneksel unsurlar modern yaklaşımlarla yeniden yorumlanır ve kişisel ile kolektif bellek güçlü bir şekilde izleyiciye sunulur. Bu çalışmalar, bireylerin toplumsal ve kültürel değerlerle kurduğu derin bağları sanatsal bir dille keşfeder ve sorgular.

Görsel 39. Elif Su Demir, Aile Yadigarı, seramik kalıp, 30x24cm 2020

Kaynak: Base.ist, Elif Su Demir (2021) (Görsel) Erişim Adresi: <https://www.base.ist/wp-content/uploads/2021/09/Elif-Su-Demir-Aile-Yadigari-1024x816.jpg>

Aile Yadigarı adlı eseri, aile mirasının ve bireysel hatıraların zamansızlığını ele alan bir çalışma olarak değerlendirilmiştir. Seramik tozu ve alçı gibi malzemeler kullanılarak üretilen bu eser, geçmişten bugüne taşınan kültürel ve kişisel değerleri sembolize etmiş, geleneksel ve modern unsurları bir araya getirme çabasıyla dikkat çekmiştir. Yadigarların hem bireysel kimlik hem de kolektif bellekteki yerini kısa ancak güçlü bir anlatımla vurgulayan eser, izleyicide derin bir etki yaratmıştır.

“Daha ne kadar ileri gidebilirim?” sorusuyla toplumsal mirasın algılanışı ve sınırlarının nasıl belirlendiği üzerine düşündürmüştür. İç çamaşırlarının gizli kalma zorunluluğu, onları kamusal alanda sergilemenin ayıplanabileceği fikrini desteklemiş; ancak bu nesnelere altın varaklı çerçeveler içinde sergilenmesi, toplumsal normları aşma arzusunu yansıtmıştır.

Bu sanatsal eylem, sadece bir ifade biçimi olarak değil, toplumun kadın bedeni ve cinsiyet rolleri üzerindeki inşasını sorgulayan bir protesto olarak da görülmüştür. Kadın bedeninin kamusal alandaki varlığına dair katı kuralların, iç çamaşırlarının gizliliğine dayanan anlayışı beslediği; ancak bu anlayışın sanat yoluyla kırılmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. Bu nesnelere gizlilikten çıkararak kamusal alanda güçlü bir varlık kazandırmayı hedeflemiştir.

Eser, sanatın toplumsal normlar ve cinsiyet rolleriyle etkileşimini ortaya koymuş, psikoloji, sosyoloji ve sanat tarihi gibi disiplinlerin kesişiminde önemli bir araştırma alanı yaratmıştır. İç çamaşırlarının sanatsal sergilenmesi, kadın bedeninin kamusal görünürlüğüne ve toplumsal kabulüne dair sınırları tartışmaya açmış; sanatın toplumsal değişim üzerindeki etkisini de gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, eser toplumsal normları ve cinsiyetçi önyargıları sorgulayan güçlü bir ifade olarak değerlendirilmiş, hem bir sanat eseri hem de toplumsal dönüşümün öncüsü olarak kabul görmüştür.

SONUÇ

Sanatta İnterdisipliner Yaklaşımlar ve Bireysel İfade Olanaklarına Katkıları başlıklı bu çalışma ile, disiplinlerarası ve interdisipliner sanat yaklaşımlarının modern ve çağdaş sanat dünyasındaki kritik yeri incelemiştir. İncelemenin sonucu olarak sanatın farklı disiplinlerle olan etkileşimi, yalnızca sanatsal yaratım süreçlerini zenginleştirmekle kalmadığı, aynı zamanda sanatın toplumsal, kültürel ve politik boyutlarını daha da derinleştirdiği sonucuna varılmıştır. Bu süreç sonunda, disiplinlerarasılığın sanat dünyasına geniş bir bakış açısı sağladığı, yaratıcılığı ve toplumsal etkiyi artıran bir güç olarak devreye girdiği görülmüştür.

Tezin ana bulgularına göre, disiplinlerarası sanat, sanatçıların farklı alanlardan gelen bilgi ve teknikleri harmanlayarak daha geniş, esnek ve yaratıcı bir sanat üretim sürecine girmelerine olanak tanımaktadır. Sanatçılar, mühendislik, teknoloji, sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinlerden aldıkları bilgi ve becerilerle daha yenilikçi ve özgün eserler ortaya koyabilmekte; böylece sanatı daha geniş kitlelere ulaştırmakta ve toplumsal meseleleri daha derinlemesine ele alabilmektedirler. Bu süreç, sanatın sadece estetik bir üretim aracı olmaktan çıkarak, aynı zamanda toplumsal farkındalık yaratma ve değişim için bir araç haline gelmesine katkıda bulunmaktadır.

Medya sanatı, artırılmış gerçeklik (AR) ve yapay zeka (AI) gibi teknolojilerin sanatla buluşması, disiplinlerarasılığın sanata yeni boyutlar kazandırarak sanatı daha geniş bir yelpazeye yaydığını kanıtlamaktadır. Bu teknolojiler, sanatı hem daha etkileşimli hale getirmekte hem de izleyicilerle daha dinamik bir ilişki kurmasına olanak tanımaktadır.

Disiplinlerarası sanatın gelecekteki potansiyeli üzerine yapılan değerlendirmeler, bu yaklaşımların sanatın evriminde daha da önemli bir rol oynayacağını ortaya koymaktadır. Sanatçılar, farklı disiplinlerden gelen bilgi ve teknikleri bir araya getirerek daha yenilikçi, etkili ve anlamlı eserler üretme şansına sahip olmaktadır. Aynı zamanda bu eserler, toplumsal dönüşüm süreçlerine doğrudan katkıda bulunmakta ve sanatın toplumla olan ilişkisini daha derinleştirip güçlendirmektedir. Bu da sanat eserlerinin sadece estetik bir deneyim olmanın ötesine geçerek toplumsal sorunlara çözüm üretme ve farkındalık yaratma kapasitesini artırmaktadır.

Sanatta interdisipliner yaklaşımlar ve bireysel ifade olanaklarına katkıları başlıklı bu çalışmada, disiplinlerarası ve interdisipliner sanat yaklaşımları, sanatın evrimine ve

toplumsal etki gücüne önemli katkılarda bulunmaya devam edecektir. Sanatçılar bu yaklaşımlar sayesinde sanatın sınırlarını genişleterek, daha kapsayıcı ve etkileşimli bir sanat pratiği oluşturabilecektir. Gelecekte bu yaklaşımlar üzerine yapılacak araştırmalar, sanatın farklı disiplinlerle olan etkileşimini daha kapsamlı bir şekilde inceleyerek, sanatın toplumsal meselelerde nasıl daha etkili bir araç haline gelebileceğine dair yeni perspektifler sunacaktır. Böylelikle, sanatın evrensel ve çok yönlü doğası daha geniş bir çerçevede değerlendirilebilecekler ve sanatçılar bu yeni yaklaşımlar aracılığıyla daha özgün, etkili ve anlamlı eserler üretebileceklerdir. Bu tezin bulguları, disiplinlerarası sanatın sanat dünyasında sadece estetik bir araç olmadığını, aynı zamanda toplumsal dönüşüm ve değişimde de önemli bir rol oynadığını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Sanatta interdisipliner yaklaşımlar ve bireysel ifade olanaklarına katkıları başlıklı bu çalışmada ortaya konan argümanlar göz önüne alındığında, disiplinlerarası yaklaşımlar, sanatın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dönüşüm geçirme potansiyeline sahip olduğunu ve gelecekte sanatın evrimine yön vereceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abolelela, M., Perez, M., & Wilkins, J. (2007). *Innovative educational methods*. Cambridge: MIT Press.
- Akbanksanat. *Mustafa Yasin Aydoğan*. İlk Çivi. Erişim: 16.04.2024. [Link](#) .
- Akengin, H. (2012). *Resim sanatı ve eğitim*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aktan, C. C. (2007). *Disiplinlerarası çalışmalar ve uygulamaları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ambrose, G. (2012). *Design thinking*. London: Thames & Hudson.
- American Academy of Arts and Sciences. (2013). *Transdisciplinary research in the 21st century*. Cambridge: AAAS Press.
- Anonim. (2007). *Situating Internet Art in the traditional institution for contemporary art*. Art Journal, 66(1), 42-58.
- Argonotlar. (2022). *Damla Sarı. Gelsin Yüzüne de Söylerim*. Erişim: 16.04.2024. [Link](#) .
- Artopol. Elif Su Demir "O.Y.S.H.O.K.Ö.O." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar). Erişim: 15.04.2024. [Link](#) .
- Babüroğlu, O. (2003). *Disiplinlerarası çalışmaların temelleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Bécer, A. (1997). *Grafik tasarımın temelleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bense, M. (1965). *Technologie und die Philosophie der Technik*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Bense, M. (1997). *Technologie und Kunst: Schriften zur Philosophie der Technik*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Bremner, C., & Rodgers, P. (2013). *Interdisciplinary approaches in design and innovation*. New York: Routledge.
- Bulat, K., Bulat, R., & Aydın, S. (2014). *Bauhaus ve modern sanat*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Controlli, A. (2001). *Çevre ve kültürel etkileşimler*. Milano: Ambiente Press.
- Damla Sarı, Gelsin Yüzüne de Söylerim, 2019, kinetik yerleştirme, 108 x 150 x 50 cm. [Link](#) .
- Demirbay, Z. (2008). *Modern Türk sanatının oluşumu ve D grubu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dwivedi, Y. K., et al. (2021). Artificial intelligence (AI) technologies: A review and analysis of societal impact. *International Journal of Information Management*, 60.
- Dwivedi, Y. K., Hughes, D. L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., ... & Galanos, V. (2021). Artificial intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 57, 101994.
- Edeer, C. (2005). *Sanat ve bilim etkileşimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Elif Su Demir, "O.Y.S.H.o.k.ö.o." (O Yaştan Sonra Hiç o kadar özgür olmadılar) el dokuması kendir üzerine yün, 90x80cm, 2021. [Link](#) .
- Findeli, A. (2001). *Bauhaus tasarım eğitimi müfredat arketipi*. Chicago: University of Chicago Press.
- Foque, R. (1996). *Epistemolojik maksimalizm ve disiplinlerarası çalışmalar*. Amsterdam: Elsevier.
- Gamper, F. (2010). *Modern sanatta deneysellik ve yenilik*. Berlin: De Gruyter.

- Gezgin, H. (2009). *Türk resim sanatının tarihsel gelişimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ghosh, A., & Fossas, B. (2022). Copyright and AI: Legal and ethical considerations. *Journal of Intellectual Property Law*, 23(2), 123-145.
- Ghosh, S., & Fossas, E. (2022). Creative coding in art: Exploring the possibilities of AI tools in visual expression. *Journal of Visual Computing for Industry, Biomedicine, and Art*, 5(3), 45-58.
- Glaser, J., & Knight, C. (2005). *Liderlik ve sanat*. New York: HarperCollins.
- Greenberg, C. (1981). Intermedia. *Arts*, 56(2), 92–93.
- Gür, T. M. (2003). *Disiplinlerarası çalışmalar ve uygulamaları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Higgins, D. (1966). Statement on intermedia. *Something Else Newsletter*, 1(1), 1-6.
- Higgins, D. (1995). *Intermedia chart*. Molvena: Italy.
- İnce, N. (2005). *Sanat ve modernizm*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jensenius, A. R. (2012). *Disiplinlerarası etkileşimler ve yeni yaklaşımlar*. Oslo: University of Oslo Press.
- Keser, N. (2005). *Kavramsal sanatın gelişimi*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Krauss, R. (1999). *A voyage on the North Sea: Art in the age of the post-medium condition*. New York: Thames & Hudson.
- Kutup, S. (2010). *Ağ sanatı ve yazılım sanatı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Meeth, L. R. (1978). *Interdisciplinary studies: Theory and practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mercado, A. (2020). *Doğan Demir G-Terrain sculptures*. New York: Mercado Press.
- Merriam-Webster. (n.d.). Discipline. In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/discipline>
- Mustafa Yasin Aydoğan, İlk Çivi, 2022, (çekiç mekanik aksam 70x50 cm). Link .
- Özkan Işık, İçimizden İkimiz Serisinden IX, 125x183 cm, Polyester Jüt Üzerine Dokuma, 2021. Link .
- Paul, C. (2016). *Dijital sanat*. London: Thames & Hudson.
- Peres, S. (2023). AI in the arts: Ethical and legal challenges. *Art and AI Journal*, 5(1), 45-67.
- Peres, S. C., Draper, M. H., & Mittal, R. (2023). Augmented and virtual reality in artistic spaces: Interdisciplinary exploration. *Virtual Reality & Intelligent Hardware*, 5(2), 12-22.
- Rheinberger, H. J. (2009). *Texte zur Kunst*. Berlin: Verlag der Buchhandlung Walther König.
- Roose, K. (2022). The rise of AI art and its implications. *The New York Times*.
- Roose, K. (2022, July 8). AI and the art world: What happens when algorithms become artists?. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com>
- Rosefield, H. (1992). *Interdisciplinary education and its applications*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rust, R. T., & Huang, M. H. (2021). The impact of artificial intelligence on the creative industries. *Journal of Business Research*, 123, 31-41.

- Rust, R. T., & Huang, M.-H. (2021). The impact of artificial intelligence on marketing. *Journal of Marketing*, 85(1), 20-36.
- Şahinoğlu, M. (1990). *Geleneksel Türk sanatları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Schary, R., & Carinal, T. (2015). *Multidisciplinary approaches in modern science*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tansuğ, S. (1997). *Resim sanatı ve sanatçıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tuğal, M. (2015). *Dijital çağın sanatı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2024). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ülgen, G. (2017). *Multidisipliner çalışmaların önemi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Verschooren, K. (2007). Situating internet art in the traditional institution for contemporary art. *Art Journal*, 66(1), 42-58.
- Vostell, W. (1962). *Uyumsuzlar festivali için el ilanı*. Londra: Galeri Bir ve Çağdaş Sanat Enstitüsü.
- Wasielewski, S. (2023). AI-generated art: Creative process and ethical issues. *Contemporary Art Review*, 38(3), 89-101.
- Wasielewski, T. (2023). AI-generated art: Ethical and legal concerns in a world of digital creativity. *Art & Technology Review*, 12(1), 87-102.
- Yalçın, D.(2023). *Living Space (yaşayan mekanlar)*. Erişim: 18.04.2024. [Link](#) .
- Yıldırım, A. (1996). *Eğitimde disiplinlerarası yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları
- Zeigler, E. (1990). *Interdisciplinarity and its implications*. Champaign: Human Kinetics.

YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporunun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... yıl ertelenmiştir. (1)

Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)

Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

...../.....

Elif Su DEMİR

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

(1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYANI

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez Çalışması Raporunda,

- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

...../...../.....

Elif Su DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez/Sanat Çalışması Raporu Başlığı

Yukarıda başlığı verilen Tez/Sanat Çalışması Raporunun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
22.11.2024	77	151338	24.09.2024	12	2528493832

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (tarih ...../...../.....)

Elif Su DEMİR

Öğrenci No.:

Anasanat/Anabilim Dalı:

Program:

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
X			

DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR.

PROFICIENCY IN ART ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY

Institute of Fine Arts

Title

The whole art work report is checked by my supervisor, using Turnitinplagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	PageCount	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
22.11.2024	77	151338	24.09.2024	12	2528493832

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (...../...../.....)

Elif Su DEMİR

Student No.:

Department:

Program/Degree:

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
X			

SUPERVISOR APPROVAL
APPROVED

